

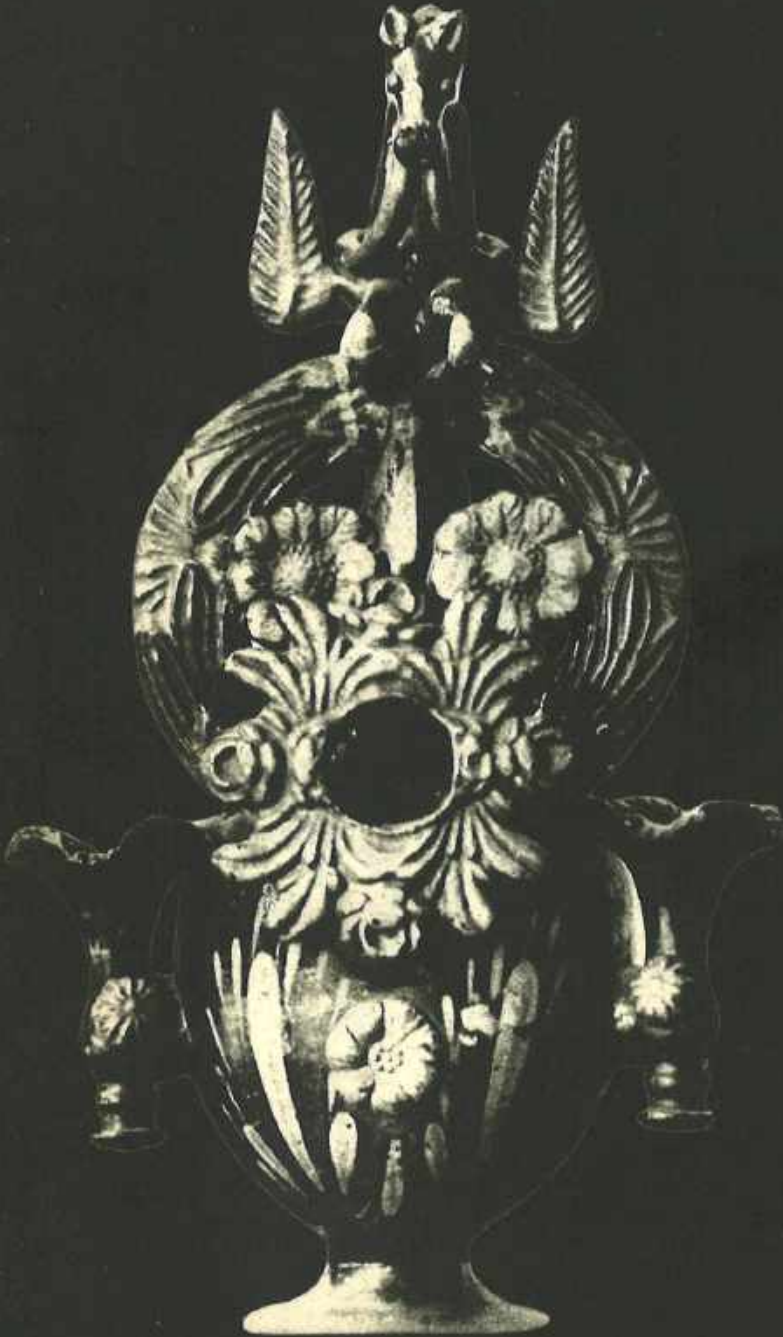
İKİ AYLIK SOSYALİST SİYASİ KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI 2.500.000. TL.

KIZILCIK

HAZİRAN
TEMMUZ

2003

17

Türkiye ekonomisi

“Kamu reformu”

Yine deprem

“Muhafazakar
demokratlar”...

En zayıf halka:
Sağlık

İşçi sınıfı ve
“liberal
küreselleşmeye
karşı hareket”

Ortadoğu’nun
geleceği

Küreselleşme

Eleştirisiz toplum

M. Fuat üzerine

Eurovizyon “zaferi”

İnternet'ten

Bu sayıda

Kapak ve iç sayfalarda:
Eski Çanakkale Seramikleri

6 "Yol haritası"

8 Hayat ağacı

9 Tan Oral

12 Diktatörlükler rastlantı mıdır?

Hüseyin Hasağcebi
Ortadoğunun geleceğine dair
bir perspektif denemesi

14 Türkiye ekonomisi nereye gidiyor?

Tevfik Çavdar
Bütün meselenin kaynak bulmakta
düşümlendiği takımtısı ve kısır döngü

17 Sıra kamu çalışanlarının artı-değerinde

Selim Yılmaz

20 Emperyalizmin en zayıf halkası: Sağlık

Dr. Turgay Yerlikaya

24 Öküzün boynuzu "sistem"i sallıyor

Bülent Uyguner

27 Eleştirisiz toplum (III)

Güray Öz
Denemenin son bölümü. Eleştirinin önündeki
kimi yerel engeller ve olanaklar

35 İşçi sınıfı ve "liberal küreselleşmeye
karşı hareket"

Engin Erkiner

39 Küresel markalar kültürü

Yalçın Yusufoglu
Kültürün metalaşmasından markanın kültürleşmesine,
oradan isimlerin markalaşmasına giden süreç

46 Ne kimliği, ne demokrasisi?

Omer Bedri Canatan
AKP iktidarı hakkında kafa karıştıran
"kanaat önderleri"ne dair

50 "Muhafazakar demokratlar"

53 Unutulmadılar

Soğuk Savaş'ın ilk kurbanları:
Ethel ve Julius Rosenberg

54 İran'da neler oluyor?

56 Memet Fuat'ı anlamak

Öner Ciravoğlu
"Ocağa eğri odun sokmayan adam"

58 Ödül kazandık. Kork dünya, geliyoruz!

Refik Zerengil

62 İnternette Kızılık turu

63 Belge: Kadın bakış açısından
Türk Ceza Kanunu

64 Sufrajat hareketi

Kitle "görünmüyor", öfke yansıyor...

Geçen ay Fransa, İtalya, Avusturya başta olmak üzere bir çok Avrupa ülkesi, sosyal devlet uygulamalarını tırpanlamayı sürdüren "reform"lara karşı büyük grevlerle çalkalandı. Avusturya gibi durmuş oturmuş uslu bir ülkede son elli yılın en büyük grevi patlarken, Almanya'da Sosyal Demokrat parti, Sarı-Yeşil karması hükümetin çalışanların iş güvencesini yokuşa süren "reform" paketine resmen onay verdi. Sosyal Avrupa mı demiştiniz?

G7+1

"Dünyayı soyup soğana çevirenler utansın!"

Utanırlar mı?

Soyulanlar utansın!

YAYIN KURULU : Ali Rıza Tura, Cahit Mete, Elif Yerli, Hüseyin Hasağcebi, Kaan Tokar, Mehmet Özgen, Tektaş Ağaoğlu, Zekiye Arkel.

Sahibi ve Sorumlu Yazışları Md.: Can Kayabal. İrtibat adresi : Çuhadarağa Sk. Bayraktar apt.23/3 Kadıköy-İST. Tel: (0216) 418 92 82, Fax: 346 83 44, Posta Çeki Hesap No.1052647-Züleyha Yıldız. Grafik Düzenleme: Genajans. Tel: 336 53 17. e-posta: genajans@ttnet.net.tr Basıldığı yer: Engin Yayıncılık

Boğaz üzerinde 3. köprüyü yapacaklar. Öneleyebilene —Arnavutköy/Vaniköy halkına, bütün doğa/çevre dostlarına, İstanbul/Türkiye severlere—
"Aşkolsun!" diyeceğiz.

"Demokrasiyi kurma görevi başını burjuvazinin çekeceği sivillerdedir." (C. Ülsever, *Hürriyet*, 2 Haziran 2003.) Çok tipik bir tip! Parasızları çalıştırıp para kazananlara aşkından, demokrasi denilince aklına burjuvazi geliyor, baş çekmede gözü burjuvaziden başkasını görmüyor.

Burjuvazi enayi mi?

AB sermayesinin parasını istiyor o. Bunun gibiler de, "Paranın gelmesini yokuşa sürecekları!" diye askerlere kızıyor.

Fakir-fukara yığınların her işi şansa kaldığı için olsa gerek, "Şans Oyunları" devletin sıcak para kaynağı. Cumhuriyet'in ömrünce devlet tekelinde kalmış kaynak şimdi özelleştirme konusu. Ele geçirmek isteyenler arasında OYAK da var. Bize ne, kapanın elinde kalsın desek bile ordunun elinde işi ne?

KIZILCIK

Siyasetin ABC'si

"6. Uyum Paketi" Meclisten geçti. Gerisi var: 7., 8., ilh... Taksit taksit demokratikleşiyoruz! Herkes sevinçli, AB'ye medyunu şükran. AKP hükümetine de, "bravo doğrusu..!"

Hep söyleyegeldik: Gerçek demokratlar ve kendilerini sosyalist bilmek isteyenler bu tür demokratikleşmeye bel bağlamamalı; özgürlük gelecek, geliyor işte diye hiç umutlanmamalı.

1946'dan beri ileri atılan her adımı geriye bir kaç adım birden izledi. En çarpıcı örneği, 1961 Anayasasının başına gelenler. 65'e doğru sermayenin çıkarı, özgürlüğe adım atan "despotik devlet"i uyandırdı. Sonuç: 12 Mart; yetmedi, 12 Eylül. 83'te Anayasa diye tepemize çakılan ve bugüne kadar süren polis devleti nizamnamesi.

Bugünkü dış dinamik (AB, vesaire) üzerinde yoğunlaşma demokratikleşmeyi kalıcı ve sahici kılacak esas etmeni, *çalışanların çıkarını* devre dışı kılıyor, yok yerine sayıyor. Küreselleşmeciler papağanların ezberini bozacak siyasi müdahale bir türlü gündemde yerini almıyor. Bunun iç ve dış "nesnel koşullar"la izahı malumu ilamdır: Mevcut duruma teslimiyetin gerekçesi. Asıl neden, teslimiyetin ardındaki irade zafıdır. TÜSİAD'ın çıkarımı özgürlük kıstası belleyip bugünü ve geleceği bunun üzerine kurmaya razı olmaktadır. "Kopenhag kriterleri" ciliğin aslı esası, ruhu budur.

Maddi konumları ve çıkarları temelden çelişen sınıf güçleri "özgürlük" için birleşemezler. Sınıf olgusu herkes için özgürlüğü kaldırmaz. Sermaye —içiyile, dışıyla— işçiyi ve her emekçiyi özgürlük diye diye yer bitirir. İşte tam da şu "6., vb... paket" günlerinde çıkan İş Yasası. İş alemi sözcülerinin ülkeye sosyal barış getirecek dedikleri yasa!

Onlar öyle derken, en azından ileri gelen AB ülkelerinde olduğu kadarıyla dahi sendikal örgütlenme/eylem özgürlüğü talebini ağıza alan mı var? AB'ci demokrasi ve özgürlük şampiyonlarının fink attığı basın/medyada çalışanların gelir düzeyinin de, gelecek güvencesinin de basın/enerji patronlarının iki dudağı arasında olması kimin umuru? Umuruysa, hani nerde, nasıl?

Söz konusu özgürlükler bir tanınsın, bakın bu ülkede ne kıyametler kopar. AB patronlarına sorun siz, Fransa'da, İtalya'da olduğu kadar grev yapılan 70 milyonluk Türkiye'nin AB içinde ne yeri olacağını...

Azınlık hakları ya da milli güvenlik konularında "bizim koşullarımız" teranesi geçersiz. Doğrusu da o. Ama çalışanın örgütlenme ve iş bırakma özgürlüğü söz konusu olunca niçin geçerli? Geçerli olmadığını düşünen tek bir TÜSİAD üyesi ya da Brüksel bürokrati var mı? Onlar gibi düşünmeyen solcular (sosyalisti, sosyal demokrati, şusu busu) ne diyor, neylıyor peki?

İş bırakma özgürlüğü ekonomik olmaktan çok siyasi haktır. Asıl, siyaset için gereklidir. Çalışanlar için siyasetin ABC'sidir. Sosyalistler bol laf üretmenin yanı sıra siyaset de yapmaya niyetliler, sınıfın bu en temel hakkının —özgürlüğün temel kıstasının— hayata geçmesi için kolları sıvamalıdır. Özgürlüğün özgürleştirilmekle değil, *özgürleşmekle* kazanıldığını, bunun da yolunun ihkakı hak'tan geçtiğini unutmadan.

“Sitem”

Pentagon sözcüleri "teskere" reddedildi diye demediklerini bırakmadılar. Türk ordusunu yöneten generallere, orduyu yönetip yönetemedikleri noktasından "haşa" değil, ülkeyi yönetip yönlendirmede "yetersiz kaldıkları" için verip veritirdiler. AKP'yi açıkça destekleyerek kararın Meclis'ten olumlu çıkmasına yardımcı olmadıkları için "ordunun liderlik misyonu"na gölge düşürdüklerine hükmettiler.

Söylemelerine hiç gerek yoktu. Biz biliyorduk. Türkiye'yi ABD'nin yanında savaşa sokmakta bazı AKP'lilerin eli titredi, asker bunlara destek olup cesaret vermeliydi demek isteniyordu. Tam bir sahtekarlık, göz boyama ve elbette "siyaset"tir bu. Dünya ve Türkiye başka şartlar içinde olsaydı, hani derdik asker "Mustafa Muğlalı" sendromu altındadır da çok mu çok arzu ettiği, savaşa girme kararı vermenin vebalini üstlenmekten kaçınmıştır. Öyle bir dünya ve Türkiye mi var?

Sahtekarlık şuradan da belli ki, 180 oyunun 180'i de "teskereye red" çıkan Baykal'ın CHP'sine tek kelam yok, ama 40-50 AKP'li "oyun bozan"! ABD'nin hangi oyunu bozulmuş? Türkiye'den her istediğini almış. Araç ve malzemesinin ve dahi işgal sonrası lojistiğinin büyük bölümünü Türkiye'nin toprağından, savaşırken de bel kıran ateş gücünü Türkiye'nin havasından geçirmiş. Yani ne istemişse almış. Yani Türkiye, "egemenlik" veşaire diye bir tereddüt geçirmemiş, isteneni vermiş. Meşhur teskere, üstelik, yekten reddedilmemiş, usul kazasına uğramış.

Pentagon'un dediklerine, "teskere" ile ilgili değil, "gelecekle" ilgili şeyler olduğunu bilerek bakmak gerekir. Çünkü gelecek geçmişten çok daha vahim. Türkiye'ye ve generallerine sitem, istenip alınmış olanlar az bulunduğu için değil, ileride çıkacak "aykırı" eğilimlerin bastırılacağını bugünden garantiye almak içindir. Suriye ve İran'a karşı —özellikle de İran'a karşı— Türkiye'yi şimdiden muhkem hareket üssüne çevirmek içindir.

Türkiye'yi yöneten hükümet de, onunla bu alanda "şiir gibi uyumlu" çalışan generaller de, Türkiye'nin kendileri için yönetildiğini çok iyi bilen tekelleri sermaye grupları da çok iyi bilmektedirler ki, ABD'nin verdiği rolden daha fazla —veya eksik— rolleri yoktur. Bu rolü de zaten oynamakta, nemasını alacakları şart ve ortamın oluşmasını beklemektedirler. "Tüccar"lığını övünerek ilan etmiş AKP'nin yalpalayacağından zinhar kuşkulananmamaktadır ABD.

Türkiye vermeye can atıyor ama,

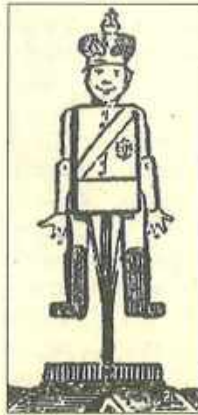
Türkiye'den "savaşçı" isteyen mi var? Yok. Türkiye'den daha önemlisi isteniyor. İstenen, Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılmasında, bu yapı şimdiden oluşmuş gibi davranmasıdır. Nedir bu?

ABD, Ortadoğu'nun tüm devletlerine ve insanlarına Allahınızı değiştirin, adetlerinizi değiştirin, paylaşım kalıplarınızı değiştirin, dünyanızı değiştirin, pazar olun, açık olun, razı olun, boyun eğin demektedir. Türkiye zaten bunları hep yapageldiği, hatta düne kadar ağzını bismillah'sız açmayan RTE ve loncasına kravat taktirip başına geçirdiği için rahat. ABD'nin demek istediğini Türkiye'yi yönetenler açıktan söylüyor, "fanatik" İslam dünyasına, "İslamda reform yap!" diyerek ABD sopasını gösteriyor. Güya Farsları, Arapları kandıracaklar. İran bilmiyor, Suriye anlamıyor da, onlara Abdullah Gül efendi anlatacak. "Fanatik" İslamı Saddam'dan daha iyi ezen adam ya da rejim mi vardı yeryüzünde? Şimdi nerede?

Bu durumda, yani siyasetin, "gelecekte" çıkmasından korkulan "aykırı" sesin şimdiden bastırılması için yapıldığı şu anda, yapılması gereken, bu "aykırı" sesin çıkıp dediğinin arkasında durmasıdır. Yani önce bu "ses" çıkmalı. Var mıdır, nerededir ve ne kadardır, bu anlaşılmalı. Çıkacaksa geç kalmadan, bu sesin çıkacağı yere birileri bu AKP iktidarıyla birlikte susturucu takmadan çıkmalı.

Ortadoğu'da artık geçmiş kalmadı, bugün ve yarın var. Geleneksel bütün kurumlar hızla ABD'ye karşı anti-emperyalist bir rol üstlenmeye hazırlanıyor. "Allah" değiştirmenin, "din düzeltme"nin, milliyetini parlatıp bağırmanın zamanı değildir. Ortadoğu'yu ve Türkiye'yi ABD'den temizlemek, şimdi tutulacak tek niyettir. Solun yeri de, ötekilerden farkı apaçık konularak, vurgulanarak, bu derin anti-emperyalist sular olmalıdır. ABD'den boşalacak yeri gelip Putin ya da Avrupa doldursun diye verilen bir mücadele değildir bu (öyle olduğunu düşünen ve iddia edenler, strateji ve dış politika diye "kucaklardan kucak" beğenmekten başka bir anlayışa sahip olmayanlardır); TC. devleti sözde "bağımsız" anti-emperyalistliğe özenip kendi halkının ve bölge halklarının tepesine dikilsin diye verilen mücadele de değildir. Ortadoğu'da yaşayan halklar, kendi ayakları üzerinde ve kendileri için uygun bir gelecek tasarlamak için özgür olsunlar diye verilen bir mücadeledir.

Somut hedef AKP iktidarı ve bugün bu iktidarın, yarın onu izleyecek olan iktidarların devletteki ve sivil toplumdaki dayanaklarıdır.

“Yol haritası”

ABD yönetimi, Irak'ın işgalinin ardından, 30 Nisan'da, Arap-İsrail çatışmasının çözümüne yönelik yeni bir "yol haritası" üretti. Buna göre, Filistin-İsrail "barış" süreci 2005 yılına kadar tamamlanmış olacaktır.

Aslında yeni bir yol haritasından değil, nerdeyse sonuna gelinmiş bir yoldan söz etmek daha doğru. Çünkü yaklaşık yirmi yıldır, yani Reagan'dan bu yana ABD, bölgedeki egemenliğini pekiştirmeye ve bu bağlamda Filistin toprakları üzerinde İsrail işgalini sürdürmeye yönelik bir yol haritası izliyor. Sovyetlerin dağılması ve Körfez savaşı bunun ilk imkanlarını sağladı. Aynı süreçte İsrail, Türkiye'yi de kapsayan ikili anlaşmalarla bölge devleti haline geldi. Son olarak Irak'ın işgali, ABD ve İsrail'in —bölgede kitle imha silahlarına sahip tek ülke— çıkarlarına uygun bir "barış" ortamı oluşturdu.

Böyle bir barış için "çıban başı" olarak silahlı Filistin örgütleri kaldı. Bir de Arafat. Besbelli uzlaşmacı özelliği olan birinin, ona rağmen başbakanlığa getirilmesiyle şimdilik "kısmen" dışlanmış gibi. Yeni "barış" planı ile birlikte tamamen tasfiyesi öngörülüyor.

Anlaşmanın, Bush'un da katıldığı 4 Haziran Filistin-İsrail zirvesinde ele alınan içeriğinden de, nereye varılmak istendiği belliydi. Filistin tarafı İntifada'ya son verecek, İsrail işgal ettiği topraklardan 1967 öncesi sınırlara çekilecek, Yahudi yerleşimlerini durduracak, Filistin'in bağımsızlığını —şimdilik prensipte— kabul edecek, yaklaşık üç-buçuk milyon Filistinli mülteci topraklarına geri dönecek, sonuçta da Filistin'de "demokratik" seçimler yapılacaktır.

Bütün sorunların temelinde yatan *toprak sorununun* çözüm yolu görünmeden, yani Yahudi yerleşimlerinin ve Filistinli mültecilerin geleceği *somutlanmadan* bu tür öngörülerden bir şey çıkmaz. "Yol haritası" çıkmaza götürür.

Bu "yol haritası" Amerikan emperyalizminin Irak'a yerleşmesiyle birlikte doğrudan başına oturduğu bölgedeki satranç tahtasında ilk hamlelerinden biri: Ortadoğu'yu ABD'nin stratejik hedeflerine göre yeniden düzenlemeye yönelik. Başarı kazanması, gerici Arap rejimlerini "Filistin virüsü"nden kurtarmaya, Arap-İsrail ihtilafını sona erdirmeye bağlı. Bu doğrultuda atılacak adımların sonuç vermesi de, ABD'nin asıl hedef tahtasındaki İran'a karşı bölgede geniş bir cephe yaratabilmesine bağlı. Aksi takdirde, İran'a karşı bir saldırının, ideolojik olarak da, fiilen de bir Haçlı Seferi olarak algılanması kaçınılmazdır.

Bu plandan barış çıkmaz. Olsa olsa "Amerikan barışı"nın yeni bir nümunesi çıkar: ABD'nin

Ortadoğuyu temelli işgali!

İsrail kabinesi, bir sürü itirazla karşıladığı planı sonradan oy çokluğu ile sözde kabul etti. Başlıca itirazlar şöyleydi: Filistinli mülteciler geri dönmeyiz, yerleşimler durdurulamaz, 67 sınırlarına dönülemez! Öte yandan, dinler açısından son derece duyarlı, dolayısıyla netameli bir konu olan Kudüs'ün statüsü sorunu var. İsrail, bu kutsal kenti kendi "ebedi başkent"i olarak dayatmaktan asla geri adım atmak istemiyor. BM kararıyla kurulan, ama tam 32 tane BM kararını tanımayan İsrail, Amerikancı barış planına bile şımarık çocuk edasıyla yaklaşıyor.

Filistin örgütlerine gelince, onlar da bu durumda, haklı olarak, silah bırakmaya hiç niyetli değiller. Ama haklılık, sorunu çözmeye yetmiyor.

Belli ki, Arap halklarının ilerici, anti-emperyalist kesimleri, geline nokta yeni bir politik strateji geliştirmek zorundalar. Özellikle Filistin kurtuluş örgütleri, Siyonizmi ve Siyonist devleti inkarla İsrail halkını inkar arasında bir tercih yapmak durumundalar. Bu ikisi arasındaki çelişkiyi, Siyonist saldırganlık karşısında insiyaki refleksten ibaret kalan dinci şiddetin perdelediğini anlamak zor değil. Filistin halkının kendi toprakları üzerinde haline ve geleceğine sahip çıkma kararlılığının ifadesi olan İntifada iki halk arasında eylem/misilleme... ölüm/intikam kısır döngüsüne mahkum edilmeyebilir. Siyonist saldırganlık İsrail toplumunun içinden ve —Amerikan insiyatiflerine tabi olunmaksızın— dış dünya üzerinden kuşatılarak altedilemez mi? Sözgelimi Ramallah'a saldırı sırasında İsrail ordusu içinde dahi öne çıkan barış hareketini ve her defasında on binlerce İsraillinin katıldığı barış yürüyüşlerini gözardı etmek Filistin halkının mevcut ve gelecek çıkarıyla ne kadar bağdaşıyor? Ya da geleceğini savaş ve zorbalık üzerine değil, barış ve dayanışma üzerine kuracak bir İsrail perspektifine bütün kapıların bugünden kapatılması ne kadar doğru? İsrail halkı, kendi varlık güvencesi adına gerici Likud cephesi eliyle yürütülen ABD güdümlü saldırgan politikaların esiri ve aleti durumuna düşmekten kurtarılmalıdır.

Bölgede Amerikan emellerini boşa çıkarmaya yönelik yürüyüşün ilk durağı, Filistinli ve İsrailli ilerici güçlerin bölge halklarıyla dayanışma ve kader birliği perspektifini öne çıkaran bir Filistin-İsrail federasyonunu gündeme getirmeleri olacaktır.

Beyhude temenni mi? Öyle deyip geçmeyin, alternatifleri düşünün: Dar ufuklu sözde reel politikanın gayya kuyusunda debelenip durmak, ya da bütün bölgede ABD zorbalığına teslimiyet!

Darbe nereden geliyor?

“

Genç subaylar tedirgin”miş. Ona ne şüphe! Her genç subayın

gönlünde yatan aslandı vatan kurtarmak. Ama Genel Kurmay Başkanımız açıkladı ki bu vatan kurtarma epeydir bütünüyle ordunun hem kurumsal, hem de asli bir işidir. Kurtarırsa ordu hep birlikte, emir-komuta zinciri içinde kurtaracak. Zaten, her 9 Martçının gölgesinde bir 12 Martçı serpilip boy atmıyor mu? Her 9 Martı bir 12 Mart bastırmıyor mu? Yazık günah değil mi, bu çocukları 28 Şubat’ın hemen öncesinden beri, “şariatçılar geliyor, memleket elden gidiyor” diye doldurup durmadınız mı? Şimdi ister misiniz bunlar, memleket elden gidiyor diyerek yerlerinden bir yekinerekten...

İtiraf edelim, bizim emir-komuta zinciri içinde kurtarılmaktan ne halimiz ve ne mecalimiz kaldı; telef olduk, rezil olduk, beter olduk. “Kurtarıcı”lar kurtarmaya doymadı, bıkmadı, yorulmadı!

Dünyanın hali böyle olmasa, bu işe bunca yıllık bildiğimiz kayıkçı dövüşüdür deyip geçeceğiz. Bunlar hep aynı soydandır, dertleri, onun rantı, bunun karını pay etmektir; bizim tepemizde itişir tepişir, sonra da gül gibi geçinirler de, olan bize olur, diyeceğiz.

Ama olan odur ki, Türkiye jeopolitik, jeostratejik bir talihsizlik yaşamaktadır. Türkiye Batı’nın en doğusundayken, en batısı Türkiye’nin doğusuna komşu gelmiştir. Türkiye, doğunun bir parçasıdır ama kopmuş bir parçasıdır. Bunun için, Ortadoğu’yla ilişkilerimize şöyle bir bakmak yeterli: Tarihi ilişkilerimiz; Osmanlı, etnik ilişkilerimiz; Kürtler, dinsel ilişkilerimiz; laik Türkiye... Erken bir ABD-AB geriliminin ipuçları dahi Türkiye’yi sarsmıştır. Kendisine yol çizmekte zorlanan bir Türkiye: ABD’nin yeniden stratejik müttefiki küçük Amerika mı, AB’nin bir parçası mı, yoksa bölge gücü bir Türkiye mi olsa?

ABD’nin ağzı Taliban’dan, El Kaide’den, Saddam’dan yanmıştır, dün besledikleri bugün başına dert olmaktadır. ABD bugün Türkiye’yi de zayıflatan güçtür. Türkiye ancak daha çok vererek ABD ile ittifakını sürdürebilir. AB ise, Türkiye’den, giderek gericileşen bir dünyada “reformlar ülkesi” olmasını istemektedir. O meyan-da şunu da, bunu da istemektedir. AB aynı zamanda Ortadoğu’ya komşu olmak istemektedir. ABD’ye karşı bir güç olmak istemektedir.

Bölge gücü olmayı ise bir kalem geçelim.

Gerilimin kaynağında bu kritik karar alma ve yapma sürecinin idaresini elde tutma arzusu var. AKP iktidarı bu hedeflerin hepsini birden gerçekleştirmeyi istemektedir: hem ABD’yle stratejik müttefik, hem AB üyesi, hem bölge gücü. Karşısında ise bir yanda tüm bu seçeneklerin

olanaksızlıklarını ve zararlarını (özellikle kendi çıkarlarına) görenler, diğer yanda bu hedefleri seçme ve gerçekleştirme payesini kendilerine almak isteyenler. Hepsinin toplamı kararsızlıktır. Kararsızlık, karar süreçlerini geciktirmekte, çelişki ve gerginlikleri

artırmaktadır.

Darbe laflarını gıdıklayan, yok 23 Nisan resepsiyonuymuş, kadrolaşmamış filan bu işin bahanesidir. Bir de yerinden rahatsız silahsız kuvvetlerin (yani devletin sivil toplum güçlerinin) huysuzluğudur, kışkırtmasıdır. Bu da olmadı mı laf döner dolaşır, ordu içindeki kliklere, şimdiki genel kurmay başkanının demokratlığına, fazla yurtdışı görevi yaptığından Türkiye’yi pek tanımadığına gelir durur. Sonuçta, karar mekanizmasını tekellerine geçirme arzusunadaki cunta heveslileri, sadece, cuntanın mümkün olmadığına karar veren mekanizmaların da sermayenin elinde olduğunu bir kez daha kanıtlamaya, bu vesileyle hükümete biraz çekidüzen vermeye, her seferinde daha ciddiye binen AB uyum paketlerinin Türkiye’nin özel şartlarına uydurulması için pazarlık payı oluşturmaya yaramaktadır. Daha fazlasını Özkök’ün açıklamaları kesip atmıştır.

AKP meclis grubundan ve hükümetinden, devlet katında henüz yeterli meşruiyete sahip değildir diye, basit ve olağan bir yasama ve yürütme fonksiyonu görececek bir alet olması istenmektedir. Hükümetin dış destek arayışları, IMF programına kesin uyum ve AB reformları aracılığıyla kendi siyasal varlığının sürmesine garantiler oluşturmaya çalışması da, kimilerinin tüylerini diken diken etmektedir. Sanki onlar farklısını yapıyorlarmış gibi! Ondan sonra gelsin, bölünüyörüz, yıkılıyoruz fevranları, paranoyaları, korkutmaları. Demirel, 1991’de başbakanlığı arifesinde, Türkiye’nin dış politikası ipoteklidir çünkü Türkiye’nin elli milyar dolar dış borcu var, demişti. Şimdi duble ipotekli dış politikayla dünyanın değişen süreci içinde karar almanın belirleyici dinamikleri içeriden olduğundan fazla dışarıdan işlemektedir. Zaten en milli siyaset burjuvanın siyaseti değil mi? Va mı ötesi?

“Bunlar takiyyeci!” diye bağışmaktadırlar: bunlar demokrasiyi kendi amaçları için istiyor... Sanki demokrasi başkaları için istenirmiş gibi. Öyle bir demokrasi varmış gibi. Herkes demokrasiyi kendisi, kendi fikri, kendi yaşam tarzı, kendi sınıfı için ister.

Sorun, bunların demokrasi istemesi değil, kendisi için demokrasiyi isteyecek işçi sınıfının sahneye geniş kapsamda potansiyel gücünü ortaya koyarak çıkmamasıdır. Bakın o zaman ne hasından darbe tartışmaları yapıyoruz, böyle mıymıntı mıymıntı değil...

Pazar tatili

Yeni İş Yasası Cumartesi'yi zorunlu tatil olmaktan çıkardı ve Pazar tatilini de diğer günlerle ikame edilebilir kılarak işverenlerin beklediği "esnekliği" gerçekleştirdi. CHP'nin sivri aklı, AKP'nin tatili sözde Cuma'ya çekme niyetine takıldı. Yani Salı'ya çekse sorun yok da Cuma, Cumhuriyet'in laik temeli açısından sorun!

Pazar günü ile " oynamak " insanların nice dir alışlagelen yaşam ritmini, boş zaman programını (ne kadar olabiliyorsa) altüst etmek demektir. İnsanı hayatın akışından koparmak, bölmek demektir. İşverenin keyfine ve çıkarına göre bir o güne, bir şugüne kaydırılan hafta tatili tatil olmaktan çıkar. İşverenler ve bu hükümet bunu bilmezler mi? Domuz gibi bilirler! Niyetleri çalışanların hafta tatilini çalmaktır.

"İşçi için yaşam çalışmanın bittiği yerde başlar," diyordu Marx. Yalan mı? İşçiler daha az çalışırlarsa, daha çok yaşamış olmazlar mı?

İşçiler, tüm çalışanlar bu "tatil meselesi"ne kafayı takmazlarsa "insan olma"yı da atlamış olacaklar. Patronlarla kavga etmeye değer baş konudur bu, para için kavgadan önce gelir.

Cumartesi de tatil olsun, CHP gene hop oturup hop kalkacak olsa bile, Cuma da...

Erbakan nereye döndü?

Yasaklandığı yere, siyasete geri döndü. Hangi misyonla? 28 Şubat tarafından itil-mişt i, gelişi belki de yeni bir 28 Şubat için "hayırlı" olacak. Ordu'nun AKP ile bitmemiş bir işi, bu işi kolaylaştıracak kişilere ihtiyacı var. CHP de, hazır, ordu-AKP dalaşından nal toplamaya yatmışken,

AKP'nin içine konuşabilen tek siyasetçi olma avantajını sonuna kadar kullanıp ikinci 28 Şubat ortamına güç taşıyacak tek güç Erbakan'da var. Erbakan'a, KOMBASSAN gibi, malı mülkü gasbedilip RTE'nin destekçisi Ülker Grubu'na verilmek istenen AKP mağdurlarının da ihtiyacı var.

Demirel, Ecevit, Yılmaz, Çiller, Bahçeli, vs., kendi kategorisinden herkes siyaset sahnesinden kovulmuşken geldi. Biraz yorgun ve galiba işi bitik geldi. Çünkü sermaye gruplarının kavgası hem dünyada, hem ülkede barbarlığa evriliyor. Gülyâğının beş para etmediği bu kavgada hem yanlış yerden geldi, hem de yanlış yere geldi. Üstelik, aha, İran, Suriye, Filistin düştü düşecek iken geldi.

Dağlarına kar yağdırılmak istenirken.

Kahve dövücüsünün hınk deyicileri

Dışişleri bürokrasisi ve Abdullah Gül efendi bir yandan, TUSİAD'cı beyzadeler bir yandan Türkiye'yi şimdi de İran'a karşı ABD siyasetine (saldırısına) angaje etmek için çırpınıyorlar. Irak olayında ikmale kaldılar; bu defa sınıf atlamaya kararlılar.

Aşağılık kompleksleri giderek azan kimi medya tipleri de Türkiye'ye bol keseden "İmparatorluk" mirası bahşeden hastalıklı hezeyanlarıyla bu gayrete eşlik ediyorlar.

21. Yüzyıl başında hortlayan düveli muazzama terörü tam da Irak'ta —burnumuzun dibinde— marifetlerini sergilerken...

Özelleştirme nedir?

Özelleştirme, "Devletin soyulmasıdır," diyorlar. Kimi yalan söylüyor, kimi ne dediğini bilmiyor. Özelleştirme, yurtdaşların bir bölümünü —büyük çoğunluğu oluşturan tek tek her bir yurtdaşı— birilerinin devlet eliyle soymasıdır!

Özel sektör dinamizmi

"Kamuya özel sektörün dinamizmini getireceğim," diyordu. AKP hükümetinin harika çocuğu Ali Babacan. (Hürriyet, 12 Mayıs 2003.)

"Yurt dışında eğitim yapmış, o ülkelerde çok kilit pozisyonlara gelmiş gençlerimizi getirip istediğim yerde değerlendiremiyorum."

- Laf!

Yirmi yılı aşkın bir süredir, T. Özal'ın zuhurun-denberi, bunu söyleyip duruyorlar. Özal kendi "prens"lerini getirmişti. Hepsini dolandırıcı, hırsız çıktı: özel sektör dinamizmi!

Bütün ciddi istatistik verileri kamunun, kasıtlı politika ve uygulamalarla eli kolu bağlanıp önü kesilmedikçe ve haramiler eline düşüp soyulmadıkça, özel sektörden daha dinamik ve etkin, verimli olduğunu gösteriyor. Aksini söyleyenler milletin gözünün içine baka baka yalan söylüyorlar, yalanları yüzlerine vurulunca hiç tınmıyorlar.

Özel sektör dinamizmiymiş! Paraden beyni sulananların ağzında hep aynı sakız, aynı ideolojik terane. Büyük KİT'lerin satışına mukaddem, devletteki mevzilerini tahkime bakıyorlar.

"Toy değilim," diyordu.

Belli. Büyümüş de küçülmüş sivri zeka! Rüyasında ölmüş babasını görse özelleştirip satışa çıkarmaya hevesli amcasının koçu...

Ex oriente lux

Hürriyet günlerce manşetten saldırdı. Devlet el koydu diye bayram etti. Devletin neden var olduğu işte bir kere daha anlaşılıyor: Özelleştirsin ama öyle değil, böyle özelleştirsin; ona değil, buna satsın diye! Karun kadar zengin Uzan'ı fena vurdular. Öyle vuruldu ki, bir günde, uğradığı zarar ziyanla mütenasip dinibütün Müslüman kesildi, tapusuna yan bakan "Allahsızlar"a sövmeye başladı. Ufukta hem büyük KİT'lerin satışı, hem de büyük enerji ihaleleri var. Sahibinin sesi, basın/medyada "patron hakkı"nı savundu günler boyu, "tabu yıkma!" ayaklarına. Devler çarpışırken Garipoğlu bu defa AKP'li komisyon önünde sigaya çekiliyordu. Bizde işler böyledir, mirim. Güneş ufuktan doğanda, ortalık böyle aydınlanır...

Türkiye/Bingöl

Bingöl'de tek bir binanın altından 82 çocuk cesedi çıkartıldı. Hayatları topluma/devlete emanet edilmiş çocuk yurtdaşlarımız...

82 çocuğun ve ailelerinin üzerine okul binası değil, Türkiye'de KAPİTALİZM çöktü. "bozuk sistem" diyerek üstünü örtüyorlar.

Sonradan yazılıp çizilen, söylenen her şey deprem yuvası Anadolu'da insan hayatının özel girişimci kişi/devlet pratiğine emanet edilemeyeceğini bir kere daha (bu kaçınıcı?) gösterdi. Özel girişimci ekonomi ölü eti yiyerek "neşvü nema" bulabiliyor ancak!

99 Marmara depreminde ölenlerin resmi sayısı 20 bin! Üstüne kaç bin kişi "kayıp" olarak kayda geçti ya da geçmedi?

Yorum yapmayacağız!

Basından — • Emekli olan C. Başsavcısı, gider ayak, "Demokrasi yıkma özgürlüğü olamaz!" diye bir demec patlattı... • TBMM'den İş Yasası diye bir yasa çıktı; TUSİAD, "Çalışma yaşamına barış gelecek," dedi... • Zorunlu Tasarrufların ana para geri ödemeleri aksıyor... • Diyarbakır emniyet müdürlüğünde gözaltına alınan Abdülvahap Kavak'a işkence yapmakla suçlanan altı polis delil yetersizliğinden beraat etti... • Hükümet kamuda çalışan işçilerin ücretlerine sıfır zam önerdi. TİSK Başkanı, "Neden olmasın? Sıfır altı da olabilir," dedi.

Alın size sıradan, örneklik beş konu.

Sayfaları doldurun!

Ama biz artık bıktık. Bir şey demeyeceğiz.

Yorum yapmayacağız...

Babası olsa satacak!

Babam olsa özelleştirir satarım diyebilecek tipler doğal sit alanlarını "imar"a açmaz mı? Meydanları, parkları da —ne kadar kaldıysa...— açın, gökdelenler, "villa (getto) tipi" kâşaneler ya da kooperatif süprütüsü sarsın dört bir yanı! Para lazım... Yerlisi yabancıyı farketmez. Para etmeyen malın, mülkün, toprağın —hatta yurdun!— bir değeri mi olurmuş? Satın Türkiye'yi! Yabancıya mı, yerliye mi... o da farketmez!

Ya vardıysa..?

Irak'da işgalin ardından da kitle imha silahları bulunamaması bütün dünyada yankılandı. ABD ve İngiltere yönetimleri ağır suçlamalara hedef oldu. Niye ki? Mister Bush ve Mister Blair'in Irak'a saldırmaya niyetlenmek ve saldırmak için umurları mıydı orada kitle imha silahları olması ya da olmaması? Emperyalist saldırganlığın ekmeğine yağ sürülüyor. Dünya kamuoyu oyuna geliyor. Bush ile Blair'in BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan —BM nedir, ne değildir, oradan öyle bir karar çıkarsa nasıl ve niçin çıkar, ayrı konu— Irak'a saldırmaları kitle imha silahları bulunsaydı haklı ve meşru mu olacaktı? En çok ve en korkulur kitle imha silahı kimde var? ABD'de ve İngiltere'de! Bir de, İsrail'de. Kuyrukları sıkışırsa kullanmakta hiç tereddüt etmeyecekleri biliniyor. Yeri geldikçe kendileri söylüyorlar.

Irak ellerinde kaldı

Önce "liberal" bir ekonomi kuracaklar. Nasıl olacak? Irak'ın devletçilikten başka bilip becerebildiği bir ekonomi yok. Demek ki "Irak ekonomisi"ni değil, Irak üzerinde kendi ekonomilerini kuracaklar. Besbelli bu ekonomi, Irak'ı ne amaçla kullanacaklarına bağlı olacak. Irak savaş üssü, ekonomi de askeri ekonomi olacak.

Ekonomiye nasıl bir siyasal rejim eşlik edecek? İddia edildiği gibi demokrasi mi? Bu nasıl olacak? Irak'ın diktatörlükten başka siyasal rejim bildiği, gördüğü yok. Ne Kürtler anlar bu işten, ne Araplar, ne de Şiiler. O halde ne kuracaklar orada Mister Bush ile Mister Blair? Elbette bir vesayet rejimi. Yani dört dörtlük sömürge yönetimi. Şimdiden başladılar "Saddamcı" avına. Bir günde 100 cinayet! Katliam!

Irak'a özgürlük diye getirdikleri —kısa savaş boyunca 7000 sivili öldürdükten sonra— bu. Üstüne, yokluk, kıtlık, pislik, hastalık. Su yok, elektrik yok, iş yok, aş yok. Bol anarşi ve bol ABD askeri var. ABD askeri: anarşinin mütemmim cüzü!

Mister Bush'un savaş bakanı Mister Rumsfeld boşuna mı baklayı ağzından çıkardı.

"Irak'ta demokrasiyi aceleye getirmeyeceğiz!"

Baş çelişki

"Amerikan Pew" araştırma kuruluşu aramış ve bulmuş: Türkiye'de halkın %83'ü ABD hakkında olumsuz fikirlere sahip, %71'i ABD'yi Türkiye için "askeri tehdit unsuru" olarak değerlendiriyor. "Global Eğilimler Anketi 2003" adlı çalışmaya göre, ABD'ye karşı Türkiye benzeri yüksek tepki Rusya, Endonezya, Pakistan, Nijerya gibi birçok ülkede var.

Milyarlarca insan... Milyarca insan karşı, ama bu milyarları yöneten devlet ve hükümetler hemen hep ABD'nin esiri, kölesi. Baş çelişki bu. Halklar ABD'yi sevmiyor, devletler ve hükümetler onsuz edemiyor. Bu çelişkiyi çözmeli.

Ya bu Amerika'yı halklara sevdirmeli —deneniyor, olmuyor— ya da Amerika'ya boyun eğdirip halkları ve insanlığı sevindirmeli.

Sevindirmeli de, halklar anti-kapitalist kavgaya kazanılmadan devletlerin ve hükümetlerin ABD'den kopması (özgürleşmesi) nasıl olacak?

İnsanlığın özgürlüğü bu noktaya sıkıştı.

Bu noktadan fıskırarak.

Racon

Karşısındaki yoksul çiftçilere "gözünüzü toprak doyursun!" diyen AKP'li bakanı —"milletin vekili"ni— halk mı seçti?

Halk seçseydi böyle konuşmazdı. Bu sözü edecek adamı halk seçmez çünkü.

Bu kadar basit. Çok mu basit? Öyle! Sorun böyle basite indirgenmezse bu adamların nasıl olup da böyle yerlere geldikleri —burjuva

demokrasisi denilen yönetim biçiminin ruhu— anlaşılamaz.

Sonradan sözünü düzelttiği söylendi. "Ben ordaki çiftçileri kasdetmedim, insanoğlunun doğasından söz ettim" demiş.

Yani kaş yapayım derken göz çıkarmış! Yalnız yoksul çiftçiye değil, çiftçilere de değil, herkese, sözde vekili olduğu bütün milleteymiş sözü.

Niçin ve ne için "hükümet" diye başımıza geçmiş oldukları bir kere daha anlaşılıyor. Başımızda kaldıkları süreç neler yapacakları da.

RTE'nin sonradan milletten "özür" dilemesi bu işin raconunu bildiğini göstermekten başka bir anlam ifade etmiyor.

Peki çiftçilerin hepsi yoksul mu?

Varlıklı çiftçinin gözü zaten iş toprağa kalmadan şöyle ya da böyle doyuyor da artıyor bile.

Söz, bilerek ve kasten yoksul çiftçiye söylenmiştir. Halk seçti denilen

AKP'lilerin

iç yüzünün kendi ağızlarından itirafıdır. İktidar mı oldun —nasıl olursan ol...— yoksula haddini bildireceksin!

Su kuklaları

Vietnam'dan bir grup sanatçı "su kuklası" oynatmaya İstanbul'a geldi.

Ne iyi ettiler!

Çoluk çocuğa eğlence, bilgi, görgü, halklararası dostluk... Bilet fiyatları ehvendi: en pahalısı 22.5, en ucuzu 12 milyon TL.

Ehvendi, evet, yani "ucuz" sayılırdı ama su kuklalarını seyretmeye gidecek iki çocuklu bir aile için asgari ücretin neredeyse 4/1'i kadar...

Hiç bir yoksul aile o kadar gelirle geçinmiyor, çünkü geçinemez. Asgari ücreti aşan her gelirden harcanan her milyon TL'nin de yeri bellidir. Vietnam su kuklaları görülmeye değerdi.

Sudan ucuz, ateşten pahalı!

CHP ve Wolfowitz

Ünlü Wolfowitz mülakatı ilk semeresini CHP içinde verdi. Kemal Derviş hareketlendi, Baykal ve ekibi Parti'nin "Merkez"e taşınacağını ilan ettiler. Sanki başka bir yerdeydi!

Tam o sırada, CHP milletvekili, tecrübeli ve emektar Büyükelçi Elekdag, televizyon ekranlarında, Suriye ve İran ile ilişkilerde bundan böyle ABD ile zinhar ters düşülmemesi gerektiğine dair "kişisel" görüş beyan ediyordu...

Asker konuşlandırma teskeresinin oylamasında AKP grubunun ardına sığınan CHP politikasının ne olduğunun anlaşılabilmesi için Merkez'e taşınmasına gerek var mıydı?

TSK

27 Mayıs yıldönümüne bir gün kala Genel Kurmay Başkanı konuştu. Onun dedikleri üzerine falanca bakan şunu dedi, filanca bakan bunu dedi, Başbakan dedi ki... falan filan.

Türkiye'nin "demokratik, laik, sosyal" olduğu temcid pilavı gibi durmadan tekrar edilen anayasal düzeninde "asker" in yeri ne?

Resmîyete bakılırsa, G. K. Başkanı ve yüksek komuta heyeti başbakana bağlı devlet memurları. Fiiliyatta ise sanki meşruti monarşide "krallık konseyi" gibi bir şey: siyasette özel işlev ve yetki sahibi en yüksek/nihai merci!

Kendi başına hassasiyet üretiyor, millet için siyaset belirliyor, neyin olacağını, neyin olmayacağını kendi adına kamuoyuna açıklıyor. Başbakana ve bakanlara bu açıklamaları yorumlamak düşüyor.

Söz gelimi A. Gül, "Halkın görüşü var, askerin de olur," dedi. "Normal" demokraside askerin görüşü —onun da görüşü olur, tabii, neden olmasın?— hükümetle görüşülür, bir sonuca bağlanır; ikide bir muhtıra verilir gibi kamuoyuna açıklanmaz. Demokrasimiz "normal" değilse, onu normale dönüştürmek, hem de vakit geçirmeden dönüştürmek de siyasi iradenin işidir.

Uçan kuşu özelleştirmeyi iş edinen "siyasi irade" neden bu işi üstlenmiyor?

Üstlenmez. Çapını, çıkarını iyi bilir...

Trafikte cinayet

Siyah beyaz çizili yaya geçidinden geçen yayalara, "Niye trafiğe engel oluyorsunuz?" diye çıkışan trafik polisleri var bu ülkede. Buna rağmen neymiş? Her işte olduğu gibi bunda da önce "eğitim" gerekiyormuş!

Halkımız ve trafik polislerimiz eğitilip bilinçleninceye kadar ölen ölecek, kalan sağlar kimin olacak?

Ne eğitimi, denetim lazım, denetim! Ve cinayetin hak ettiği cezayı görmesi.

Eğitim de, eğitilme de böyle olur.

Yaya geçidinde ezilen insanda yüzde bilmem kaç kusur!

Hangi mantığa, hangi izana sığar?

Denetim yok, doğru dürüst, akla yakın ceza yok. Olmadığını, olmayacağını bilenler var. Rüşvet döndüğünü, denetimi denetleyecek olanların

—bir üst sorumludan en üst sorumluya kadar— rüşvet havuzunda yüzdüğünü biliyorlar.

Yollara, geçitlere hayatlara diledikleri gibi tasarruf ediyorlar.

Sorumlu yoksa, sorumluluk da yoktur.

"Eğitim" kafa ütülemeyle yoktan var edilemez. Aradan iki gün geçti, başka bir yerde otobüs tünel ağzına çarptı, 27 kişi can verdi. Şoför uyumuş... ne kadar da kolay söylüyor, yazıyor, kayda/zapta geçiriyorlar! Şoför neden uyumuş? Araştırın, bakın altından neler çıkar...

Borsa

Daily Planet... Türkçesi, Günlük Gezegen. Ne olabilir?

1 Mayıs 2003 günü Avustralya'nın Melbourne şehri borsasında hisse senetleri satışa sunulan bir şirket. Hisse senetlerinin fiyatı ilk günde iki katından çok artarak 50 Avustralya sentinden 1.09 A. dolarına yükselmiş. (*Financial Times*, Londra, 2 Mayıs 2003.) Şirket genel müdürü hisselerin başka şehirlerde de satışa çıkarılacağını, 500 milyon A. doları pazar payını hedeflediklerini söylüyor. Şirketin "uluslararası büyükelçi" sıfatıyla göreve getirdiği Heidi Fleiss, basına demec vererek, "hisselerimizin değeri çok artacak..." demiş.

Günlük Gezegen, bir kerhane şirketi. Bayan Fleiss bir vakitler Holivud'da randevu evi işleten ünlü birisi. "Seks'in iyi bir yatırım olduğunu herkes bilir," diyor.

Günlük Gezegen seks "hizmet"lerine açık beş yıldızlı bir otel olarak tanıtıyor kendini. Otelde bir saat ikamet ücreti 115 A. doları. Müşterilerin seks harcamalarından ücret alınmıyor. (Hizmet alanla veren arasında görülüyor o hesap.)

Yıllık ciro 6-9 milyon

A. doları arasında seyrediyor.

Bu kadar...

Diktatörlükler rastlantı mıdır?

Hüseyin Hasançebi

Sınıf savaşı olağanüstü durumlarda herkesin kendi "olağan"ından ötürü yadırgayacağı biçimlere bürünebilir.

Simdi konu "Irak'ın, dolayısıyla kaçınılmaz olarak Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılması"dır. Kestirmeciler, bunca belirsizlik varken bile bu geleceğe, yani bütün bir tarihi bu topraklarda yaşayıp gelen milyonlarca insanın kaderine don biçmeye kalkıyorlar. Onlar için iş sadece zamanlamaya kaldı. Ortadoğu'ya liberal piyasa ekonomisine dayalı demokratik bir düzen gelecek!

Yaşamak hokkabazlık değilse hemen sorulur: bu nasıl olacak? Ne demek Ortadoğu'ya hem liberalizm, hem demokrasi? Ortadoğu'nun ortasına atom bombası atılsa bundan hada gerçekçi olurdu. Ortadoğu'nun devletçilikten ve diktatörlükten başka bilip tanıdığı var mı?

Türk-Fars-Arap'ların Kürtlere karşı ortak hasımlığı, bitmek bilmez Fars-Arap hasımlığı, Arap-Türk hasımlığı, Kürtlerin herkese hasımlığı... Demek ki, diktatörlükler Ortadoğu'ya gökten zenbille inmediler. Saddam diktatör. Esad diktatör. İran'da din diktatörlüğü. Bu diktatörler nerden geliyorlar, niçin geliyorlar, nasıl geliyorlar ve nasıl bu kadar uzun kalabiliyorlar? Asıl sorun bu ve bundan sonrası için belirleyici olacak olan da bu.

Tamam, istediğimiz "liberal piyasa ekonomisine dayalı demokrasi" ise yaparız ama her halde tarihsel belirlenmişliğimizin sınırlarını aşabilmek değil, bu sınırlar içinde. Vaktiyle Irak'ın burjuva birliği azınlık sunni Arap hakimiyetini gerektirmiştir. Suriye'de aynı şey azınlık şii Arap hakimiyetini gerektirmiştir. Azınlık hakimiyeti eğer çıkar çözümülemesi temelinde kurulmuş bir hegemonyaya dayanmıyorsa, demokrasi olamayan bir diktatörlüğü zorunlu kılar. Bu iki ülkede kılınıştır. Baas bunu örgütlemiştir.

O zaman ne demek Ortadoğu için "liberal ekonomiye dayalı demokratik sistem" eksenli yeniden yapılanma? ABD, burada, yıktığı ve yıkacağı diktatörlüklerin yerine aynısını koymaktan başka bir seçeneğe sahip değildir. "Liberal ekonomi" de zaten kurnaz sermayenin, halkın dikkatini "demokrasi"ye çekerek cebini boşaltmasından başka nedir ki? Ortadoğu'ya liberal ekonomi ve demokrasi geliyormuş!

Ortadoğu'ya böyle, filin züccaciye dükkanına girer gibi girilmesi en başta, milliyetçiliği ağır basan bir anti-emperyalist tepkiyi tetiklemiştir.

İlk bakışta, Ortadoğu'da yükselcek olan anti-emperyalist tepkinin Arap milliyetçiliği üzerinden gelişeceği sanılır. Yanlıştır. Yeni ve ilginç olan da budur. Araplık artık Arap milliyetçiliğini taşıyamaz olmuştur. Arkasında SSCB'nin varlığı ve somut desteği varken bile Arap milliyetçiliği Nasır'ın taşıyıp götürebildiği en uç noktadan daha ileriye gidememiş, Nasır'ın ağılayarak yenilgiyi kabul ettiği yerden baş-

layarak sönümlenme sürecine girmişti. Milliyetçi anti-emperyalizmin Nasır'ın götürebildiği yerden daha ileri bir yere götürme potansiyeli zaten tarihen yoktur. Baas'ın Nasır'dan sonraki dönemde taşıdığı "Arap milliyetçiliği"nin işlevi anti-emperyalist niteliğinden çok, Batıcılığın islam şeraiti üzerindeki diktatörlüğü olarak şekillenmiştir. Bu gerçeklik, Baas'ın ya da Arap milliyetçiliği'nin bundan sonraki dönemde yerinin ABD konsepti içinde olacağına işaret etmektedir. Baas hakkındaki bu görüş çok kişiye tuhaf gelebilir, ama bugünkü dünyada ve Ortadoğu'da, "Dün" artık gerçekten "dün"dür!

Arap aleminin Arap milliyetçiliğine atfedilen anti-emperyalist rolü Nasır'ın bıraktığı yerden devralıp sonuna kadar götürecektir bir proletaryası veya aynı işi görecektir başka bir "dünyevi" hareketi de olmadığı için Ortadoğu'nun içine girdiği ucu görünmeyen tünelin karanlığına daha bir dikkatli bakmak gerekir.

Madem ki Arap milliyetçiliğinin temsil ettiği tarihi pozisyonu bundan böyle ne Baas taşıyabilecek artık, ne de başka bir "dünyevi" hareket, o halde gidişat nereye? Ortadoğu teslim mi oluyor? Hayır, süreç başka bir "yol"dan, "direniş"e doğru gidiyor.

Hangi "yol"dan direnişe doğru gidiyor? Söyleyelim: "din" yolundan direnişe doğru gidiyor. Milliyetçiliği bu tarihsel aşamada taşıma görevini büyük ihtimalle ve büyük ölçüde "din" üstlenecektir. Tuhaf ve yeni bir şey olacaksa, bu olacaktır. Ama hiç kimse bundan, "dinler savaşı", "uygarlıklar savaşı" gibi sonuçlar çıkarmaya kalkmasın. "Dinler savaşı" dönermiş, "uygarlıklar savaşı" çıkarmış, "Tanrı insanlığı böyle bir felaketten korusun"muş... Savaş, kendi gerçek sebebine sıkıca bağlı, başladı bile. Bu savaşta Ortadoğu'nun kitlesel bir ideolojiye gereksinmesi var. Bu ideoloji milliyetçilik olacağına, neden din olmasın? Böylece vuruşma burjuva milliyetçi çerçeveyi kırıp dışana çıkma, iyice bir "halklaşma" şansına da kavuşmuş olacaktır. Dinsel kurumlar daha şimdiden, kendilerine böyle bir direnişçi rol devredilmeden, inisiyatif üstlenmeye başladılar bile. Din, tam da Marx'ın çağırıldığı yere gitmekte, dünyevileşmektedir.

"Yeni durum"un bilincine öncelikle ihtiyaç var. Emperyalizmi Ortadoğu'dan silip süpürecek bir perspektiften daha dar bütün mücadele perspektifleri, ezilip yok edileceği baştan belli küçük, lokal çatışmalardan ileriye gitmeyecektir. Emperyalizmi Ortadoğu'dan bildiğimiz milliyetçi direnişlerle çıkarıp atmak mümkün değildir. Birleştiren, mücadeleyi devletler düzeyinden koparıp halklaştıran, daha büyük bir çerçeveye ihtiyaç varsa, Ortadoğu'nun bugünkü şartlarında dinin kitleler nezdinde taşıdığı — aslında dinin kendisinden de gelmeyen — potansiyel

o çerçeveyi sunmaktadır.

Emperyalizmi Ortadoğu'dan yenerek çıkaramazsınız elbette, yorarak çıkarabilirsiniz. Yorulunca çekilip gidecektir. Bu her zaman böyle olmuştur. Onu ya emekçilerin inadı yorabilir, ya da böyle bir emekçisi bulunmayan topraklarda, gücünü nerden aldığına akıl sır erdiremediğimiz halklaşmış kitlesel hareketler. Bunu "halklaşmış" bölgesel bir direnişle gerçekleştirdiğiniz zaman emperyalizm Ortadoğu'dan çekilip gidecektir. Bu mücadeleyi milliyetçiliğin dar kalıpları dışına çıkarıp halklaştırabilmişseniz, giden emperyalizm, çekip giderken Ortadoğu'daki kapitalizmi de beraberinde alıp götürecektir.

O halde neyi, nasıl yapmak lazım? Ortadoğu'nun bugünkü acısına uygun ortak bir dil yaratılması için kolları sıvayalım. Kim? Önce sosyalistler. "Sosyalistler" denilince Ortadoğu'da "proleter kitleleri"ni anlamamak gerekir. Ortadoğu'nun, milliyetçilikten yakasını kurtarmış bir sosyalist eliti vardır ve emperyalizme karşı direnişi milliyetçi tasallutlardan kurtarıp halklaştıracak olan da, ancak bu sosyalist birikim olabilir. Bu sosyalist birikimin Türkiye'de ve Ortadoğu'da tek kusuru, kendini burjuva laisizmine yakın hissetmesi ve bu yakınlığı nedeniyle her zaman burjuva sınıfın oyuncuğu olmasıdır. Dinin emperyalizme karşı mücadeleye kurumsal olarak katılması Ortadoğu'daki ortak direniş dilinin kurulmasını kolaylaştıracaktır. Arap milliyetçiliğinin bu direniş platformuna, din üzerinden dönüşerek gelmesi Arap soluna bulaşarak gelmesinden çok daha iyidir. Ve bu platform—yeni durumun yeni bilincini yaratmak istiyorsa—Filistin solu ile birlikte İsrail solunu da yanına çağırmalıdır.

Peki, Türkiye solu nereye doğru?

Türkiye Ortadoğu'daki gelişmelerin doğrudan bir parçası; başlayan savaşla birlikte ortaya çıkan yeni durumda kendini daha da çok böyle algılayacak. Bu yeni durum, Türkiye'deki sınıf mücadelelerinin hal ve gidişatını belirleyecek. Türkiye solu da, eğer başını kuma gömmemişse, bundan katıyyen muaf değildir. Ortadoğu'nun geleceğini önce sol kavramalıdır.

Solun klasik algılama alanında şu gibi kırılmalar kaçınılmaz olacaktır: Ortadoğu'nun anti-emperyalist mücadelesi, liberalizme doğru bir kaç adım atmış sol dahil hemen herkese içinden çıkılmaz bir bataklık gibi görünecektir. Bu algılama biçimi, tam da solun sermaye sınıfına teslim olacağı yerdir. Çünkü zaten Türk tekelci sermayesinin, işlerin buraya varacağıının kokusunu aldığı bir kaç yıl öncesinden başlayarak, bütün süreçleri AB doğrultusunda kanallandırmaya çalışarak yaptığı budur. Burjuva sınıf ve onun laik devleti, Irak savaşı sonrası yeni durumda Türkiye'yi Ortadoğu'nun anti-emperyalist vakumundan kurtarıp Batı'ya maletmek için can havliyle her şeyi yapmaya yeltenecektir. Siyasetin ABD taşaroluğuna indirgenmesi için siyasi alana medyası, devleti ve ordusuyla

birlikte sık sık müdahale edecektir.

Kürtler'in önemli bir kesimi Küzey Irak'ta, her "milli devlet" peşinde koşan hareketin düşmesi mümkün çukura düşerek emperyalizmin el aleti olduğuna göre, Türk devleti de bu objektif durumla bütünleştirmek için kendindeki "Kürt meselesi" ile uzlaşma sınırlarını yeniden biçimlendirmeye çalışacaktır.

Her sosyalist, böyle bir kırılmanın kendi durumuyla ilişkisini değerlendirmek zorunda kalacaktır. Tamam, elbette kendi geleceğini belirleme hakkı, vb... Ulus olma fırsatını kaçırmış millet ve milliyetlerin bu hakkını mahfuz sayalım ama artık Ortadoğu'nun yeni durumunda Kürtlerin de "kendine devlet istemek"ten daha çok şey isteme hakları vardır, niçin istemesinler? Kürt solu Ortadoğu'nun ortak direniş diline katılacak ise, kendi dilinden daha çoğunu istemeli ve konuşabilmelidir. Emperyalizm safında kendine gelecek arayan hareketler bundan böyle halkların hoşgörüsünü yanında bulamayacaktır.

Türkiye solunu bekleyen bir diğer tuzak, emperyalizme karşı "bağımsızlık"tan kurulmuş bir siyasetin içinde taşıdığı milliyetçilik virüsünü kapmasıdır. Sosyalist solun bazı kesimleri "samimi Kemalistler" in kulağına bir şeyler fısıldayarak bu virüsün ilk tahribatının işaretlerini vermektedirler. Oysa Kemalistin "samimi" olanı, samimi olmayanından bin kat daha beterdir. "Bağımsızlık"tan milletin ve ülkenin bağımsızlığını anlamak "sınıf" denilen şeyden anlamamaktır. Bir sosyalistin "bağımsızlığı" sınıf bağımsızlığından başka bir şey anlatmaz, anlatmamalıdır. Sadece emekçi sınıf çıkarının ve siyasetinin "bağımsızlığı" bağımsızlıktır. Öbürü başka bir kulvardır. İşte örnekleri; İşçi Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Demokratik Sol Parti, Büyük Birlik Partisi, Mümtaz Soysal'ın partisi, yer yer CHP'liler, cümle Kemalistler, kulağının biri bu "bağımsızlık bölgesi"nde TKP. Böyle bir zeminden kopmayı halktan, günlük geçerli bir siyaset tarzından kopmak olarak algıladıkları ve biraz da anti-emperyalizm vaadettiği için burdalar.

O halde Ortadoğu'da ve Türkiye'de, bugünden sonrası için sosyalist siyaseti burjuva sınıf tuzaklarından koruyarak yapmak için daha dikkatli olmaya ihtiyaç var. Din, milliyetçiliği ve bu bağlamda anti-emperyalizmi taşımaya talip görünüyorsa, bunu, bu değerleri bir milliyetin taşımasından daha büyük bir imkan gibi görmek gerekir. Bize vurulduğunda şu çıkar: Araplığın, Kürtlüğün Türklüğün taşıyamadığı milliyetçiliği Ortadoğu'da önümüzdeki süreçte taşımaya İslam dini kurumsal olarak talip olacaktır. Gidişat böyle bir genelleme yapmayı mümkün kılıyor. Bunu görmek gerekir. Akli evveller anti-emperyalist mücadelenin önünü kesmek için buna "uygarlıklar savaşı" kulbunu takacaklardır. Yok böyle bir şey. Uygarlık somuttur ve dünyevidir. O somutlukta, sınıf savaşı kimi olağanüstü durumlarda, herkesin kendi "olağan"ından ötürü yadırgayacağı biçimlere bürünebilir.

Türkiye ekonomisi nereye gidiyor?

Tevfik Cavdar

Bütün meselenin kaynak bulmakta düğümlendiği inancı, sorunlar kısır döngüsünün devam edeceği kanısını pekiştiriyor

Menderes'in "Nurlu Ufuklar"ı, Demirel'in "Büyük Türkiye"si ve Özal'ın "Ufuklar Açan Vizyon"undan sonra vardığımız noktada belli: yaygınlaşan yoksulluk, genç işgücünü yutan işsizlik, atıl kapasite ile çalışan üretim araçları, ulusal gelirin tamamına erişen borç yığını ve her boyutu ile küresel kapitalizme bağımlılık. Sunulan tek çözüm IMF reçeteleri! Bu durumu Yeşilçam filmlerinin unutulmaz konularından birine benzetebiliriz. Baba Hulusi Kentmen ölüm döşegindedir. Başında doktor, hemşire. Dirhemle gıda verilmektedir. Evin haşarı ve de çapkın oğlu ölmekte olan babasının gönlünü alabilmek için sözde bir gelin bulur. Bu gelin Emel Sayın, Hülya Koçyiğit olabilir. Genç kız birden babanın aç olduğunu farkeder, onu beslemeye başlar. Doktor, hemşire isyan ederler, ama baba birden ayağa kalkıp iyileşir... IMF reçeteleri de yataktaki hasta babaya verilen ilaçları içerir. Önce aç bırakır, tüm direncini kırar; tedavi yanlıştır ama çevredekiler onu yüceltir, hep bir ağızdan, devam et, başaracaksın derler. Küresel kapitalizmin doğrularını tek seçenek olarak yinelerler, ekonominin durumunu yanlış ölçeklere dayandırarak değerlendirirler. İktisadın temel amacının halkın gönenç, esenliği olduğu ilkesi unutturulur. Faiz oranı, enflasyon haddi, borsa indeksi, doların, euronun günlük değeri tek ölçüm gibi sunulur. Üzerlerine uzun yorumlar yapılır. Artan yoksulluk, işsizlik, alabildiğine bozulan servet dağılımı söz konusu bile edilemez, ya da şöyle bir değinilir. Ulusal ve uluslararası sermayenin denetimindeki medya ise sürekli küresel kapitalizmin doğrultusunda beyin yıkar.

Türkiye ekonomisinin bugünkü koşullar altında (yani bugünkü düzende) nereye gittiğini tesbit için son elli yılda geçirdiğimiz evrelere bir göz atmakta yarar var.

1— Türkiye Cumhuriyeti hemen 2. Dünya Savaşı sonrasında, Truman'ın ünlü "dört nokta kararları" ile ABD'nin ve kapitalizmin dümen suyuna girdi; 1950-1960 arasında dış kaynaklı ticari soygunun yaşandığı bir alan oldu. Radyo, buzdolabı, çamaşır makinası, araba, kamyon, traktör kullanımı ve talebi yaygınlaştı. İlk dış ödemeler krizi bunun peşi sıra geldi. Ekonomi bunalıma girdi. Kıtık, mal darlığı başladı. 1958'de IMF reçetesi dayatıldı. Reçetenin adı "İstikrar tedbirleri"ydi. 1960-1970 yıllarında ise montaj soygunu başladı. Arabadan, televizyona kadar tüm ithal ürünleri, montaj yoluyla, "İthal ikamesi" adıyla Türkiye'de üretiliyordu. Ama bu mallarda kullanılan girdilerde ithal oranı yüksekti. İtalya'da ana

fabrikada 40-50 bin işçi çalışarak üretilen bir Fiat araba Türkiye'de 2-3 bin işçinin çalıştığı bir montaj fabrikasında üretilabiliyordu. Üretim teknolojisi dışardan ithal ediliyordu. Firma dışı işbölümü ile küçük imalatçılara bırakılan parçalar ise ucuza mal ediliyor, emek sömürülüyordu. Ne var ki 1970'li yıllarda yeni bir bunalım Türkiye ekonomisini bekliyordu. 1970'li yıllar Küresel Kapitalizm'in ekonomik öğretisinde ciddi bir değişimin olduğu dönemdir. Keynesgil politikalar yerini monater ekonominin yeni finansal politikalarına bırakıyordu. Aynı dönem, Türkiye'nin de cezalandırıldığı yıllardır. Wolfowitz'in "Türkiye haddini bilmeli" ihtarını, 1970'li yıllarda da söylendi. Türkiye'nin kabahati neydi? Şöyle sıralanabilir.

- Ekonomide bir oranda ilerici sayılabilecek 3. ve 4. Planların yapılması, bu planlardaki toplumcu dönüşümler.

- Sovyet ekonomik yardımlarının üst düzeye çıkması. Seydişehir Alüminyum, İskenderun Demir Çelik, Aliağa Rafinerisi, vb. birçok tesis Sovyet yardımıyla kurulmuştu; buna uluslararası kapitalizm hoşgörüyle bakamazdı.

- ABD ve Dünya Bankası'nın iyi gözle bakmadığı Atatürk Barajı ve GAP projesi (Nasır da Assuan projesinde bir ölçüde yalnız bırakılmıştı).

- 1974 Kıbrıs harekati. Bu, bardağı taşıran son damla oldu. Türkiye'nin ekonomik ve siyasi bağımsızlığı çok olmuştu! Haddi bildirilmeliydi. İlk ceza ekonomik ve askeri ambargo oldu. "Bu düzen değişmeli" iddiası ile ikinci kez iktidara gelen Ecevit yönetimi sırasında 1978-80 krizi dayanılmaz boyuta ulaştı. Yurt içinde iki döviz piyasası oluştu. (Merkez Bankasının resmi kuru ve Tahtakale.) TUSİAD önderliğinde sermaye, ekonomiyi uluslararası kapitalizme eklemeyecek tedbirleri bir muhtıra gibi gazetelerde tam sayfa yayınladı.

2— 1978-79 yılları bir karabasan gibi geçti. Yağ, sigara, benzin, elektrik hemen hemen yoktu. Yıgın-sal katliamlara kadar varan boyutta terör kol geziyordu. Türkiye, Ecevit ve Türk halkı cezalandırılıyordu. Hedef "bilakaydı şart" teslimiyetti. Ülke kısa sürede, küreselleşmenin ilk evrelerini yaşamaya başlayan uluslararası kapitalizmle eklemelmeliydi. Ekonomi bu doğrultuda yapılanmalıydı. Bunu sağlayacak kişi de seçilmişti. Dünya Bankasının "rahle-yi tedrisinden" geçmiş Turgut Özal. Özal ekonomiyi yeniden yapılandıracak programı 1979 baharında "Aydınlar Ocağı"nın bir toplantısında açıkladı. Sermayenin lider örgütü TUSİAD aynı doğrultudaki is-

teklerini tam sayfa ilan biçiminde tüm gazetelerin sayfalarında yayınladı. Artık hedef belli olmuştu. 1979 Aralık ayında ise ara seçim sonucu yenilen CHP hükümeti istifa etti. Süleyman Demirel azınlık hükümetini oluşturdu. Özal Başbakanlık ve Planlama müsteşarı oldu ve 24 Ocak 1980'de Türkiye ekonomisini uluslararası kapitalizme bağlayan kararlar dizisi resmi gazetede yayımlandı. Bu kararlarla ülke dış ticaretteki tüm kısıtlamaları kaldırılıyordu. Her mal ithal edilebilecekti. TL %100'ü aşan oranda devalue ediliyordu. Faizler serbest bırakılıyor, döviz ise koşullara göre dalgalanmaya bırakılıyordu. Bunu izleyen 12 Eylül darbesi ise bu kararları itirazsız bir biçimde destekledi, emeğin, sol düşüncenin, tüm muhalefetin sesini kısıtı, ezdi.

24 Ocak kararları Türkiye'de yeni bir ticari soygunun başlamasını sağladı. Dış ürünler piyasayı işgal etti, bazılarının övüldüğü gibi mağaza vitrinleri Paris, Londra ya da New York vitrinleriyle özdeşleşti. Yabancı marka istilası ve tutkusu yaygınlaştı. Yerli ürünler bir kenara itildi. Zaten zayıf olan ulusal sanayi ağır bir darbe aldı. Bu ticari soygun, daha sonra, 90'lı yılların ortasında AB gümrük birliğine girişle daha da arttı. Türkiye yabancı ürünlerin işgaline uğradı. Yoğurdumuz bile yabancı "know how"la üretilir oldu (Danone). Türkiye'nin gümrük birliği nedeniyle kaybının 70 milyar doları aştığı bilinmektedir. Dış ticaretten dolayı kayıp ise 200 milyar doların çok üstündedir. Ne yazık ki ticaret serbestisi yoluyla ülke kaybının tam dökümü bugüne kadar yapılamamıştır.

Eklemlenmenin ikinci perdesi 1989'daki 32 sayılı kararname ile açıldı. Bu kararlar Türk lirası convertibl oluyor ve ülkeye sermaye giriş çıkışları serbest bırakılıyordu. Böylece finansal soygun başladı. Hükümetlerin açık bütçe gereği sürekli borçlanması soygunu hızlandırdı. Yurda gelen yabancı sermaye TL'ye dönüşerek hazine bonusu kanalıyla yüksek faiz elde ediyor ve kazancını dolara dönüştürerek büyük nemalar sağlıyordu. Aynı işlemi yerli finans sektörü ve büyük sermaye şirketleri de gerçekleştiriyordu. Sınai imalat yapan şirketlerin bilançolarındaki kârın önemli bölümünü faiz geliri oluşturuyordu. Son on yılda Türkiye'nin ödediği faiz tutarı 250 milyar dolar düzeyine erişmiştir. Buna finans kurumlarının hortumlanmasını da katarsanız finansal soygunun boyutu ortaya çıkar. Son yirmi yıl içerisinde Türkiye, borç sarmalı dışında iki büyük yağmaya da tanık olmuştur: banker yağması ve banka yağması. Son banka krizinin ülkeye maliyetinin 40-50 milyar dolar olduğu hesaplanmaktadır.

Ticari ve finansal soygunların sonucunda, Özal'ın bugün hala alkışlanan "vizyon"u ve küresel kapita-

lizmle eklemlenmenin ülkeye maliyeti büyüktür. Bu maliyeti genel hatlarıyla şöyle özetleyebiliriz.

- Ailelerin %80'nini kapsayan mutlak yoksulluk. Kişi başına düşen günlük 1.6 \$'lık geçim olanağı. Her yıl bozulan, adaletsiz gelir dağılımı, bunu katlayarak çoğaltan çarpık servet dağılımı.

- Büyüyen, neredeyse GSMH'nin yarısına erişen kayıt dışı ekonomi. Mafyalaşmış karapara egemenliği.

- Büyüme hızının %5'lere ulaştığı zaman bayram yapılan bir ekonomi. Ekonomik kalkınmanın ise unutulması. Yatırımın, üretimin unutulması. Üretim güçlerinin atıllaşması, düşük kapasite kullanımı ve alabildiğine artan işsizlik. (Türkiyede kapitalist ekonominin "sağlıklı" gelişebilmesi, yeterli büyüme oranlarının tutturulabilmesi için her yıl üretime GSMH'nin %30 kadarına denk düşen yatırım yapılması gerekiyor. Şimdiki halde bu oran taş çatlasa %18'i aşamıyor. Bu gidişle, bir kaç yılda kalmaz işsiz sayısı tarım sektörü hariç %18 olacak!)

- Kamu ekonomik varlığının "özelleştirme" adı altında yağmalanması, sifıra indirgenmesi. Kamu hizmeti kavramının bir anlamda unutturulması. Sağlık, eğitim vb. gibi kamu hizmetlerinin metalaşması.

- İç ve dış borcun gayri safi milli hasıla düzeyine erişmesi. Buna karşılık, yeni borçlanmaların sürekli bir gereksinim haline gelişi. Bütçenin %50'sinden fazlasını faiz ödemelerine tahsis.

- Ülkenin, Osmanlı Düyun-u Umumiye yönetimini aratacak ölçüde IMF denetimine girmesi.

Çözümün hala küresel kapitalizmin öğretilerinde aranması ise ayrı bir sorun. Nitekim bütün meselelerin kaynak bulmakta düğümlendiği inancı sorunlar kısır döngüsünün devam edeceği kanısını pekiştiriyor. Küresel kapitalizmin borazanı ekonomi profesörleri ve uzmanlarının medyayı kapsayan yazı ve söylemleri de bir önceki resmi onaylayan olgulardır.

3— Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik bunalımın çözümü küresel kapitalist öğretinin kurum ve kuralları dışına çıkmakla mümkündür. Yani varolan düzeni değiştirmeden hasta iyi edilemez. Bu düzenin öne sürdüğü terminoloji bile iyi tartışılmalıdır. "Büyüme" kavramı aldatıcıdır. Sadece parasal ölçekli bir genişlemeyi ifade eder. Asıl üzerinde durulması gereken "İktisadi kalkınma"dır. İktisadi kalkınma üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin bir üst gelişme düzeyine erişmesidir. Ekonomik kalkınma ve gelişme bir bütündür. Toplamlar, ülkeler için asıl hedef budur. Kapitalizmin itici gücü olan piyasa kâr maksimizasyonu doğrultusunda çalışır. Toplumsal gelişme bu kâr fonksiyonunun ikinci bir türevi olarak karşımıza çıkar, fakat hiç bir zaman temel hedef olamaz; toplumun çok dar bir bölümünün refahını sağ-

lar. Bu durum gözünüzde tutulursa, şunu öne sürebiliriz: Ekonomik gelişme ve toplumsal ilerleme piyasa güçlerine bırakılamaz. Bu noktada "Planlama" devreye girer.

Şimdi, şu ana kadar söylediklerimize dayanarak kalıcı ve gelişmeyi sağlayıcı, ticari ve finansal soygunların önünü kesebilecek çözümün ön koşulları olarak şunları sıralayabiliriz.

1) Öncelikle bir kalkınma planının hazırlanması, yıllık bütçelerin bu planla uyumlandırılması. Söz konusu plan üç aşamalı olmalıdır. Krize yönelik acil plan-orta vadeli ekonomik plan-uzun vadeli ekonomik plan. Bir ölçüde geçiş de sağlayacak bu planlarda kamu öncelikli karma ekonomi yapısı temel alınmalıdır.

2) Ekonomik ve sosyal kalkınma amacına yönelik planlamanın etkinliğini sağlama amacıyla üretim güçlerinin tam bir envanteri çıkarılmalıdır. Bu envanterin içeriğinde şu unsurlar yer alacaktır: kullanılabilir işgücü, var olan sabit sermaye malları, kullanılabilir finansal kapasite.

3) Finansal kaynak açısından şu kaynaklar öncelikle kullanılabilir:

- Vergi reformu,
- İç borçların konsolidasyonu ve yapılandırılması,
- Dış borçların yeniden yapılandırılması,
- 32 sayılı kararın yenilenmesi, sermaye giriş ve çıkışlarının vergilendirilmesi.

4) Özelleştirme yerine üretime yönelik ülke varlıklarını güçlendirme amacıyla kamulaştırma ve yatırımlarla kamu kesiminin güçlendirilmesi.

5) Sağlık, eğitim başta olmak üzere kamu hizmetlerinin etkinleştirilmesi.

6) Bu arada son on yıldır vergi vermeden 250 milyar dolar faiz ve benzeri rantları kazananlardan bir servet vergisinin alınması da yaşama geçirilmelidir. Keyfilikten ve subjektif ölçütlerden uzak böyle bir verginin alınması bozulmuş, vicdanları rahatsız edecek boyuta gelmiş servet dağılımını da bir ölçüde düzeltecektir.

7) Tarım kesiminde ürün planlamasının yanısıra etkin bir üretim ve satış kooperatifleşmesine geçilmesi.

Şu noktanın unutulmaması gerekir ki temel amaç, tüm maddi ve sosyal gereksinimleri karşılayacak üretim düzeyine ulaşmaktır. Böyle bir modelde kapalı bir ekonomiyi amaçlamak hiç de söz konusu değildir. Tam aksine, hedef, uluslararası iş bölümünün üst basamaklarında yer almaktır.

4— Ana noktalarını sıraladığımız bu çözüm yolu bugün hiç tartışılmamaktadır. Buna yüzeyden bile değildiğinde küresel kapitalist öğretinin medyadaki borazanları, "Ne yapıyorsunuz, ülkeyi içine kapanık Ortadoğu devleti haline mi getireceksiniz?" itirazını yükseltiyorlar, küreselleşmiş bir dünyada böyle bir programı uygulamak geriye gitmekten suçlamasını ileri sürüyorlar. Bugünkü kapitalist egemenliği pekiştiren, adeta bir ABD önderliğine dönmekte olan küre-

selleşmenin insana karşı bir yeni global diktatorya olduğunu görmezlikten geliyor, kimse de görmesin istiyorlar. Hangi ve nasıl bir küreselleşme sorusu sorulmuyor, sordurulmuyor. Küresel ve post-modern bir hapishanede yaşadığımızı fark etmemizi engelliyorlar. Önerdikleri tek çözüm IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Mai ve Gatts doğrultusunda. Sonuç ise daha fazla yoksulluk ve işsizlik. İnsanı reddetme, sadece kârı, finansal kazançları yüceltme. Medya'nın sürekli bu doğrultuda beyin yıkaması. Geçenlerde 32 sayılı kararın gözden geçirilmesi gereği öne sürüldüğünde medya ekonomistleri, "Halkı döviz büfelerinden yoksun mu bırakacaksınız, Türk Parasını Koruma Yasasına geri mi döneceksiniz?" feryadını yükseltmişlerdi. Servet vergisi, iç borçların konsolidasyonu, planlama onlar için yasak sözcüklerdir.

Şimdi can alacak soruyu soralım: Türkiye ekonomisi nereye gidiyor? Artık biliyoruz ki küresel kapitalizmin dayattığı reçetelerle bu ekonomi iyiye gitmeyecek. Karşımızda tek sorun var: bu reçeteleri reddetme hakkımız var mı? Kapitalizmin temel kurum ve kuralları, bunları tek doğru olarak kabul eden iktidar ve muhalefetteki sağ partiler bu soruyu hayır diye yanıtlıyor. Kendine "sol" diyen "sosyal demokrat" CHP de aynı görüşte. Kapitalist bir dünyada yaşamayı içine sindiren çoğu aydınımız, sanat erimiz, sözde bilim adamımız bu "Hayır" yanıtına canı gönülden katılıyor. O halde geleceğin Türkiye-sinde ekonomi gene bugünkü gibi olacak. Yani:

— Ticari ve finansal soygun hızlanarak devam edecek;

— Emek daha çok ezilecek, sömürü artacak;

— İşsizlik tüm şiddetiyle artarak devam edecek;

— Yoksulluk büsbütün yaygınlaşacak, ülke nüfusunun %90'ından fazlasını kapsayacak;

— Sağlık ve eğitim hizmetleri daha da kötüye gidecek ve metalaşmayı sürdürecektir;

— Gelir ve servet dağılımı bugünleri aratacak düzeyde bozulacak;

— Bir avuç Türk ailesi küresel kapitalizmin mutlu bireyleri haline gelecek, yani sadece onlar ekonominin nimetlerini paylaşacak;

— İzin verileni üreteceğiz, izin verilen kadar satılabileceğiz;

— Türkiye uluslararası işbölümünün alt sıralarında yer almaya devam edecek;

— Sosyal güvenlik hizmetleri de neredeyse sıfırlanacak!

Türkiye'yi bugünkü programlar uygulandığı süreç bekleyen akıbet bu. Küresel kapitalizme karşı kopuk ve ideolojisiz çıkışlar, gösteriler ülkemizi ve birçok ülkeyi bu akıbetten kurtaramaz. Tek kurtuluşun sosyalizm olduğu bir kez daha anlaşılacak. Bu sosyalizm 1871 komün ve Sovyet deneyiminden farklı olabilir ama özü değişmez. Aksi takdirde küresel dünyanın "küçük adamları" yapay mutluluklar, küçük mucizeler beklentisi içersinden yaşamalarını sürdürürler...

Sıra kamu çalışanlarının artı-değerinde

Selim Yılmaz

Kamu Yönetimi Temel Kanunu taslağı ile ilgili tartışmalar ve örgütlenecek mücadeleler, sınıfsal perspektifli ve sistemin bütününe yönelik olmak zorunda

Son yıllarda Türkiye ve Dünya gündeminin en önemli maddelerinden biri olan, ağırlıkla kamu mülkiyetinin sermayeye devri kapsamında yoğun tartışmalara ve ayrışmalara yol açan, "kamusal alan" tartışmasının detayına geçmeden önce bu gelişmelerin arka planını kısa da olsa irdelemekte yarar var. Kamusal alanların sermayeye devri ya da kamusal alanlarda çalışanların iş güvencesinin ortadan kaldırılması temelinde yapılan tartışmalar özünde kapitalist gelişim sürecinin bir aşaması ve sonucudur. Bu yüzden kapitalist sistemin özellikle son 30 yıllık gelişim sürecinin çeşitli açılardan analiz edilmesi önemlidir.

Sorunu yalnızca kamusal alanın sermayeye devri ya da sonuçları bakımından daha önemli olan kamuda çalışanların çalışma koşullarının kötüleştirilmesi olarak değerlendirmek sistemin bütünündeki gelişmeleri gözden kaçırmamıza yol açabilir. Bu nedenle konunun kamu yararı ve kamu emekçilerinin iş güvencesinin ortadan kaldırılması gibi kazanılmış haklar ve emeğin kazanımları çerçevesinde tartışılması önemlidir.

Türkiye'de başta memur sendikaları ve meslek odaları olmak üzere son dönemdeki tartışmaların kaynağı, Kamu Yönetimi Temel Kanunu, Devlet Personel Rejimi Yasa Tasarısı ve Yerel Yönetimler Yasa taslağı ya da kısaca "Üçlü Paket" denilen bir hazırlıktır. Bu üç tasarı uzun zamandır tartışılmakta olduğu halde, bu kez artık yumurta kapağı gelmiş gibi görünmektedir. Zira üçlü paketin Meclise inmesi gün meselesidir. Üçlü paket neler getiriyor gibi bir soru ortaya atıldığında liberal sağ ve liberal soldan şöyle sesler yükselmektedir: "Yerel olan demokratiktir, merkezi olan ise anti-demokratik... Bu yüzden bu tasarılar desteklenmelidir." Soruyu biraz değiştirip, üçlü paket neler götürüyor diye sordüğümüzda ise bu kez ulusal "sol" başta olmak üzere çeşitli siyasi yapılardan, "Merkezi olan üniter ve sosyaldır, yerel olan ise anti-sosyal... Devletin bütünlüklü yapısı bozuluyor. Doğru bölgelerinde, seçim kazanan Kürt partiler yerel yönetimlere tanınan imkanlarla tehlikeli ölçüde ge-

lişebilir... Bu sürece engel olunmalıdır," sesleri yükseliyor.

Bu ikinci feryattan başlayacak olursak, kapitalist devletin üniter ya da ademi merkeziyetçi bir anlayışta yapılanması arasında işçi sınıfı açısından bir fark var mı, olabilir mi sorusunun sorulmasının yerinde olacağı söylenebilir. Öyle ya, bugüne kadar tamamen üniter ve merkeziyetçi bir devlet yapımız vardı da bu bize, emekçi kitlelere ne kazandırdı? Ya da, "Halihazırda atılmak-

ta olan adımlar acaba devletin üniter yapısını mı hedef alıyor, yoksa kamuda çalışan yüz binlerce memuru, piyasa koşullarına terk ederek tıpkı sanayide de yaşandığı gibi hizmet sektöründe de bir yedek işgücü ordusu yaratarak sermayenin kâr oranlarını arttırmayı mı?" diye sordüğümüzda, eğer cevabımız "Kesinlikle ikincisi!" oluyorsa, bu sorunun kapitalist gelişim süreci ve daha da önemlisi emek-sermaye çatışması ekseninde ele alınması kaçınılmazdır. Zira sınıfsal boyutu eksik yürütülen tartışmalar ve verilen mücadelelerle, demokratik hakların ve emeğin kazanımlarının korunamadığını, korunmasının ya da kalıcı kılınabilmesinin mümkün olmadığını süreç göstermiştir.

DÜNYA EKONOMİSİ

Kapitalist sisteme yön verenler, sistemin 1970'lerin başında girdiği krizini aşmak ve kendini sürdürülebilir kılmak için özünde yalnızca artı-değerin daha fazlasına el koyma olan bir dizi yeni uygulama, deneme, yönelimlerde bulundu ve bulunmaktadır. Bunların başında meta üretiminde Fordist üretim biçiminden, Post-Fordizm'e (Esneklik, Kalite Çemberleri, Kalite Yönetimi gibi) geçiş gelmektedir. Üretimdeki bu değişime uygun olarak spekülasyonun serbest dolaşımından, ağırlıkla kamunun elinde olan hizmet alanlarının liberalize edilmesine, tarımda yığınsal üretim biçimlerine kadar sermaye her alanı kârlarını arttırmak ve krizini aşmak için yeniden tanımlayıp şekillendirmektedir. Sermayenin tüm dünya ölçeğinde yürüttüğü yeniden yapılandırma ya da şekillendirme faaliyetleri kapsamına ulus-devletler, kamusal alanlar, üretim ilişkileri, toplumsal yaşam, kültür ve diğer bütün

alanlar girmekte, sermaye kendi ihtiyaçlarına uygun olarak dünyayı yeniden organize etmekte ve tüm alanlara müdahale etmektedir. Felsefi temelini post-modernist düşüncenin oluşturduğu bu yeniden organizasyonun hedefi, sermaye ve bileşenlerinin kârları ve tüm hareketleri için sınırsız, sorunsuz ve sorumluluğu olmayan bir dünya yaratmak ve diğer toplumsal sınıf ve katmanların ise bu durumu kabul etmeleri ve mutlak olarak itaat etmelerini sağlamaktır. Sermaye bu amacını gerçekleştirmek için açık ya da gizli yollardan kontrol ettiği, DTÖ, IMF, DB gibi ekonomik, parasal, NATO gibi askeri, BM gibi siyasi, ILO gibi çalışma örgütlerini ve AB, APEC, NAFTA gibi kendi bölgesel oluşumlarını ve bilinen, bilinmeyen bir dizi kuruluşun gücünü sonuna kadar kullanmaktadır.

70'li yılların başında derinleşmeye başlayan krizin aşılmasına yönelik ilk genel tedbirler GATT-Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması kapsamında yapılan ve 1973'ten 1979'a kadar süren Tokyo Raundu görüşmelerinde dillendirilmiş, oluşturulmuş ve ülkelere tavsiye edilmiştir. GATT, imzalandığı 1947 yılından 1973 yılına kadar yalnızca mal ticaretine ait gümrük tarifeleri ve dış ticarete ilişkin düzenlemeler üzerinden ülkelerin gümrük yasa ve tarifelerinin ortaklaştırılması için yapılan anlaşmalar ile yürütülmüştür. GATT kapsamında yapılan Tokyo Raundu'nun önemi, kamusal alanların özelleştirilmesi ya da sermayeye aktarılmasının, tarımın, hizmetlerin, fikri mülkiyet haklarının da (telif ve patent) sonraki raundlarda anlaşma kapsamına alınması gerektiği konusundaki sermaye taleplerinin açıkça dile getirildiği ve tavsiye kararlarının alındığı raund olmasından ileri gelmektedir.

Türkiye, Tokyo Raundu'nun tavsiyelerine uyan ülkelere biri olacağını 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarını alarak, toplumsal muhalefetin yükselmesi üzerine de ülke insanlarına ve emekçilerine 12 Eylül darbesini yaşatarak, sonrasında da çeşitli alanlardaki liberalizasyon adımlarını atarak ortaya koydu. 80'li yıllara kadar yalnızca özel sektöre kredi veren ve kaynak aktaran Dünya Bankası, başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelere kamusal alanlarını sermayenin ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırması için yapısal uyum proje kredileri vererek süreci hızlandırdı. DB kredileri ile bir yandan kamunun idari yapısının değiştirilmesi, diğer yandan da kamunun elinde bulunan ekonomik faaliyet alanlarının sermayeye devri için hazırlanması ve sonrasında da tek tek özelleştirilmesi süreci başlatıldı ve halen sürdürülüyor.

Ancak özelleştirmelerin yaşandığı tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de kamusal alanların sermayeye devri konusu ulusal varlık ya da toplumsal çıkar temelinde tartışılarak sınıflı bir toplum olan kapitalist sistemde aslolanın emeğin artı-değerine el koyma olduğu unutuldu ya da böyle bir sorunun olmadığı yanılsaması yaratıldı. Oysa özelleştirmelerin temel hedefi birikmiş artı-değere ve

yeni oluşacak artı değerin daha fazlasına el koymaktır. Bu yüzden 1994 yılında DTÖ'yü kuran anlaşmalardan biri olarak imzalanan ve ilk çok taraflı anlaşma özelliğine sahip GATS Anlaşması özelleştirmeyi şart koşturmuyor, ama hizmeti veren kamu bile olsa bunu serbest piyasa koşullarında gerçekleştirmesini zorunlu kılıyor. GATS Anlaşmasının 2000 yılı başından bu yana sürdürülen genişletilme ve derinleştirme müzakereleri 2004 yılı sonunda tamamlanacak ve 2005 yılından itibaren yeni GATS Anlaşması yürürlüğe girecektir.

TÜRKİYE

Türkiye gündeminde bulunan, Kamu Yönetimi Temel Kanunu, Yerel Yönetimler Kanunu ve Personel Rejimi Kanun taslaklarının mevcut GATS Anlaşması hükümlerine ve yeni müzakere sürecine uygun olarak hazırlanan uyum yasaları olduğu Kamu Yönetimi Temel Kanunu taslağının amaç maddesinde yer alan "rekabetçi piyasa koşullarının oluşturulması" ve bu taslakta yer alan "Kamu kurum ve kuruluşları piyasada rekabet koşulları içinde üretilen mal ve hizmetleri üretemez ve piyasada haksız rekabet oluşturamaz" temel ilkelerinde açıkça ifadesini bulmaktadır. Bugün hazırlanan yasaların, 80'lerin başından itibaren yürütülen özelleştirme faaliyetleri ve eğitim, sağlık, enerji, telekomünikasyon, posta gibi hizmet alanlarında yaratılan ve desteklenen özel sektör girişimlerinin piyasada rekabet koşullarında üretilen mal ve hizmetleri kamunun üretemez duruma gelmesini sağlamaya ve bunun için uygun ortamı yaratmaya yönelik olduğu ortaya çıkmaktadır. Kamu Yönetimi Temel Kanunu taslağında "... çalışanların ve değişik kademelerdeki yöneticilerin hizmet içi eğitim ihtiyaçları prensip olarak doğrudan piyasadan ve/veya üniversitelerden karşılanır" ifadesi yer almaktadır. İşte AKP Hükümetinin uygulayacağını açıkladığı, özel okullara öğrenci gönderme projesi ve sosyal güvenlik kuruluşlarının kendi sağlık birimleri ya da kamu hastanelerinden yararlanan mensuplarını özel şirketlerin sağlık kuruluşlarına yönlendirmeleri bu gelişmelere uygun olarak yapılan kaynak aktarma operasyonlarıdır.

Yine aynı yasa taslağında, "Merkezi yönetim, yerel yönetimlere, kendi koşul ve özelliklerine göre, öz gelirlerini geliştirme olanağı tanır" hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ile yerel yönetimler kâr amaçlı işletmeler haline getiriliyor ve kârın kaynağı da tabii ki emek oluyor. Ayrıca yerel yönetimlerin bu alanları taşeronlaştırması ya da özelleştirmesi için zemin hazırlanıyor, ulusal ve uluslararası finans kuruluşlarının müşterisi durumuna getirilmek ve yereldeki kamusal varlıkların kolay yoldan sermayeye devri sağlanmak isteniyor.

Gerçekten de Yerel Yönetimler Yasa Taslağında, "Mahalli idare hizmetlerinden yararlananların, hizmetin bedelini ödemeleri esastır," hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ile mahalli idarelere devredi-

lecek başta eğitim ve sağlık olmak üzere tüm kamusal hizmetlerin paralı, parası olmayanın ise cehalet veya ölüme mahkum olacağı, T.C. Anayasasında sözde yer alan "sosyal devlet" ilkesinin geçersizliğinin vurgulanacağı ortadadır. Sağlık alanındaki tek istisna ise "Ulusal düzeyde koruyucu sağlık, aile planlaması ve koruyucu hekimlik hizmetleri,"dir. Aslında bu alanın istisna kapsamında ya da merkezi yönetimin görevleri arasında sayılmasının nedeni şimdilik kâr alanı olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Yerel Yönetimler Yasa taslağında personel istihdamı için "Mahalli İdarelerde sözleşmeli personel çalıştırılması esastır" hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ile yalnızca Eğitim ve Sağlıkta (Bakanlıklarda çalışanlar hariç) 600 - 700 bin civarındaki 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi kamu çalışanı sözleşmeli personel yapılacak ve yeni İş Kanunu hükümlerine tabi olacaklardır. Bu da kamu çalışanlarının başta iş güvencesi olmak üzere sosyal kazanımlarını ortadan kaldıracaktır. İşte GATS Anlaşması ve Türkiye'de "üçlü paket" olarak çıkarılma hazırlıkları yapılan Kamu Yönetimi Temel Kanunu, Yerel Yönetimler Kanunu ve Personel Rejimi Yasası'nın temelini bu hüküm oluşturmaktadır. Bu hükümle, tüm hizmet alanlarında (sanayiye olduğu gibi) yaratılmaya başlanan yedek iş gücünün kamu çalışanlarını da kapsamı hedeflenmiştir. Bununla Kamu Yönetimi Temel Kanununun amaç maddesindeki "rekabetçi piyasa koşullarının oluşturulması" ve 2. maddesindeki "Kamu kurum ve kuruluşları piyasada rekabet koşulları içinde üretilen mal ve hizmetleri üretemez ve piyasada haksız rekabet oluşturmaz" hükümlerinin gerekleri de yerine getirilmiş olmaktadır.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu'nda "... performans dayalı yönetime temel teşkil edecek bir yaklaşım içinde" ve "... performans değerlendirmesine müsait" tanımlamaları yapılmaktadır. Bu tanımlamalardan tüm kamu çalışanları için iş kolları ya da birimleri bazında belirlenecek performans kriterlerine göre yıllık olarak değerlendirilmeler yapılacağı, ücretlerin ve iş sözleşmelerinin uzatılıp uzatılmayacağı belirleneceği anlaşılmaktadır. 15 Mart 2003 tarihinde yürürlüğe giren İş Güvencesi Yasası'nın eki olarak "bilim kurulu" tarafından hazırlanan İş Akdinin Feshi için geçerli nedenler (Performans Kriterleri) 3 ana grupta toplanmıştır:

İşçinin Yeterliliği:

- Ortalama olarak benzer işi görenler-

den daha az verimli çalışma,

- Gösterdiği niteliklerden beklenenden daha düşük performansa sahip olma,
- İşe yoğunlaşmanın giderek azalması,
- İşe yatkın olmama,
- Öğrenme ve kendini yetiştirme yetersizliği,
- Sık sık hastalanma,
- Uyum yeterliliğinin azlığı,
- Çalışamaz duruma getirmemekle birlikte işini gerektiği şekilde yapmasını devamlı olarak etkileyen hastalık.

İşçinin davranışlarından kaynaklanan nedenler:

- İşverene zarar vermek ya da zararın tekrarı te-dirginliğini yaratmak,
- İşyerinde rahatsızlık yaratacak şekilde çalışma arkadaşlarından borç para istemek,
- Arkadaşlarını işverene karşı kıskırtmak,
- İşini uyarılara rağmen eksik, kötü veya yeter-siz olarak yapmak,
- İş akışını ve iş ortamını olumsuz etkileyecek bir biçimde diğer kişilerle ilişkilere girmek,
- İşin akışını durduracak şekilde uzun telefon görüşmeleri yapmak,
- Sık sık işe geç gelmek,
- İşini aksatarak iş yerinde dolaşmak.

İşletmenin, işyerinin ve işin gerekleri: Bu kriterler tümüyle işverenlerin inisiyatifindedir.

Bu kriterlerin ana başlıkları TBBM'de kabul edilen 4857 sayılı İş Kanununun 18. maddesinde de aynı şekli ile yer almaktadır. Üçlü paketin yasalaşması halinde, kamu çalışanları da bu kanun kapsamına alınacak ve sayılan iddialar ileri sürülerek işten çıkarma, düşük ücret ya da düşük oranlı ücret zamları gibi bir dizi saldırı, kamu çalışanları için de gündeme gelecektir.

SONUÇ OLARAK

Kamudaki yeniden yapılanmanın hedefi yalnızca ulusal varlıkların sermayeye devri ve toplumsal çıkarların ortadan kaldırılması değildir. Sermayenin temel hedefi, hizmetler alanında da yedek işgücü yaratarak bu yolla hizmet emekçilerinin ücretlerini düşürmek, yaratılan artı değer in daha fazlasına el koyarak krizini aşmaktır. Bu yüzden yapılan tartışmalar ve örgütlenecek mücadeleler, sınıfsal perspektifli, artı-değer sömürüsüne karşı ve sistemin bütününe yönelik olmak zorundadır. Bu süreci merkezi yönetimi zayıflatan ve üniter yapısını törpüleyen, daha demokratik ve katılımcılığı yüksek yerelleşmeyi sağlayacak bir gelişme olarak değerlendirip politika üretmek Türkiye emekçilerinin ve siyasi yapılarının en büyük yanılgısı olacaktır.

Emperyalizmin en zayıf halkası: Sağlık

Dr. Turgay Yerlikaya

Kapitalist için, işçinin bütünüyle sağlıklı değil, sonuç itibariyle işin sürdürülmesine engel olmayacak kadar sağlıklı olması önemlidir. Ne daha az, ne daha fazla

Zayıf halka üzerinde tartışmaları biliyoruz. Emperyalist/kapitalist sistemin zayıf halkasından kırılıp kırılmayacağı, kırılabilirse ülkemizin zayıf halka olup olmadığı çokça tartışıldı. Bu yazı meselenin bu yönü üzerine bir tez ileri sürme iddiasında değildir. Ya da sürülü tezlere ilişkin bir görüş de beyan etmeyecektir. Yalnızca kavramı başka bir bağlamda kullanarak konuya farklı bir bakış açısıyla bakma iddiasındadır.

Bu farklılık, iktidarı çokça alışık olduğumuz ulus-devletler kategorisi içinde tarif etmek yerine, sektörel olarak tarif etmekten kaynaklanıyor. Zayıf halkaya vurmak ve onu kırmak da bir ülkeyi emperyalist-kapitalist sistemden koparmak değil, bir "sektörü" kapitalist meta üretiminin dışına çıkarmak anlamına geliyor. Bunun olası olup olmadığı, bu bakış açısının Marksizme olan mesafesi tabii ki eleştiriye açıktır. Şimdilik bu yazıda bu da tartışılmayacaktır.

Yazının temel tezi şu: anti-kapitalist mücadele içerisinde sağlık özel bir yere sahiptir ve bu alan ideolojik sığırma için temel alandır. Hatta daha da ileri gidilebilir: Sosyalist mücadelenin daha iyi anlaşılması, sosyalizmin kavranması için yığınların demokrasi için mücadelesi değil, sağlık için mücadelesi bir ön koşul olabilir.

Demokrasi mücadelesinin yığınların sosyalizm için mücadeleye yönelmesi için mutlaka gerekli bir uğrak olduğuna inanmıyor, hatta sosyalist mücadeleye girmelerini sosyalizmi kavramalarını güçleştirdiğini daha inandırıcı buluyorum.

Peki, neden ve nasıl sağlık için mücadele bu denli önemli hale gelebilir? Nasıl oluyor da bu alan "zayıf halka" olabilecek bir özelliğe sahip?

Bu tartışmayı kolaylaştırmak için bir kaç temel kavrama bakalım. Birincisi, kapitalist üretim süreci. Kapitalist üretimin hedefi sermayeyi yeniden üretmek, yani kâr elde etmektir. Sosyalist üretim ise toplumsal ihtiyaçlar için yapılır. Peki bir toplumda herhangi bir üretim tarzı saf olarak mı bulunur? Bu sorunun cevabının hayır olduğu herkesçe malumdur. Kapitalist bir ülkede kapitalist üretim ilişkileri dışında bir üretim söz konusu olabilir mi? Bunun da cevabı açık: tabii ki

evet. Yani pazar için olmayan, kâr için yapılmayan üretimler de —egemen olarak değil, tabii ki, ama şu ya da bu oranda— var olabilir.

İşte tam da bu yüzden dünya kapitalizmi özellikle son yirmi yılda kendi içindeki dekapitalize (kâr kaygusu gütmeyen) alanları, yani kendi dokusuna aslında yabancı alanları temizlemek için büyük bir taarruz başlattı. Bu taarruzun adını özelleştirme olarak telaffuz ediyorlar. Ancak, kamuya ait üretim araçlarının özel sektöre geçmesinin yanısıra kamuya ait kalanlarda da üretim sürecinin toplumsal ihtiyaçlara göre değil, salt o işletmenin kârlılığı esasına göre düzenlenmesi söz konusu olabiliyor. Ülkemizde mesela sağlık alanında özelleştirme öncesi öngörülen sağlık işletmesi kavramı ile kastedilen, böyle bir şey. Yani mülkiyeti devlette de olsa, önce o kurum bir işletmeye dönüşecek ve kârlılık esasıyla çalışacak. Sonra da özel sektöre devredilecek.

Global sermaye açısından bakıldığında sermayeye kendini yeniden üretebileceği alanların yaratılması anlamını taşıyan bu süreç aynı zamanda ideolojik mücadelenin de en dolaysız alanlarından biri olarak karşımıza çıkıyor. Özelleştirmelerle ilgili yasal değişiklikler yapıldığında dönemin başbakanı Tansu Çiller'in, "Son komünist devleti de yıktık!" sözlerinin anlamı burdan bakıldığında çok rahat görülebiliyor. Yaşadığımız topraklarda kapitalist sistem egemen ama bazı alanlara "sermaye" giremiyor. Durumun sermaye açısından kabul edilebilirliğinin ne kadar olduğu açıktır. Kendi bahçesinde ya da evinde giremediği alanlar olmasına ne kadar tahammül edebilirdi kapitalizm? Dolayısıyla özel koşullarla bağlantılı olarak doğmuş bu duruma son vermek doğal olarak söz konusu olacaktır.

Devletin ekonomiden elini çekmesi ve "asli işi"ne dönmesi diye dillendirilen süreçte, önceleri, devlet ayakkabı mı üretecek, elbise mi üretecek denerek bu durum insanlara maledilmeye başlandı. Sonra etle sütle uğraşmak devletin işi değildir denmeye başlandı ve giderek devlet sağlık hizmeti vermez, denetler; zaten eğitime de yetişemiyoruz, bari özellerin önünü açalım da yükümüz hafiflesin diye devam etti.

Tabii bu süreç öyle istendiği gibi dümdüz ve sorunsuz sürmedi. Bunun çeşitli alanlarda çeşitli nedenleri var olmakla birlikte özellikle sağlıkta bu alanın özellikleriyle ilgili nedenler de etkili olmaktaydı. Nedenlerini kısaca, sağlığın bir kamu malı olması, dışsallık özelliğinin olması, erdemli mallar grubundan olması ve bilgi asimetrisi gibi özellikler taşıması gibi özetleyebiliriz. Tüm bunların ayrıntısına burada girmeyeceğiz, meselenin bu yanlarıyla ilgili bir makaleyi önümüzdeki sayıda yayınlamayı düşünüyoruz. Şunu söylemekle yetinelim, sağlığın kendine has özellikleri onun diğer

metallar gibi bir piyasa metası olmasının önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. Yani doğrudan tüketicinin kendi kararıyla ve kendi tercihi ile satın aldığı ya da almadığı bir meta olma özelliği yoktur. Bir hizmetin alınması ya da alınmamasının etkisi de sonuçları itibariyle doğrudan yalnızca o kişiyle ilgili değil, tüm toplumla ilgili olabilmektedir. Bunu son günlerin popüler hastalığı SARS örneğinde de görüyoruz. Ben SARS' lıyım ama tedavi olmak, yani bir hizmet satın almak istemiyorum deme hakkı var mıdır? Yada bir ülkede çok değil üç beş SARS vakasının olmasının, hele de birkaç kişinin bu hastalıktan ölmesinin o ülkenin tüm ekonomik ilişkilerine etkisi ne olur?

Bunlar şimdilik bir kenarda dursun. Şimdi hemen bir başka noktaya geçelim: sağlık hizmetinin kapitalist toplumda sistem açısından ne anlama geldiği ile ilgili noktaya. Sağlık hizmeti en nihayetinde işgücünün kendini yeniden üretmesi anlamını taşımaktadır. Yani kapitalistin üretim sürecinde satın aldığı emek-gücünün yeniden üretimi demektir. Emek-gücü bir meta olarak işçi tarafından satılır ve kapitalist tarafından alınır bir şey olduğuna göre bunun maliyetinin artması kapitalist için kâr oranının etkilenmesi sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla emek-gücünün yalnızca "gerektiği kadar" yeniden üretimi önemlidir, asla daha fazlası değil. Emek-gücünün niteliği de üretimi sürdürebilir olması ile sınırlıdır. Yani işçinin bütünüyle sağlıklı değil, sonuçları itibariyle işin sürdürülmesine engel olmayacak kadar sağlıklı olması önemlidir. Ne daha az, ne daha fazla. İşte bu dengenin kurulması sağlığın piyasaya bırakılmasının önündeki güçlükleri oluşturuyor.

Ancak sermayenin kendini yeni alanlarda yeniden üretme ihtiyacı bu yönüyle bir basınç oluşturarak sağlık alanını da kapitalize etmeye itiyor.

Sağlık alanının metalaşması ya da giderek tamamen metalaşması sistemin iç dinamiklerinin ihtiyaçlarına denk gelirken kendisi için sorunlu olabilecek durumları da beraberinde getirmektedir.

Peki madalyonun öbür tarafında ne var? Sağlığın bir de sistem açısından değil, yaşayan açısından anlamı ne? Bu alana baktığımızda, kişinin kendi varoluşuyla en doğrudan bağlantı kurabileceği bir alan olduğu görülür. Kendi sağlığını kendi varoluşunun bir parçası olarak algılamak çok kolay. Bunun oldukça nesnel nedenleri vardır; başka hiç bir alanda bu kadar doğrudan bir bağlantı kur-

mak olanaklı değildir. En yakın alanlardan biri belki eğitim olacaktır. Ama önce salt biyolojik varlığını düşünen kişinin eğitimin doğrudan biyolojik varlığına etkisini duyumsaması kolay değildir. Dolayısıyla doğuştan gelen bir hak olarak sağlığın algılanabilirliği ile eğitimin algılanabilirliği arasında ciddi farklılıklar vardır. Bir kişi önce biyolojik ihtiyaçlarının, ondan sonra sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasını ister.

Peki bu ihtiyaçlar için örgütlenmek ve mücadele etmek mümkün müdür, nasıl ve neler talep edilebilir?

Tüm yukardakilerden varmaya çalıştığımız şey konuyla ilgili felsefe yapmak değil tabii ki. Marx'ın 11. Tez'inde belirttiği dünyayı dönüştürme kaygısı yatıyor bunların altında. Yani politik faaliyete çevirme kaygısı. Sağlık hakkı mücadelesi, alanın bizzatihi özelliklerinden dolayı, çalışan için ifade ettiği anlamdan ve sistemde oturduğu yerden dolayı mücadeleyi veren için anlaşılabilir, daha geniş ve daha yaygın bir egemenlik alanı yaratabilir, sonuçları itibari ile de hem kapitalist ideolojiye hem de kapitalist piyasaya zararlar verebilir bir nitelik taşımaktadır. Her şeyin alınır satılır olabildiği fikrinin kırılabilmesi kapitalizm için çok istenen bir şey değildir. Kapitalist ideolojinin bir alanda yenilgisi diğer alanlardaki yenilgisini de hızlandıracaktır. Aynı biçimde, sermayenin kendi evinde ve bahçesinde bazı alanlardan uzaklaştırılması onun gücünü bütünsel olarak zayıflatacak ve yenilgi sürecini hızlandıracaktır.

Hal böyleyken, bugün toplumun ya da sol siyasi çevrelerin sağlıkla ilgili ciddi söylemleri ve mücadele hedefleri var mıdır diye bakacak olursak hayal kırıklığına uğrarız. Oysa mesela bazı Afrika ülkelerinde komünist partilerin parti programlarının ilk maddeleri sağlığa ve hatta onun da

çok daha dar bir noktasına, AIDS'e ayrılmış durumda. Geçtiğimiz sene Brezilya'nın AIDS ilaçları için aldığı, "Ya ucuzlatın ya da patent yasasını takmam, aynılarını üretirim!" kararı ilaç tekellerini köşeye sıkıştırmış ve %40'a varan bir indirimi gerçekleştirmiştir.

Öte yandan, sağlık alanında ülkemizde durum hem genel sağlıklılık açısından, hem de bilinç açısından pek parlak görünmediği halde son günlerde AKP iktidarı ile adım adım uygulamaya konulan değişiklikler konusunda genel bir ilgisizlik, vurdumduymazlık olması nasıl açıklanır bilemiyorum. Çalışanların sağlık ile ilgili ciddi bir taleplerinin olmamasının, hatta tamamen egemen anlayışla şekillendirilerek son derece olumsuz sonuçlara yol açacak talepleri ileri sürmelerinin, bu alanda politika üretmesi ve bunu çalışanlara maledebilmesi gereken sol siyasi çevrelerin becerisi ile ilgili olduğunu söylemek çok da büyük hak-sızlık olmaz kanısındayım.

Yani sağlık öyle bir alan ki, kapitalizmi sorgulayabileceğimiz, sosyalizmin neden gerekli olduğunu ve ne olduğunu çok rahat anlatabileceğimiz, halkın büyük çoğunluğunu üretilen politikaların altında durmaya ikna edebileceğimiz ve sermayenin alanını ve gücünü daraltabileceğimiz çok açıkken, biz görmezden geliyor ve yapılanları seyretmekten başka bir şey yapmıyoruz. Sağlık hakkı yaşama hakkıdır ve ben yaşama hakkımı elde etmek için para ödemek istemiyorum, kendi yaşama hakkımı parayla satın almak istemiyorum, bu alınır satılır bir şey değildir demenin önünde kendimiz dışında hiç bir engel yok. Tam da sırası üstelik. AKP iktidarı sağlığın özelleştirilmesi, ya da daha doğru söyleyişle alanın daha fazla kapitalize edilmesi için özel sağlık kuruluşlarının geliştirilmesi doğrultusunda kararlar alır, genel sağlık sigortası, birinci basamak sağlık hizmetleri gibi konularda yasalar çıkarırken bu mücadele verilmeyecekse ne zaman verilecek? Tabii ki bu mücadeleyi verecek olanların, bu alanda politik önderlik yapacak olanların kendilerinin tüm olan bitenden ve bu alanın özelliklerinden öncelikle haberdar olması gerekmektedir. Bu da alanla ilgili daha fazla bilgilenmeyi ve daha fazla tartışmayı zorunlu kılıyor. Bu yazı, kendisini, şimdilik meselenin önemine dikkat çekmek ve bazı olanakları göz önüne koymakla sınırlı tutmuştur. İleriki sayılarda daha ayrıntılı olarak meseleyi irdelleyeceğiz. Bununla birlikte bazı noktalara kısaca bakmakta yarar var.

Ülkemize gelecek olursak, bugün nasıl bir tablo ile karşı karşıyayız, bu alandaki çevrelerin durumu nedir, alanda genel anlamıyla ne var ne yok ve özellikle çalışanlar bu alanla temaslarını hangi noktalarda ve ne biçimde duyup yaşıyorlar?

Sağlıkta alan tanımlanırken doğrudan sağlık hizmetinin sunumu, nerede hangi kurum ve birimlerde kimler aracılığı ile ve nasıl sunulduğu, nasıl bir örgütlenme olduğu, sağlık ürünlerinin, sağlık teknolojisi ve ilaç üretimi ve dağıtımı, sağlığın finansmanının nasıl sağlandığı, dolayısıyla sigorta sistemi, sağlık düzeyi göstergelerinin ne olduğu gibi yönleri bakmak gerekecek.

Sağlık hizmetleri ağırlıklı olarak kamu aracılığı ile verilmektedir. Sağlık bakanlığına bağlı 5400 civarında sağlık ocağı, 730 devlet hastanesi, Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı 170 dispanser ve 115 hastane ana yükü taşıırken, 40 civarında üniversite hastanesi, yine bir o kadar askeri hastane, ve yirmi civarında diğer kamu hastaneleri sistemin kamuya ait kısmını tamamlıyor. Yine bunlara sağlık evleri, ana-çocuk sağlığı merkezleri, doğumevleri, vs. gibi birimleri de katmak gerekir.

Özel sağlık hizmetleri ise muayenahaneler, poliklinikler ve 250 civarındaki özel hastane ile sunulmaktadır.

Hizmet sunumunda durum buyken finansman kaynakları ve sigorta açısından durum nasıldır diye bakacak olursak, bugün ülkemizde nüfusun %52'sinin Sosyal Sigortalar Kurumu sağlık hizmetlerinin kapsamında, % 20 kadarının Bağ-Kur ve % 19 kadarının da Emekli Sandığı sağlık hizmetleri kapsamından yararlanmakta olduğunu görürüz. Diğerlerini de katacak olursak nüfusun % 93'ü bir sosyal güvenlik kuruluşunun sağlık hizmetinden yararlanabilmektedir. Buna rağmen kişi başı sağlık harcamaları 140 dolar civarında bulunan ülkemizde toplam sağlık harcamalarının %40'ı genel bütçeden, yani vergilerden karşılanmaktadır. Geri kalanları ise sigorta primleri ve bu grubun çoğunluğunu oluşturan cepten harcamalardır. Öte yandan kamu sağlık harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranına baktığımız zaman bu oranın ülkemizde %2.5 dolaylarında olduğunu görürüz. Bu oran sağlık hizmetlerinin önemli ölçüde kamu hizmeti gibi görüldüğü ülkemizde böyle iken, mesela ABD'de %6.7, İngiltere'de %5.8, Fransa'da %7.8 ve Almanya'da %8.2 düzeylerindedir. Yine genel bütçeden Sağlık Bakanlığı'na ayrılan paya baktığımız zaman da ülkemizde benzer bir oranı, %2.5 civarlarını göreceğiz.

Genel sağlık harcamalarının içindeki kalemlerden ilaç harcamalarına bakacak olursak, ülkemizde ilaç tüketiminin yurtiçi hasılaya oranının %0.86 olduğunu görürüz. Yani 2.6'nın 0.86'sı ilaç. Peki başka ülkelerde durum nasıl dersek, Almanya'da %0.82: yani 8.2'nin 0.82'si ilaç harcaması. Diğer ülkelerde de buna yakın oranlar var. Ülkemizde sağlık harcamaları içindeki ilaç

harcamaları %27'yi bulurken bu oran diğer adı geçen ülkelerde % 10 ila % 15 oranlarında gerçekleşiyor.

Yani sağlıkta dönen paranın ciddi bir bölümünün ilaç tekelleri tarafından yutulduğunu söyleyebiliriz. Bunun dışında tıp teknolojisi, görüntüleme ve laboratuvar malzemeleri satan kuruluşların da ciddi bir yere sahip olduğunu görüyoruz. Ancak oranların ülkemizde ilaçlar lehine olmasının sağlayan nedenlerden biri de hizmet sunumuna ayrılan payın düşük olması. Yani özel sağlık hizmeti sunumunun ve ağırlıklı olarak özel hastanelerin payının azlığı. Türkiye'de sağlık alanı sermayenin daha fazla alanı haline getirilirken göz dikilen iki ana yerden biri bu: hizmet sunumunu özele transfer etmek.

Peki hizmet sunumu ve finansman böyle seyrederken sağlık düzeyimiz nasıldır diyecek olursak bazı göstergelere bakmamız gerekecek. Ülkemizde bebek ölüm oranlarının binde kırklarda olduğunu, gelişmiş ülkelerin yanı sıra sağlığa daha fazla önem veren pek çok ülkede ise bu oranın çok çok altlarda, binde onun bile altında olduğunu görüyoruz. Doğumda beklenen yaşam sürelerinin erkekler için 66 ve kadınlar içinse 71 olduğu da bir diğer veri. Ülkemizdeki doğumların %30'dan fazlasında halen doğum öncesi bakım diye hiç bir şey yok ve anne ölüm hızı yüzbinde 79 gibi yüksek bir düzeyde. Bunlar daha da ayrıntılandırılabilir ama burada kısaca görülmeleri gereken, sağlık alanı ile ilgili halkın ihtiyaçlarının ve yapılması gerekenlerin çok olduğunu.

Yapılması gereken çok şey var da kim ne yapıyorsa gelecek olursak... Özellikle 1980'den beri tüm hükümetlerin tek bir politikası oldu: bu alanın sermayeye kazandırılması. Bunun için de hastanelerin önce işletme haline gelmesi ve sonra özelleştirilmesi, özel sağlık kuruluşlarının teşvik edilmesi, daha çok teknoloji kullanımı, sağlık sigortasında özel sigortacılığın önünün açılması, sosyal sigortalar kurumunun özelleştirilmesi gibi adımlar öne kondu. Sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda bu yönde adımlar atılırken, bu alanda sosyalist siyasi önderlerin meslek örgütlerinden çok geride oldukları, sendikaların ise bunlarla ilgili hiç

bir adım atmadığı görüldü. Üstelik toplumda sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi için daha fazla teknoloji kullanımı, daha fazla pahalı ilaç kullanımı, özel hizmetlerin daha kaliteli olduğu, vb. doğrultusunda bir kavrayış oluşturuldu. Hastanelerde rehin olayları, kuyruklar, pis hastaneler medyada bol bol yer aldı ve kamu tu kaka ilan edildi.

Edildi edildi de ve halkta böyle bir destek yaratıldı da neden hala bu alanda kamu ağırlığı var, alan neden istenilen düzeyde özelleştirilemedi denecek olursa, bu sorunun cevabının da yine alanın özelliklerinde ve zayıf halka oluşunda yattığı görülecektir. Alan parçaları itibariyle kârlı olabilirken bütünsel olarak yeterince kârlı olamamaktadır. Alan bütünsel olarak kârlı olursa yüksek maliyetli işgücü üretilmiş olur ki işsizliğin bu kadar yüksek olduğu bir yerde bu kadar yüksek maliyetli bir emek-gücü sunumu olanaklı değildir. Dolayısıyla alan parçalanacak, kârlı bölümler sermayenin elinde yer alırken, halkın çoğunluğu için yine kamu kaynakları kullanılarak ucuza, ölmeyecek kadar sağlık hizmeti sürdürülecektir. Bir yandan lüks otelcilik hizmetiyle yüksek teknoloji kullanan özel hastaneler çoğalırken, öte yandan hiç bir donanımı olmayan, personeli eksik kamu sağlık kuruluşları halkın çoğunluğuna hizmet verecektir. Yine de halkın çoğunluğu sıklıkla nesi var nesi yok ortaya koyup "daha iyi sağlık hizmeti alma" adına özel kuruluşlara meyledecektir. Böylelikle kişi başı 140 dolarlık sağlık harcamasını kısa sürede 200 dolara çıkarmak ve oluşan yedi milyar dolarlık yıllık pazarın büyük bölümünü sermayenin kontrolüne sunmak mümkün olacaktır. Orta vadede ise on milyar dolarlık bir pazar yaratılması öngörülmektedir.

Bu tür kazançlar özellikle ilaç tekellerinin, sağlık teknolojisi satanların ve otelcilik hizmeti verenlerin iştahını kabartmaktadır.

Vaziyet özetle böyle. Ne yapılmalı peki? Bu halkanın kırılması mümkün müdür? Burası zayıf halka mıdır? Bu yazı bu zayıf halkanın kırılmasının mümkün olduğu ve bunun için politika üretilmesi ve mücadelede buna öncelik verilmesi gerektiği iddiasındadır. Sorun, bu pekala gerçekleşebilir öngörünün nasıl ete kemiğe büründürülebileceğindedir.

Öküzün boynuzu "sistem"i sallıyor!

Bülent Uyguner —

Uzmanlar, önlem alınmazsa İstanbul'da deprem sonrası maliyetin 100-150 milyar arasında olacağını söylüyorlar. Ya İstanbul'u kendi ellerimizle yıkıp yeniden kuracağız, ya da İstanbul yıkılacak, biz de altında kalacağız...

Kuzey Anadolu Fay Hattının ana özellikleri 50 yıldan beri biliniyor. Tarihsel olarak da Anadolu uygarlığının 4000 yıllık deprem, konut ve yerleşim bilgisi kaynaklarda mevcut. Nihayetinde 19 Ağustos Marmara Depremi'nden sonra beklenen büyük İstanbul depremi üzerine söylenmedik söz, ulaşılmadık bilgi kalmadı. Artık yerin altında da yerin üstünde de yakın bir gelecekte bizi bekleyen tehlikelerin neler olduğu biliniyor. Bilim adamları, ilgili meslek odaları Marmara'da fayın kaç parça kırılacağı tartışmasının bittiğini, tek veya iki parçalı kırılma bile yıkımın büyük olacağını söyleyip yetkilileri göreve davet ediyorlar. Yetkililer ise üç maymunu oynamaya devam ediyorlar.

Deprem ülkemizin gerçekliği. Her iki yılda bir ülkemiz 6 şiddetinin üzerinde bir depreme maruz kalıyor. Son 80 yılda 5'in üzerinde 130 deprem oldu, 80 bin kişi yaşamını yitirdi, 150 bin kişi yaralandı, 650 bin konut hasar gördü. Deprem gibi normal bir doğa olayı, ülkemizde insan olayına dönüşmekte, maddi ve manevi telafi edilmez kayıplara yol açmaktadır. Deprem her ne kadar Türkiye'nin gerçekliği ise ölü ve yaralıya yol açan sonuçları sistemin A'dan Z'ye kadar kokuşmuş olmasından kaynaklanıyor.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Gürtuna'nın Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan röportajında "...İstanbul'da 1 milyona yakın binadan 725 bin yapı tarandı. 7.5 şiddetinde bir depremde en ağır hasar görecektir 51 bin binadan 20-25 bini yassı kadayıf gibi olacak. Bu ölçekte ölü sayısı 73 bine çıkıyor. Ağır ve orta hasarlı bina toplamı 114 bin hesap ediliyor. Az hasarlılarla

toplam 252 bin yapı zarar görecektir" diyerek gayet iyimser bir tablo çiziyor. Bilim adamları ve meslek odaları ise yıkımın sonuçlarının çok daha fazla olacağı görüşündeler. Toplam 1.200.000 yapı stokunun %65'in kaçak olduğu, geri kalanında da proje ve yapı denetiminin ne kadar sağlıklı yapıldığı düşünülmürse bu rakamları iki veya üçe çarpmak mümkün. Devletin en yetkili kurulu

Sayıştay'ın depreme hazırlık ile ilgili hazırladığı raporda "devletin idari kurumları arasında uygulamada görev ve yetki belirsizliği olduğu, Bayındırlık Bakanlığının deprem bölgesinde yürüttüğü toplu konut çalışmalarının açıklık ve hesap verme ilkelerine uygun olmadığını belirtiyor, orta hasarlı binaların güçlendirme projelerini hazırlayan proje müşavirlerinin aynı zamanda inşaatı yapan kurum ve tüzel kişiler olduğu" belirtilerek alarm zilleri çalınıyor.

Devlet yetkilileri her deprem sonrası "yaramaları saracağız, devletimiz büyüktür" nutuklarına rağmen bırakın Marmara ve son Bingöl depremini, 1966 Varto depreminde yapımına başlanan toplu konutların bile hâlâ hak sahiplerine verilemediğini kayıtlar söylüyor. İlgisizlik, kayıtsızlık bununla bitmiyor. 1967 Adapazarı depreminden sonra bölgenin deprem riski taşıdığı, yakın gelecekte 7 büyüklüğünde bir deprem olacağı bilim adamları ve meslek odaları tarafından söylendiği halde, Adapazarı Belediyesi Meclisinde nazım planı tartışılırken şehrin faydan uzaklaştırılması yerine fay şehir merkezinden uzaklaştırılması kararı alınıyor. Son Marmara depreminde ise yaptığı siteleri yerle bir olan, müteahhitlik belgesi askıya alınan müteahhitlere Bayındırlık Bakanlığı toplu konut ihale-

lerinde yeniden yer veriliyor. 17 Ağustos depremi sonrası deprem vergileriyle halktan toplanan paraların, dış yardımların bir avuç rantçıya aktarıldığı, bu şekilde bütçe açıklarına gittiğini, devletin iç ve dış borç faiz ödemelerinde kullanılmaları toplumun ve bütün sistemin körelmesine ve sorunların kangrenleşmesine yol açıyor. Böyle yüzlerce, binlerce örnek vermek mümkün.

Son 4 yılda 5 büyük depreme maruz kalan ve onbinlerce insanını kaybeden ülkemiz nasıl oldu da bu sorunun üzerine gidemedi? Neden yıkımın sorumluluğu birkaç müteahhidin üzerine atılarak işin içinden sıyrılmaya çalışıldı? Neden devletin tüm çalışması sadece deprem sonrası arama-kurtarma, çadır, vb. alanlarda yoğunlaştı? Asıl yapılması gereken deprem öncesi hazırlıklarda niçin tek bir adım bile atılamıyor? Risk alanların tespiti, risk alanlarında oluşacak zararların yok edilmesi ve azaltılması, nihayetinde depremin yaratacağı sonuçların paylaşılması biçiminde özetlenecek risk analiz tablosu üzerinden uzun vadeli bir yeniden kurma politikasına, merkezi bir planlamaya niçin geçilemiyor? Bunun için gerekli olan yasal ve idari önlemler konusunda neden tek bir adım bile atılamıyor?

Nedeni belli: Bilhassa 1950'lerden sonra uygulanan temeli çürük yapılaşmanın kapitalist sistemin doğal sonucu olduğu ve bu politikanın her dönemde yönetime gelen iktidarlarca yürütüldüğü, oluşan rantlardan nasiplenilen kesimlerin bu yağma düzeninin değişmesi, dönüşmesi önünde en büyük engel olduğunu artık görmemiz gerekir. Planlamayı ortadan kaldıran, doğa-insan uyumunu hiçe sayan bu yağmacı zihniyetin varlığı ancak kapitalizmin kâr mantığıyla açıklanabilir. En kısa zamanda milyarder yetiştirmek, en ucuz maliyetle işçi çalıştırmak ve malzemeden çalmak, plan, proje yerine kendi kafasına göre hiçbir denetime tutulmadan betonarme yapıları piyasaya sürmek, en fazla kârı sağlamak ve bunu yaparken hiçbir yükümlülük altına girmemek. Kâr için kamuya ait olan toprağı, ormanı, ovayı, denizi talan etmek. Kapitalizmin serbest piyasa mantığının

bunu gerektiriyor! Medyanın sebep-sonuç ilişkisini gözardı ederek suçluyu bulduğu "hain müteahhit"ilerin işi değildir bu, sistemin mantığının gereğidir; bugün suçlu ilan edilenler esasında bu sistemin ürünüdürler, varlıklarını bu çarpık düzene borçludurlar. Deprem sonrası suçlu arama telaşı biraz da timsah gözyaşlarına benziyor.

Merkezi yönetimler bu süre zarfında merkezi bir planlamayla ülke, bölge ve kent ölçeğinde yapılması gereken makro ve mikro ölçekli planlama yerine, plansızlığa yöneldiler. Bölgeler arası eşitsizlik, gelir dağılımındaki farklılıklar ve tarım alanlarının hızla çözümlenmesiyle göçün yarattığı hızlı nüfus artışı kentlerde yerleşme ve barınma sorununu da beraberinde getirdi. Kent arsaları üzerinde oluşan çok büyük rantlar, yağmacı rant düzenini ve kentlerde yapı üretimini teşvik etti. Mafya, bürokrat, yerel siyasi odaklardan oluşan çıkar üçgeni tüm hazine arazilerini parselleyerek sattı. Bugün gecekondu diye

tabir edilen kent varoluşlarında oturanların ancak %18'i kendi binasına sahipken, %70'i kiracı konumunda bulunmaktadır. Gecekondulaşma artık yoksulların bir gecede yaptığı, başını soktuğu, barınma sorununu çözdüğü bir olay değildir. 1948 yılından beri 15 imar affı yasası çıkartılmıştır. Bu aflarla birlikte imar mevzuatına aykırı yapılmış yapılar affedilirken, diğer yandan plansız ve kaçak yapılaşma daha da yaygınlaşarak teşvik edilmiştir. Merkezi ve yerel yönetimler depreme dayanıklı ve konforlu konut üretimi yerine, arsa rantçılığını teşvik eden, kaçak yapılaşmaya göz yuman yönetim anlayışında ısrarlı oldular. Yer seçimi, zemin özellikleri ve depremsellik gözönüne alınmadan fay hattı üzerinde yapılaşma ve sanayi tesisleri kuruldu. Çağdaş bir şehirleşme ve depreme dayanıklı konut üretimi için ulusal yapı sistemi denetimini geliştirecek yasal düzenlemelerden ısrarla kaçınıldı, meslek odaları devre dışı bırakıldılar. Kentler kaçak yapılaşma nedeniyle gecekondu kentlere dönüştürüldü, özel mülkiyete dayalı konut üretimi yaygınlaştırılarak yetkisiz ve sorumsuz kişilerin yalnızca kâr hırsı ile konut yapıldığı alanlar haline getirildi. Konutu en temel insani bir ihtiyaç olarak görmekten uzak, sadece yatırım aracı olarak teşvik eden anlayışla, kooperatif eliyle konut üretiminde de zengin müteahhitler yaratıldı. Bu durum ayrı bir kimliği, kültürü, altyapısı olması gereken şehirlerin gelişmesini sekteye uğrattırken, ülkenin kaynaklarını da zarara uğrattı. Betonarme gibi baştan aşağıya bir disiplin ve her aşamasında kontrol isteyen bir yapı biçimi, yönetimler eliyle keyfiyete dönüştürülünce bütün betonarme binaları insanlar için bir tabutluğa dönüştü. Anadolu'nun 4000 yıllık yerleşim kültürünün gözardı edilmesi, verimli ovaların yerleşime açılması, ıslak ve kaygan zeminlerde sanayiinin kurulması hem tarım üretimini sekteye uğrattı, hem de bereketli ovaların ölmesini beraberinde getirdi. Ülkemizin en önemli sanayi, askeri tesisleri, petro-kimya rafineleri dünyanın en hareketli fay hattının üzerinde, üstelik hiçbir tedbir almadan kuruldu.

50 yıllık birikmiş sorunların çözümünün artık palyatif, gelip geçici idari tedbirlerle ölenemeyeceğini açıktır. Geçmişte ne yapıldıysa tersini yapacak, çıkar gruplarını karşı-

sına alacak politik bir iradeye ve radikal kararlara ihtiyaç vardır. Merkezi bir planlamayla bölgeler arası eşitsizliği ortadan kaldıran yeni bir ekonomik politika uygulanmalı, göç sorunu önlenmeli, ülke baştan aşağıya kentsel anlayışın gereklerine göre yeniden yapılandırılmalı, başta depreme riskli bölgeler olmak üzere, tüm imar planları iptal edilmeli, eski uygulamalar tümüyle sona erdirilerek, bunun için gerekli olan anayasal ve yasal değişiklikler acilen yapılmalı. Başta en riskli bölgeler olmak üzere uzun vadeli bir konut politikasıyla insanlar güvenli bölgelere taşınmaya özendirilmeli, toplu konut yapımı yerel yönetimlerce uygulanarak vatandaşın sağlıklı, çevresiyle uyumlu, alt yapısı tamamlanmış, depreme dayanıklı konutlar üretilmeli, özel mülkiyet yerine tüm dünyada uygulanan konut kullanım hakkı yaygınlaştırılmalıdır. Konut sorunu bir yatırım aracı olmaktan çıkarılmalı, kent toprakları ve kamu arazileri "el koyma ve rant yaratma" amacı ile kullanılmasına son verilmeli. Konutunu barınma amaçlı olarak kullananlar vergi dışı bırakılmalı, birden fazla evi olanlara ek vergi getirilerek yeni düzenlemeler yapılmalı. Kamu arazilerinin denetimsiz olduğu ülkemizde, kentlerde yaratılan değerlerin topluma geri dönmesini ve kamu arazilerinin toplum yararına kullanımını sağlayacak yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır. Her önüne gelen müteahhitlik yapamamalı, teknik donanım ve mesleki bilgi ön plana alınmalıdır. Meslek kuruluşlarının kamu adına yetkileri artırılmalı, konutlar meslek odaları tarafından denetlenmelidir. İhale yasası, imar yasası, afet yasası günün koşullarına, ihtiyaçlarına göre değiştirilmelidir. Demokratik hak ve özgürlükler geliştirilmeli, vatandaşın kendi yaşadıkları çevreden sorumlu, katılımcı anlayışı teşvik edilmelidir. Anayasal değişiklikler yapılarak mevzuata aykırı bütün binaların yıkımı öne alınmalı, bir daha yasal boşluklara müsaade edilmemelidir. Velhasıl bu talepleri çeşitlendirmek mümkün. Uzmanlar beklenen İstanbul felaketinden önce kentsel hazırlık maliyetinin 5 milyar dolar olacağını, önlem alınmazsa deprem sonrası maliyetin 100 ile 150 milyar arasında olacağını söylüyorlar. Ya İstanbul'u kendi ellerimizle yıkıp kuracağız, ya da depreme teslim olacağız.

Eleştirisiz Toplum (III)

Güray Öz —

"Eleştirisiz toplum" denemesinin bu son bölümünde eleştirinin önündeki kimi yerel engellerden ve olanaklardan söz etmeyi planladım. Eleştiri düşmanlığı ile, sistemi ebedi ilan etmeyi amaçlayan akım ve güçleri, eleştiri ile ise, ebedi ilan edilen sisteme karşı her türlü karşı koyuşu anlatmak istediğimi ilk bölümde belirtmiştim. ()*

Eleştirinin yeniden eski ve etkin canlılığına kavuşabilmesi için yapılan önerilerde en başta gelen, her şeyden önce eleştirinin kendisini gözden geçirmesi gerektiği şeklindeki saptamadır. Bir yanıyla çok doğru, bir yanıyla da saptırılmaya çok uygun olan bu öneriyle ilgili bir-iki soru sorulabilir. Eleştiri kendisini gözden geçirirken nereye ağırlık verecek? Bir çıkış noktası olarak, sistemin eleştiriye yönelttiği eleştirilerden başlamak, sistemin doğru/yanlış tablosunu benimsemek geçerli bir yöntem olabilir mi? Sistem, kendisini ebedi ilan ettiğinden bu yana eleştirinin işe yaramazlığını ve gereksizliğini de artık kanıtlanmış sayıyor. Bunun kabul edilmesi eleştirinin toptan reddedilmesi anlamını taşır ki, bu yolu seçen çok sayıda tanıdığımızın yataklarına kuşkuyla girdiklerinden hiç kuşku duymuyorum. Gerçekten de eleştirinin anlamsızlaştığından yola çıkılarak eleştiriye iyileştirmek mümkün değildir. Öyleyse bu kategoriye bir yana bırakmak zorundayız. Eleştiriye, sistemle hesaplaşma ana hedefinden saptırmadan eleştirmemiz gerekiyor. Burada eleştirinin kendi iç bütünselliğinden taviz vermemek, post-modern, post-Markсист dağılmaların eleştirinin bütünselliğine yönelen etkilerinden kurtulmak küçümsenmemesi gereken önemli bir iştir.

Sistemle hesaplaşma ana hedefi denilince de geçmişten günümüze bir yığın çözülmemiş, çözülmediği varsayılan, sanal ya da gerçek bir yığın sorun önümüze çıkıyor. Öyle sorularla, sorunlarla karşılaşırız ki, on yıllardır beynimizin bir köşesinde kalıplaşmış bir şekilde vücut buldukları için onlarla hesaplaşmak, bu

engeli aşmak ve sistemle hesaplaşmaya geçmek kolay olmuyor.

Hepsini birden bu yazıda ele almak olanaklı değil. Ama en azından birkaçının şablonlaşmış anlamlarını beynimden kovma çabasının işe yarayacağını sanıyorum.

I

Bunlardan birincisi, laikliktir. Laiklik konusundaki tartışma, eleştirinin önüne zaman zaman bir engel olarak çıkıyor.

Laiklik tartışması eleştiricilerin "ezberini bozuyor". Sistem eleştiricileri, laikliğin savunucuları ile aralarına bir mesafe koyma ihtiyacı hissediyor, onları eleştirinin safları dışına itme yanışına düşüyorlar. Bu nedenle bir durum saptaması yapmakta yarar var.

Laikliğin Batılı anlamı ile bir sorun yaşanmış ortada. Zaten de laikliğin Doğulu bir anlamı yoktur. Doğu'da laiklik diye bir sorun, bir olgu yoktu. Doğu açısından din, sultanla, padişahla, hakanla çatışan bir mutlak emirler zinciri değildi ve yalnızca hayatın emrindeydi. Her ulusta ya da bölgede kendi doğa, coğrafya, insan karakteri, psikolojisi gibi nedenlerle biçimlenirdi. İnsanlar dinden rahatsız değildiler. Bu durum bir yandan dinin mevcut siyasal, sosyal yapı ile önce çelişik, daha sonra uyum içinde olmasından kaynaklanır. Düzenle, sistemle barışık din olgusu, yüzyıllar boyunca sürdü. Artık böyle olmayacak, laiklik bundan böyle doğunun da sorunu olacaktır. Çünkü kapitalizm küreselleşmenin sihirli ve ultra modern atlarıyla, gerektiğinde zor kullanarak, bu laiklik ve demokrasi açısından bakir bölgeye de girmiş bulunmaktadır. İngiliz ve Fransız emperyalizmi, daha sonra ABD,

geçmiş dönemlerde din ve demokrasi konusunu gündemlerine almadılar; tam tersine, olduğu gibi bırakmayı yeğlediler, öyle kullandılar. Şimdi durum daha değişiktir. Sistem, bir yandan silah zoru (Afganistan, Irak ve sıradakiler) öte yandan Dünya Ticaret Örgütü, GATS, MAI, tahkim anlaşmaları, vb. ile hakimiyetini perçinleme çabasıdadır ve laiklik de kaçınılmaz bir şekilde bu yolun mütemmim cüzüdür.

Demokrasi de öyle. Doğu'nun bugüne kadar "demokrasi" diye bir sorunu olmadı. Duydularsa da fazla ciddiye almadılar. Doğu'nun yaşam tarzı daha farklıydı, Batı'nın demokrasisinden daha iyi ya da kötü değildi ve yine nesnel olarak kendinden daha uzun sürmüş yüzyıllar boyu farklı bir yaşam tarzının mutlu insanlarıydı Doğulu'lar. Mutlu, ama geri; mutlu, ama geleceksiz; mutlu, ama yavaş hareket eden ve uzun yaşayan kaplumbağalar gibiydi.

Bizse Doğu'nun "talihsiz" çocuklarıydık. Cephede büyüdük. Sınır boyunun sürekli ateş altında kalmış, zaman zaman saldırmış, çoğunlukla da saldırılmış ve her anlamda sürekli dürtüklenen askerleriyiz. Batı, Doğulu ülkelere pek çok nedenle saldırabilir, sert ya da düşük yoğunluklu savaş ilişkileri kurabilir. Türkiye'yi sürekli rahatsız edişinin nedeni ise onun batılı olma isteğidir. Batılı komşularla ilişkilerimiz, AB maceramız, ABD ile sürdürdüğümüz boyun eğmeyi baştan kabul etmiş politikalarımız, bu dürtüklenen ülke konumuzun günümüzdeki biçimleridir. Bu nedenle de asker yanımız hep ayakta. Her an bize saldırabilirler, biz her an saldırmaya hazır olmalıyız. Sürekli saldırdıkları doğrudur da, bizim bu saldırıyı algılayış biçimimiz yanlıştır. Bize kimin ve neden saldırdığı, neden sürekli köşeye sıkıştırıldığımızı sistemin mantığının dışına çıkararak sorguladığımız zaman bu çarpıklık da ortadan kalkar.

Kimlik bunalımımızın kökeninde "sınır boyu askeri" olmamız yatıyor. Kendimizi Doğu'nun tevekkülü, miskinliği ile değil, Batı'nın dayatılmış ve bizim tarafımızdan beğenilmiş uygarlığı ile tarif etmek istedik. Bu nedenle de zorunlu olarak Doğu'nun ılık bir su gibi içinde rahat uyuduğu din kalıbı ile aramızda sorunlar çıktı. Bu sorunu Batı'dan aldığımız laiklikle, oldukça jakoben bir biçimde çözdük. Çözdük, ama bu kez de henüz bu uykudan uyanmak istemeyen Doğulu yanımızla, halkı-

mızı derinden etkilemiş olan dindar yanımızla, geriliğimizle sorunlar çıktı. Onlar, yani halkımızın İslamı tarikatlerin önerdiği gibi algılayan kesimleri, sınıf olarak bizim şablonlarımıza göre solda olması gereken emekçi halkı oluşturdıkları için, İdris Küçükömer bu yanımıza "Doğucu İslamcı halk cephesi" adını verir. Halkın yoksul kesiminin nerede durduğunu açık bir şekilde anlatan bu şemalar genellikle ters yorumlanmıştır. Onlarla diyalog kurmak, karşılıklı bir öğrenme sürecinin içine girmek, yoksulluğun nedenlerini, sömürüyü, dünyanın halini, gelecekle ilgili ipuçlarını onlara anlatmakta zorlanan ve onların dilini konuşamayan sol, çareyi kendi bilgilerinden, ideolojisinden, dünyayla ilgili tasavvurlarından vazgeçmekte bulmuştur. Şimdilerde bu türden ya da benzer tanımlar yeniden ve ne yazık ki yine yanlış bir şekilde gündemdedir.

Rakamsal ve sembolik olarak, şu yaşadığımız yıllarda halkımızın yarısından bir fazlasının yüzünün Doğu'ya dönük olduğu söylenebilir. Ama bundan onların Doğu'ya gitmek, Doğulu olmak istediği anlamını çıkartamıyoruz. Çünkü artık hiper-süper marketler, yeni tüketim alışkanlıkları, denetlenmesi mümkün olmayan dijital TV kanalları, iletişim teknolojisinin son ve etkin ürünleri egemendir ve Doğululuk kapısı kapanmıştır. Zaten artık Doğu da eski masal dünyasından, kendinden vazgeçmek ve çok gerçekçi yeni bir sanal dünyaya geçmek üzeredir. Zihnimizin bir yanı Doğu'da kalabilir, iç çekerek dua edebilir, sık türbanlar takabiliriz. Ama çocuklarımızı Amerika'da, Avrupa'da okutacak, tatillerimizi Cannes'da, Lozan'da geçirecek, mutlaka arada bir New York'a gideceğiz. Şıklık olsun diye Nil nehrindeki lüks gemi ya da Dubai'deki beş yıldızlı otel de olabilir. Ama orası zaten artık Doğu değil, Batı tarafından kiralananmış bir Doğulu Disneyland'dir. Kuşkusuz artık yakında bir Amerikan işgal kenti olacak olan Mekke'yi de ihmal etmeyecek, Doğulu yanımızı, ahiretimizi hoş tutacağız.

Nüfusun yarısını oluşturan diğer ve dirençli yanımız ise sınır boyunun eski askeri olarak kalmaya devam ediyor. Batılı ve uygar olmak gereğinin bilinciyle hareket ediyoruz bu kapsamda. Bu tavrımız ve duruşumuz yaşadığımız hayata tümüyle uygundur. Gelecek Batı'dadır. Hareket Batı'dadır. Uyuşmuş Doğulu ruhumuzun ayağa kalkması, afsunların etkisinden kurtulması böyle olacaktır. Laikliğimizin

kökeni budur. Burada sistem eleştiricileri açısından önemli olan, Batı'nın bu çerçeve içinde doğru tahlil edilmesidir. 20'li, 30'lu yılları şimdilerde çok karalayanların asıl karalamak istedikleri o yılların jakobenizmidir ve bu —çok törpülenmiş, çok saptırılmış, sürekli sulandırılmış olsa da— jakobenizmin, inatçılığın kendileri için hala tehlike oluşturduğunu düşünmektedirler. Haksız da sayılmazlar.

Bir de telifçi yanımız var. "İkinci Cumhuriyet" cephesidir bu yanımız. "Realite"nin farkındadır; ona göre "muasır medeniyet" çok Kemalist kokar, bu nedenle Avrupa Birliği yanlısı, dini fanatizme karşı hoşgörülü —ki bu hoşgörü DTÖ'nün ya da AB'nin gelecek ve durumu düzeltecek olduğunu bilmenin rahatlığından kaynaklanır, savaşta Amerikancı, barışta Avrupacı, eleştiriye ancak sistemin mantığı içinde olursa kabul eden yanımızdır bu yanımız.

Doğulu yanımızın geçirdiği değişim, bu değişim karşısında Batılı yanımızın yaşadığı şaşkınlık, içinde bulunduğumuz şu günlerin biraz mizah kokan halinin yansımından başka bir

şey değildir. Gültünçlüğünün nedeni ise tahlillerimizin Doğu ile Batı arasında sıkışıp kalmasındandır. Doğu'nun ve Batı'nın içinde bir başka dünyanın olabileceğini bir türlü kabul etmek istemeyişimizdendir. Hem Doğu'da hem Batı'da sınıfları, sınıfların duruşlarını, anlatılan hikaye içindeki yerlerini, nesnel durumlarını öznel istek ve mücadelelerini ihmal edişimizdendir.

Laiklik, eleştirinin vazgeçemeyeceği bir düşünebilme ortamıdır. Eleştiri, laikliği amaç olarak almaksızın varlığını sağlıklı olarak sürdüremez. Eğer doğulu olarak kalsaydık, uzun sürecek uyanış sürecimizin bir noktasında, köktenci anlayışların tütsüsünden kendimizi sıyırmak gereğini hissedecek ve uzun, acılı bir sürecin sonunda politik yaşama müdahale etmeye çalışan dini ait olduğu yere, uhrevi hayata göndermek gerektiğini kabul edecektik. Batıda laiklik yaşamsal nedenlerle, yani ticaret yapabilmek, kentleri yönetebilmek, ülkeleri genişletebilmek, sermaye birikimini hızlandırabilmek ve gelişmenin önüne dikilen Kiliseyi kenara çekebilmek için girişilmiş uzun mücadelelerden sonra şekillen- dirilebildi. Biz kendimiz keşfetmedik.

Keşfedilmiş olanı aldık. İster istemez sorunlar çıktı. Ama bu sorunlar o kadar önemli sayılmamalıdır. Bu tarihten sonra ise hiç önem taşımaz. Başkalarının yaşadıklarını aynen yaşamak, aynı yolu geçmek yasallık değildir. Şimdi de sorunlar çıkabilir, çatışmalar yaşanabilir, ama çatışmanın ekseni ve siyasal biçimlenişi, eğer sol ile neo-liberal küreselleşme, tüm bu çatışmanın içeriği olarak da sınıflar arasında olabilirse, bu becerilebilirse, laiklik bir sorun değil, bir destek olacak, yaşama tarzı olarak başı bağlı olanların da desteğini kazanacaktır. Önemli olan, laikliğin burjuva yorumuna —ki esas olarak laiklik insanın ufkunu açan, burjuvaziyi ise, o hep kısa erimli düşündüğü için zaman zaman sıkıntıya sokan bir burjuva talebidir— takılıp kalmamaktır. Çünkü o yorum, zaman içinde eğilip bükülür, uçlara savrulur ve hep eğip bükenlere hizmet eder.

Şimdi laikliğin devletçi-Kemalist yorumu ile, daha farklı düşünen eleştiriciler arasında gerçekten bir mesafe bulunup bulunmadığını, böyle bir mesafe varsa nedenlerini ve nasıl

aşılabilirliğini araştırmaya koyulabiliriz.

Sistem eleştiricilerinin laiklikle bir kavgaları yoktur. Kavga laikliğin farklı yorumlarıyla ve genel olarak pratiktir. Örneğin bir kısım eleştiriciler, laikliğin Fransa kaynaklı ve devlet denetimindeki biçimine itiraz etmekte, bunu demokrasi ile bağdaştıramamaktadırlar. Bunun alternatifi olarak öne sürülen, Hristiyan dünyasının genel kabul görmüş uygulamasının, yani kiliseler ile devlet arasındaki ilişki biçimi olarak laikliğin, Türkiye’de cemaatler-devlet ilişkisi olarak düzenlenmesidir.

Sistem eleştiricileri açısından sorun laikliğin toplumda genel kabul görmesi, sınıf ilişkilerini örten değil, ortaya çıkartan bir doğal ortam haline gelmesidir. Toplumun laisizm yanlıları ve şeriat-din devleti yanlıları olarak ikiye bölünmesi, sömürü ilişkilerinin gizlenmesine yol açmaktadır. Peki bu değerlendirmeden, laisizm-din devleti tartışmasının ciddiye alınmaması sonucu çıkartılabilir mi? Kuşkusuz hayır. Din devleti, uykudan uyanmakta olan doğunun uykulu haline geri dönüş anlamı taşır. Belki bu olanaksızdır, ama bu yöndeki çabalar da büyük bir zaman israfına yol açar ve nesnel gelişmenin din devleti lehine olmasında da bu israfı önlemez.

Ama daha önemlisi, laisizm savunucuları ile, ki sistem eleştiricileri de bunlar arasında yer alırlar, dinin sosyal ve siyasal hayatta egemen olmasını savunanlar arasındaki tartışma, çatışma, Küçükömer’in ünlü sağ-sol tablosunun daha uzun yıllar geçerli kalması anlamını taşır ve sol ile emekçi sınıflar arasındaki makasın bir türlü kapanmamasının önemli nedenlerinden birisi olmaya devam eder.

Peki öyleyse sistem eleştiricileri laisizmin hangi modelini Türkiye için savunmalıdırlar? Devlet tarafından denetlenen laisizm modelinin, halk kesimlerinin önemli bir bölümünün cemaatler tarafından etkilenmesinin önüne geçemediği ortadadır. Tam tersine, devlet olarak örgütlenmiş din yönetimi, popülist politikalar ve siyaset alanına taşınan tarikat etkileri nedeniyle geriliğin devlet eliyle örgütlenmesine dönüşmekte, yoksul halk kesimleri de haklı olarak yoksulluklarının kökeninde devletin uygulamalarını gördükleri için, cemaatler aracılığı ile devletle, rejimle hesaplaşma iddiasıyla ortaya çıkan sağ siyasal parti ve akımları desteklemektedir. Laisizmin devletçi biçimine karşı çıkan siyasal akımlar aynı zamanda yoksulların, işsizlerin, emekçi halk kesimlerinin

sözcüsü konumunu rahatlıkla alabilmekte, kendi gerçek kimliklerini kolayca gizleyebilmektedirler.

Öte yandan devlet denetimini dışlayan, cemaatleri Batı’nın kiliseler modeline benzer bir şekilde tanımlayan laisizm modelinin ise, cemaatlerin hızla siyasallaşmasına yol açması ve İran örneğinde olduğu gibi ülkeyi aydınlanma rotasından çıkarması tehlikesi bulunmaktadır. Kaldı ki, İslami cemaatler Batı’nın kiliseleri ile farklılıklar göstermektedirler. Dahası, İslam’ın devlet dini olarak şekillenmiş bulunması da tehlikeyi artırmaktadır.

Sistem eleştiricileri açısından bakıldığında, sorunun çözümü yönünde atılacak ilk adım, halk kesimlerini etkisi altına alan "laik devlet-şeriatçı yani siyasallaşmış din" çatışmasının örttüğü gerçekleri ortaya çıkarmak için çaba göstermektir. Bu genel görev, devlet-din çatışmasının olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması için daha başka öneriler geliştirilmesini önlemez. Türkiye halkı için uygun laisizm modeli, bir yandan cemaatlere inanç alanında aydınlanmanın kazanımlarıyla çatışmayan, yani fanatizm, siyasal etkinlik kurma, vb. hedefleri içermeyen bir özgürlüğü tanımak, devleti dini tanımlama ve yönetme görevinden önemli ölçüde azad etmek olabilir. Devleti dinden tam olarak arındırmak, dini, cemaatlerin siyasallaşması önlenemez alanına bırakmak doğru ve ileri bir adım gibi görünüyor. Devleti dinden arındırmanın ön koşulu, siyasal partilerin ve siyasetçilerin dinle ilişkilerini siyasal alana taşımalarının önlenmesiyle mümkün olabilir. Yasalar, dini yönetmek yerine bu alana yönelmelidir.

Türkiye’de Sünnilik, onun farklı kolları, Nakşibendilik, Nurculuk, vb. ve Diyanet İşleri kapsamına alınmamış Alevilik gibi dini cemaatler toplum içinde etkinliklerini koruyorlar ve büyük ölçüde kendilerini açıkça, biçimsel anlamda yasal olarak ifade edemiyorlar. Bu cemaatlerin su yüzüne çıkması bir anlamda olumsuz etkilerinin azalmasına da yol açacaktır. Cemaatlerin birbirleriyle tartışması, pek çok çağdışı yaklaşımı da gün ışığına çıkarak ve alanı cemaatlere bırakmaması gereken aydınlanmacı din dışı akımların mücadelesini kolaylaştıracaktır. Ama bu cemaatlerin varlığı ve kendilerini tanıtmaları özgürlüğü ile birlikte, din dışı eleştirinin de önünün açılması, bilimin kendini özgürce ortaya koyabilmesi de olanaklı olabilmelidir. Din dışı akımlar, hura-

fe ile mücadelede yasal ve özgür olmalıdırlar. Hurafe ile mücadele din kalıbı altında yapılmak zorunluluğunda olmamalıdır. Kuşkusuz cumhuriyetçi laik jakobenizmin mirasçılarının da bu tartışmada yerlerini terketmemelerinde yarar vardır.

II.

Laiklikle ilgili hikayenin benzeri bir hikaye de demokrasi için yazılabilir. Doğu'nun demokrasi diye bir kavramı yoktu. Doğu'da böyle bir kavrama gereksinim de yoktu. Bu, Doğu'daki insanların daha özgürlükten uzak yaşadıkları, kendilerini tutsak hissettikleri anlamına da gelmiyor kuşkusuz. Özgürlük kendinizi nasıl hissettiğinizi anlatan bir kavramdır. Kendinizi nasıl hissettiğiniz ise bilincinizle, bilginizle yakından bağlıdır ve bu nedenle de özgürlük göreceli bir kavramdır. Demokrasi kavramı kapsamında kutsal bir anlam kazanan özgürlük ise her zaman durumunun farkına varan kişinin edindiği gerçek özgürlük kavramı ile örtüşmez. Doğu'da sınıf mücadeleleri başka formlar içinde gelişti. Demokrasiye kutsal anlamlar yükleme ve neredeyse herkese benimsetme başarısı Batı kapitalizminindir. Demokrasinin sınıf egemenliğinin bir formu olduğu gerçeği ise şu sıralarda neredeyse tümüyle unutulmak üzere. Eleştiri, demokrasinin yaşanmış ya da teorik olarak farklı biçimlerini reddetmez, ama onunla hesaplaşmak zorundadır. Sistem eleştiricileri bugün her saatinde demokrasinin içyüzünü anlamak ve anlatmak zorundadırlar. Ulaşılabildiği kadarıyla demokrasi sınıflar arasındaki tartışma ve çatışmayı bir yandan egemen sınıflar lehine uzlaştırmaya, ama aynı zamanda halkın isteklerini ve olanaklarını artırmaya hizmet eder. Demokrasiyi zordan, iktidar ilişkilerinden ayırmak imkansızdır. Genellikle

demokrasinin kendini koruması yasal çerçevesi içinde, istenmeyen adım ve akımlar demokrasinin dışına itilebilir. Eleştirinin etkisizleştirilmesinde bu mekanizma çok başarılı bir şekilde kullanılmıştır ve kullanılmaya da devam edilmektedir.

Geçtiğimiz yüzyıl, kapitalizmi demokrasi konusunda zor durumlarda bırakan bir dönemdi. Farklı demokrasi arayışları, Sosyalist sistemin pek de başarılı bir şekilde savunamadığı "sosyalist demokrasi"si, sosyal içeriği ve "katılımcı" modeli ile Batı'yı her şeye rağmen zor durumda bırakmıştı. Batı, demokrasiyi pratikte az, propaganda alanında yoğun bir şekilde savundu. Şimdi ise demokrasiye olan bu türden ihtiyaç giderek azalmaktadır. Bu nedenle demokrasinin sınırları gereksinimler oranında daraltılmakta, terörizmle mücadele adı altında yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır.

Sistem eleştirisi ve eleştiricileri, laiklik gibi demokrasiyi de eleştirinin hayat alanı olarak değerlendirebilmek için ellerinden geleni yapmalıdırlar. Son yirmi yılda neo-liberal küreselleşme ile birlikte etkisi artan eleştiriye etkisizleştirme dayatmasının ağır zulmeti üstümüze çökmüş gibidir. Bu zulmeti yırtıp parçalamanın yolu karanlık korku tünelinin içinde karşımıza çıkan heyulalarla savaşıp yola devam etmekle bulunabilir.

III.

Bizi hep etkilemiş olan ve bundan sonra da etkileyecek olan kavramlardan birisi de Batılılaşma kavramıdır. Şimdilerde post-modernizmin rasgele atışlarıyla artık bitmiş, tükenmiş, aşılmış ilan edilen aydınlanma ve modernizm ile Türkiye'nin ilişkisini açıklamaya çabasının bir ifadesi olan Batılılaşmayla, "çağdaş uygarlık", vb. olarak Kemalistler tarafından savunulmuş olan bu kavramla, Batıcılık, ABD ile stratejik ortaklık, serbest pi-

yasa ekonomisine ebedi bağımlılık bilinçli olarak karıştırılmakta, bir ve aynı şeymiş gibi sunulmaktadır. Bu karıştırmanın Batı'nın bugün bulunduğu durum nedeniyle çok kolay yapılabildiğini de söylemek gerek. Aydınlanmayı hiç bir zaman dar bir alan içine hapsedmemiş, aydınlanma kaynaklı kazanımları savunmakla görevli, uygarlığın gelişimi ile yaratıcı ilişki içinde olması gereken sistem eleştiricileri bu nedenle Batıcılarla da şiddetli bir hesaplaşmayı göze almak zorundadırlar. Bu kapışmada zaman zaman yakın yandaşlarını da öteki cephede görme ihtimali fazladır. Cephe ülkesi olmaktan bıkmış olanlar artık Batı ülkesi olmak, kimlik bunalımından kurtulmanın kapısını aralamak istiyorlar. Bunun koşulunun da, "Batı'nın değerlerini tartışmasız benimsemek," "ulus-devlet olmaktan hızla vazgeçmek", "bir an önce AB içinde yer almak", vb. gibi sihirli formüller olduğu açıkça öne sürülüyor.

Bu hevesin çok gerçekçi olduğunu söylemek zor, ama Türkiye'de aydınların önemli bir kesiminin bu sihirli formüllere inandıkları da ortada. Aydınların, Batılılaşma ile AB üyeliğini özdeşleştirmeleri ya da ABD'nin stratejik ortağı olmayı çağdaş uygarlığa ulaşmanın biricik yolu olarak görmeleri, kuşkusuz bir talihsizliktir. Burada bu sihirli formüllere inananlarla, sihirli formüllerin ithalatçıları birbirlerinden ayırdığımı herhalde okuyucu kabul edecektir.

Batı, gelişmeye hız kazandıran, ivmesini artıran ana kaynak oldu. Doğu'nun bir zamanlar hızla geliştiği, ama nedense bu gelişmeyi sürdüremediği koşullarda Batı, aydınlanmanın, sömürgeciliğin, gelişen kapitalizmin, emperyal yayılmanın hep birlikte oluşturduğu bir gelişme tablosu çizdi. Bu gelişme hala da sürüyor. Bu denemenin ikinci bölümünde biraz daha ayrıntılı olarak ele almaya çalıştığımız gelişmenin, günümüzde yeni bir aşamaya ulaştığını ve geri kalmış ulus-devletlerin Batı'nın yeni türden tehdidi ile karşı karşıya kaldığını da belirtmek durumundayız. Ama Batı'nın bilim ve kültür hazinesi, ideolojik zenginliği önemini korumayı sürdürüyor. Bu nedenle de Batı'cı değil, ama Batılı olmanın, yani aydınlanmanın kazanımlarıyla ilişkiyi kesmemenin, onu Batı kaynaklı postmodern saldırıdan, Avrupa merkezci yaklaşımlardan korumanın da anlamı büyük. Bunun içinse sınır boyundaki yerimizi değiştiremeyeceğimizin

bilinciyle hareket etmekte, Batılılığın her yerde, kuzeyde, doğuda, güneyde, her yerde bulunabilecek bir zenginlik olduğunu bilmekte yarar var. Kimileri Türkiye'nin bir Ortadoğu ülkesi olduğu gerçeğinin değişmeyeceğini sık sık vurguluyorlar. Bu da doğru, ama kimlik bunalımımızın nedeni, sınırda yaşayışımız ve Batılı olmak isteğimizdir.

IV.

Devletin, daha doğrusu ulus-devletin durumu da sistem eleştiricilerinin zaman zaman kafalarını karıştıran bir konudur. Eleştirisiz toplumda devlet bir tabudur. Ama aynı zamanda devlet her türlü eleştirinin de hedefidir. Yalnızca sistem eleştiricilerinin devlete yönelik eleştirileri hoş karşılanmaz ve onlar daha baştan "devlet düşmanı" ilan edilirler. Bir anlamda "sistem eşittir devlet" formülü her türlü yanlış anlamayı ortadan kaldırıyor gibidir. Eleştirinin devlet karşısındaki bu görünümü, eleştiricilerin kendilerini de yanıltır ve devletle eleştirinin karşılıklı ilişkisi sistemin değişimine su taşıyan bir mekanizmaya dönüşür. Gerçekte eleştiri, devleti dönüştürmek ister. "Devletin nihai olarak sönüp gideceğine" dair teorik öngörü de, nihayet, "devlet düşmanı" değil, toplumların, giderek insanın özgürlük macerasına ilişkin, devleti dönüştürme eyleminin sonrasına ait ütöpik ve güzel bir öngörüdür, tasarımıdır.

Ama bu arada devleti zayıflatan, ulus-devleti kemiren gelişmelerden de söz etmek gerekir ve yukarıda sözü edilen ütopyanın bir anlamda ön hazırlayıcısı sayılabilecek bazı gelişmelerin de bizzat küresel kapitalist gelişme tarafından gerçekleştirildiği söylenebilir. Bu yabana atılmayacak değerlendirme, emperyalizmin küreselleşmeden güç alan yeni biçimiyle sosyalizmi nesnel olarak hazırladığı öngörüsüdür. Ama unutmamalı, sermayenin bu biçimde küresel yayılışı ve yoğunlaşması, "termeküzü", nesnel olarak alanı sosyalizm için hazırlar, buna karşılık öznel olarak da sosyalizmi uzaklaştırır, onun önüne her gün yeni engeller diker. Ulus-devlete küreselleşmenin bu emperyal saldırısı karşısında eleştiricilerin bir yandan nesnel durumu doğru bir şekilde tahlil etmek, öte yandan da emperyalist saldırı karşısında ulus-devleti kendi iç sınıfsal çelişkilerini gözden kaçırmadan savunmak gibi bir konuları var. Ulusal bağımsızlığın savu-

nulması hiç kuşku yok, sömürgecilik, yeni sömürgecilik dönemlerinde olduğu kadar kolayca çözümlenemiyor. Ulus-devletin küresel saldırı karşısındaki kaybeden tek taraf olduğu doğru değildir. Bu gerileme aynı zamanda küresel çapta sistem eleştiricilerini güçlendiren, ulus-devleti emperyal saldırı karşısında koruyan nesnel bir gelişmedir. Yine de ulus-devletin sermayenin küresel saldırısı karşısında savunulması, yeni türden küreselleşmenin kazanımlarını ihmal etmeyen, örneğin neo-liberal küreselleşmeye karşı harekete geçen küresel hareketi dikkate alan ve onunla dayanışan, kendini yeni durumda tanımlayabilen, bağımsızlıkçı bir hareketin, eleştiri tarafından savunulması gerekmektedir. Türkiye-Avrupa Birliği, Türkiye-ABD ilişkileri bu bakış açısıyla değerlendirilmelidir.

V.

Laiklik, demokrasi, Batılılık ve ulus-devlet konusu ile ilgili bu değerlendirmeler sistem eleştirisinin önündeki çalılığı aralama amacını taşıyor. Kuşkusuz sistem eleştirisi ve eleştiricileri tablonun sağ tarafında yer alan ve sürekli olarak sağ partileri destekleyen halk kesimleriyle bir diyalog kurmak için yalnızca önlerindeki çalılığı aralamakla yetinemezler. Kendileriyle ilgili başka bir takım önlemler de almak zorundalar. Eleştiriciler fark ettikleri eksiklikleri ve aksaklıkları açıkça tartışılırsa, burada söylenenlerden daha fazlasını bulup ortaya çıkartabilirler, canlı ve hayattan, mücadeleden kopmayacak bir eleştiri eylemiyle çözümler üretebilirler. İlk bakışta ortaya çıkan sorunlar şöyle sıralanabilir:

Birincisi, önümüze çıkan sorunların yapay olup olmadığı konusunda sağlam bir fikre sahip olmak, daha doğrusu sorunları sınıflandırma konusunda beceri kazanmaktır. Bunu yaparken de, kendisi olmaktan vazgeçmemektir. Geçmiş dönemlerin iyi niyetli "iş" sıralamaları, işleri birbirinin karşısına koyma alışkanlığı, eleştiricileri kendileri olmaktan çıkardı. Sosyalizmin ne olduğu konusundaki fikirler flulaşırken, bağımsızlık ve demokrasinin de anlamı daraltıldı. Demokrasi, varolma hakkına, bağımsızlık önce karşılıklı bağımlılığa, sonra da stratejik, taktik, reel-politik beceriye dönüştü.

İkincisi, eski defterleri karıştırmaktır. Ne geçersizleşti, hangi yargımız, hipotezimiz hala geçerlidir, sağlam durduğumuz yer neresidir

ve değiştirilmesi gereken gömleğimiz hangisidir, bunların salim kafayla ve eleştirinin gücü ve eylemiyle çözülmesi zorunludur.

Üçüncüsü, dostları düşmanlardan ayırt etme yeteneğini geliştirmektir. Bunun ayrılmaz parçası sahte düşmanlar yaratmamak, sahte dostlar edinmemektir. Siyaset sahnesindeki güçler dengesinin görüşlerimizi yönlendirmesine izin vermemeyi öğrenmekte hala zorluk çektiğimiz, yaklaşımlarımızı, zamane güçlerinin karşılıklı ilişkileri temelinde şekillendirmeyi yeğlediğimiz ortadadır. Ama bu yüzden de başımıza gelmeyen kalmamıştır.

Dördüncüsü, yukarıda anlatılan hikayenin bir devamı olarak, yerel olmayı öğrenmektir. Nerede olduğumuzu unutmamak, bulunduğumuz yerden kaynaklanan sorunlarımızı reddetmemektir. Bu sorunların şemalarla aşılamayacağını, kara kitabın bunları yazmadığını, ipucu vermediğini bilmektir.

Beşincisi, örgüt şemalarına takılıp kalmaktır. Örgüt hayattan çıkar. Yeşillerden çıkmaz. Yeşiller de kendi hayatlarından çıktılar. Ama onlara kısa ömürlü bir hayat biçilmişti. Bu kısa ömürlü hayattan uzun ömürlü örgüt biçimleri çıkmaz. Kirli gömleği çıkarıp atmak iyidir, ama bakalım gerçekten kirlenmiş mi? Sakın yeni gömlek parıltılı bir Ortaçağ modasının son kreasyonu olmasın?

Altıncısı, sıradanlığa teslim olmamaktır. Sıradanlık gelişeni görmemektir. Ortalamaya teslim olmaktır. Her türden yeniliği kuşkuyla karşılamaktır.

Yedincisi, yaratıcı eleştirinin peşine düşmektir. "Eleştireceksen yapıcı ol" teranelerine kulak asmamak gereklidir. Eleştiri, eleştirdiği sistemin mantığı ile düşünmeyi köklü bir şekilde reddetmek zorundadır.

Sekizincisi, düşüncede reformcu değil, devrimci olmaktır. Ülkenin önündeki sorunların reformlar yoluyla aşılabileceğini savunan eleştiriciler, karşılarına çıkan güçleri ve güçlükleri görünce önerilerinde ve eylemlerinde devrimci olmanın gereğini kavrayacaklar, köklü değişimi kendilerine bir misyon seçtiklerini sık sık söyleyen devrimciler de her kazanımın hedefle ilişkisi ve bağdaşıklığı iyi kurulabiliyorsa, devrimci bir değer taşıdığını, bu nedenle değerli olduğunu öğreneceklerdir.

Dokuzuncusu, eleştiri gündemi belirleyebilmek için çaba göstermek, ama gündemi de kapalı odalarda, kimsenin anlamadığı bir dille kurmamak, hayattan uzaklara düşmemektir.

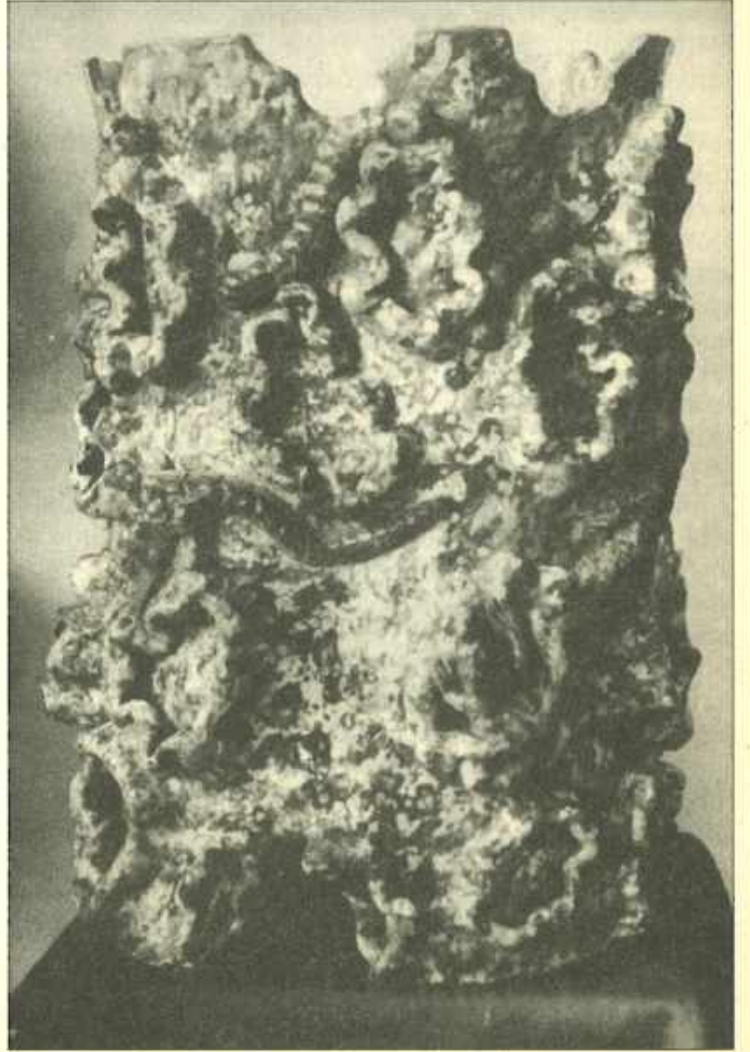
Dil, anlaşılabilirlik için önemlidir, ama bir o kadar da kurgumuzun, soyutlama gücümüzün hayatla sınanmasında önem taşır.

Onuncusu, hayatın içinde kalmayı bir an bile bırakmadan eleştiriyi sürdürürken, yalnız hasımlardan değil, yanlıslardan da korkmaktır:

"Ölümden korkup da gününü sayan, ölür gider yar koynuna giremez."

(*) Bu denemenin önceki bölümlerini okuyan arkadaşlarımdan bazıları neden "Eleştiri" ve "Sistem" kavramlarının kullanıldığını, neden eleştiri yerine "Marksizm", sistem yerine "emperyalist-kapitalist sistem" in tercih edilmediğini sordular. Eleştiri, Marksizm ve Marksizmden kaynaklanan eleştiriyi, ama aynı zamanda Marksizm dışı sistem eleştirilerini de kapsamaktadır. Sistemi, sistemin mantığı dışında eleştiren, köklü bir şekilde değiştirmeyi hedefleyen akım ve politikaların tümü bu kavramın kapsamı içindedir.

Sistem kavramının tercih edilmesinin nedeni ise, günümüzde kapitalizmin ulusal özelliklerini hemen hemen tümüyle yitirmiş, uluslararası tekeller, uluslararası kurum ve kuruluşlar, adalet mekanizmaları, iletişim ve finans sistemleri, uluslararası borsalar tarafından ulusal ekonomilere tümüyle sızılmış olması olgusuna dayanıyor. İkinci Dünya Savaşı ve sonrası gelişmelerin bir sonucu olarak, ekonomide, sosyal ve politik hayatta gerçekleşen değişiklikler, sistemi kapitalizm olarak tanımlamamızın doğru, ama eksik olacağını gösteriyor. "Emperyalist kapitalist sistem" kavramını da sömürgecilik, yeni sömürgecilik dönemlerine ait ve bugünkü durumu yeterince açıklamayan bir kavram olarak görüyorum. Emperyalist kapitalist sistemin eleştirisi olmak yerine, onun mutlaklığını esas alan, kapitalizmin temel özelliklerinin artık tarihe karıştığını iddia eden, sistemle mücadele eden güçleri ise ne olduğu belirsiz bir "çokluk" kavramı ile tanımlamaya yeltenen amorf "imparatorluk" gibi tanımların kullanılmasını da, konuyu sistemin mantığı ile ele almak oldukları için, benimseyemiyorum. Bu nedenle sistem kavramını tercih ettim. Bütün bu tanımlamaların ve kavramların teorik iddialar olmadığını da söylemeliyim. Nihayet bu metin, eleştiri ve sistemle ilgili politik bir metindir.

İşçi sınıfı ve “liberal küreselleşmeye karşı” hareket

Engin Erkiner

Liberal küreselleşmeye karşı hareketin nasıl değerlendirildiği, işçi sınıfının ve yaşanmış sosyalizmin değerlendirilmesiyle doğrudan ilgilidir

İşçi sınıfının kapsamı konusunda değişik tanımlar var. Bir tanıma göre devlet işletmelerinde ve özel sektörde çalışan sanayi işçileri bu kapsama girerken, bir başka tanıma göre neredeyse tüm ücretliler —ve işçilerin yedeği olarak düşünülen işsizler de— işçi sınıfı kapsamı içindedir. İşçi sınıfının kapsamını bu iki tanım arasında belirleyen değişik tanımlar da vardır.

Üretim araçlarından yoksun, kazancı ve gördüğü iş nedeniyle burjuvaziye yakın olmayan herkes işçi sınıfı içinde sayıldığında, bu kapsamdaki bir sınıfın toplumsal değişimin asıl gücü olması her türlü tartışmanın üzerindedir, zira toplumda burjuvazi ve onunla çeşitli şekillerde ittifak içi de bulunanlar dışında kimse kalmamaktadır.

Konuya böyle bir giriş yapmamızın nedeni, işçi sınıfının 20. Yüzyıldaki etkinliğini kısaca değerlendirmek istemekten kaynaklanıyor. Liberal küreselleşmeye karşı hareketle işçi sınıfının ilişkisinin değerlendirilmesi ancak bu temel üzerinde anlamlı olabilir.

19. Yüzyılda işçi sınıfının kapsamını esas olarak sanayi işçileri oluşturuyordu. Marx işçi sınıfında sermayenin egemenliğini devirebilecek ve sadece kendisinin değil, tüm insanlığın kurtuluşunu sağlayabilecek bir potansiyel, eylem gücü, birlikte davranma yeteneğinin varlığını saptadı. Tekelci kapitalizm öncesi dönemde çeşitli örneklerle bu saptama doğrulandı. Avrupa’da 1848 devrimleri, 1871 Paris Komünü, 1905’de Rusya’yı saran büyük grev dalgası gibi... 1917 Ekimiyle başlayan ve 20. Yüzyılın büyük bölümüne yayılan demokratik ve sosyalist devrimler dalgası ise, işçi sınıfıyla ilgili yapılmış öngörüye bazı eklemeleri gerekli kılıyordu.

■ Ekim devrimi işçiler ve asker gıysileri içindeki yoksul köylülerle birlikte önce iki kentte gerçekleşmiş, buradan kırlara taşınmıştı. Devrimin savunulması, ardından ülkenin hızla sanayileşmesi küçük köylünün işbirliği olmadan mümkün değildi.

■ Doğu ve Orta Avrupa’nın faşizmden kurtarılmasında Kızıl Ordu’nun zaferi belirleyici olmakla birlikte, bu bölgede önemli bir iç mücadele dinamiğine sahip üç ülkenin —Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk— hiç birisi kapitalist ülke değildi.

■ ÇHC ve Vietnam devrimlerinde işçi sınıfının rolü oldukça azdır. İşçi sınıfının fiili değil “ideolojik öncülüğü” söz konusudur. Devrimin temel gücünü köylülük, köylülüğün ayrılmış olduğu bölgelerde yoksul ve küçük köylülük oluşturmuştur.

Küba bağımlı bir kapitalist ülke olmakla birlikte işçi sınıfı devrimin son aşamasında etkinlik gösterebilmiş, devrimin asıl gücünü küçük ve yoksul köylülük oluşturmuştur.

■ İşçi sınıfı en gelişmiş olduğu ileri kapitalist ülkelerde hareketsiz kalmadı ama tekelci burjuvazi ciddi olarak tehdit edebilecek bir etkinliğe ulaşamadı. (Bu konu üzerinde yeniden duracağız.)

■ 20. Yüzyılda işçi sınıfı, büyük oranda, SSCB’nin onu temsil etmesi sayesinde vardır. SSCB’nin gerçekleşen bütün devrimler üzerinde olumlu etkisi olmuştur, ama sonuçta devrimi yapan o ülkenin halkıdır. 20. Yüzyılın emperyalizme ve kapitalizme karşı uzun ve zorlu mücadelelerinde yoksul ve küçük köylülükle devrimci aydınların önemli yeri vardır.

■ İşçiler sosyalist ülkelerin çözülmesinde önemli rol oynadılar. Polonya gibi ülkelerde sosyalizmin yıkılmasına doğrudan öncülük yaparlarken, diğer ülkelerde sosyalist rejimi savunmak için neredeyse hiç çaba göstermediler. Dahası, 1990-2000 arasında eski SSCB ve Doğu Avrupa sosyalist ülkelerinde “sosyalizmden kapitalizme geçiş dönemi” yaşanırken, işçilerden kaynaklanan önemli bir direniş görülmedi.

Sonuç olarak, işçi sınıfı —özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısında— kendisi için 19. Yüzyılda belirlenen özelliklerden artan oranda uzaklaştı. İşçi sınıfının serbest rekabetçi dönemdeki özelliklerinin tekelci kapitalizm döneminde de esas olarak

sürdüğünü savunmak mümkün değildir.

Tarihin dışında bir gerçeklik olamaz. Bir dönemde bir sınıf için yapılmış saptamanın başka bir dönemde ne oranda varlığını sürdürdüğünü, hayatta ne oranda karşılık bulduğunu dikkate almadan, bu saptamayı zamanın dışında varolan bir gerçeklik olarak değerlendirmek, bilimsellik değil metafiziktir. Burada bilimsellik biter, inanç başlar. İnancın da kanıtı ihtiyacı yoktur.

BATI AVRUPA'DA İŞÇİ SINIFI

Liberal küreselleşmeye karşı hareketin en eski ve güçlü olduğu alan Batı Avrupa'dır. Bu nedenle bu alandaki işçi sınıfının durumunu daha ayrıntılı ele almakta yarar var.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, Batı Avrupa ülkelerinde işçi sınıfının ve örgütlerinin düzenin bir parçası haline getirildiği dönemdir. Fordist üretim örgütlenmesinin egemen olduğu bu dönem, kısaca, akarant sistemi, tek tip ve kitlesel üretim, sendikaların güçlenmesi, sosyal hakların genişlemesi (sosyal devlet) ile karakterize edilir. Bu dönem kapitalizminin en önemli özelliği, seçeneklerini de içeren bir örgütlenmeye sahip olmasıdır. Grev, genel grev, hükümetin çeşitli politikalarını hedef alan eylemler, düzen karşıtı politik partilerin faaliyetlerinin tümü belirli kurallara bağlanmış, içselleştirilmiştir. Sistem kendisine muhalefeti yasalarla düzenlemiştir. Eskiden sistem karşıtı olabilecek örgütlenmeler, eylemler artık sistem içidirler. Kapitalist sistemi aşan taleplere sahip olabilirler; önemli olan, bu talepleri konulmuş kurallar çerçevesinde hareket ederek gerçekleştirmeye çalışmalarıdır. Bu anlamda sendikalardan komünist partilere kadar tüm örgütler sistemin içindedirler. Kapitalizm aynı zamanda sendikalar, KP'ler, yoğunluğu sürekli artıp azalan ama hiç bir zaman ortadan kalkmayan ekonomik bunalım demektir. Kapitalizm —en azından Batı Avrupa'da— bunlarla birlikte yaşamaya başlamıştır.

Değişik ülkelerdeki işçi sınıflarının düzenle kaynaştırılmasının nedenleri olarak, güçlü işçi aristokrasileri, az çok süreklilik gösteren ücret artışları, sosyal devlet gösterilebilir. Ne ki, işçi sınıfı da kendisini düzene entegre etme çabasını aşabilecek bir dinamik gösterememiştir. Birakalım toplumu harekete geçirmeyi, kendisi hareketsizleşmiş, ekonomik amaçlı eylemlerden öteye geçmemiştir. Batı Avrupa ülkelerindeki değişik sosyalist parti ve grupların işçi sınıfıyla daha yakın bağlantı kurmak, onu düzen karşıtı bir platforma yöneltebilmek çabası da gerekli rezonansı bulmamıştır.

Fordist üretim döneminde işçiler büyük fabrikalarda yoğunlaşmış olmakla birlikte, sınıfın birlikte hareket etme özelliği eskisine göre azalmıştır. İşçi sınıfının eski homojenliğini kaybetmesi, değişik katmanlara ayrılması, sınıf içi farklılıkları, çe-

şkilileri ve rekabeti artırmıştır. Devletin kapitalist ekonominin önemli bir bileşeni olması, bir bölümünün işçi olduğundan kuşku olmayan, diğer bölümünün konumu ise kullanılan tanıma göre değişen çok sayıda kamu çalışanının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Hizmet sektöründeki çalışanların çoğalması da sınıf içindeki bir başka farklılığın kaynağını oluşturmuştur. Sınıfın çeşitli kesimleri arasındaki statü farklılıkları, sosyal haklardan farklı yararlanma, farklı ücret sistemleri gibi olgular, sınıfın iç parçalanmasını oldukça ileriye götürmüştür.

Bu parçalanma Post-fordizm olarak adlandırılan dönemde daha da gelişecektir.

FORDİZM SONRASI

Bu dönem, sosyal hakların hızla gerilemesi, üretim birimlerinin küçülmesi, toplu sözleşme düzeninin bozulması, yüksek işsizlik, çalışma saatlerinin esnekleşmesi, çalışma yaşamının uzaması ve eskiden olduğu gibi yıllarca aynı iş yerinde çalışma değil, artan sıklıkla işyeri değiştirilmesiyle karakterize olur. (İş yaşamı biyografisinin parçalanması.) Binlerce işçinin birarada bulunduğu işyerleri yerlerini ileri teknoloji ve iyi eğitilmiş işgücüne çalışan küçük ve orta boyutta işyerlerine bırakmaktadır. Sanayi kapitalizmi iddia edildiği gibi bitmemiş, ama hizmet ve finans sektörünün içine iyice gömülmüştür. Emeğiyle geçinenlerin aralarındaki farklılıklar önceki döneme göre artmıştır. Sadece büyük fabrikaların değil, büroda yapılan işlerin de artan oranda tasfiye edildiği bir süreci yaşıyoruz. İş yapmak, iletişim kurmak için aynı mekanı paylaşmak gittikçe daha az gerekli oluyor.

Sınıfın üretim koşullarından doğan kolektif bilinci, birlikte hareket yeteneği iyice zayıflamaktadır.

İşçi sınıfının iç ayrışması sadece aynı ülkede değil, uluslararası düzeyde de artmıştır. Yıllardan beri var olan uluslararası işçi sınıfı, post-fordist dönemde hızla artmaktadır. Bazı uluslararası tekel-lerin (General Motors, Siemens, vd.) 50'den fazla ülkede üretim birimleri vardır. Değişik ülkelerdeki milyonlarca işçi aslında aynı firmada çalışmaktadır, ama aralarındaki bağ yok denilecek kadar azdır. Batı Avrupa ülkelerindeki üretim birimleri son on yıldan beri artan oranda Orta ve Doğu Avrupa'daki eski sosyalist ülkelere kaydırılmaktadır. Batı Avrupa ülkelerindeki işçiler ekonomik ve sosyal haklarının iyice kısıtlanmasına karşı tepki gösterdiklerinde, tekeli sermayenin ve onların sözcülerinin tepkisi yıllardan beri aynıdır: "Bu durumda başka ülkelere gideriz, orası buradan çok daha ucuz!"

Batı Avrupa ülkelerinde sendikalar yıllardan beri savunma pozisyonundalar, elde edilmiş hakları

kaybetmemeye çalışıyorlar; başarılı olamıyorlar, sadece kaybetmenin hızını yavaşlatabiliyorlar.

20. Yüzyılda işçi sınıfı büyük oranda SSCB'nin onu temsil etmesi sayesinde vardır, demiştik. Bu olgu, SSCB'nin çözülmesinin (belirleyici olan iç dinamik olduğundan "yıkılma"

yanlış bir sözcüktür) ardından daha açık olarak ortaya çıktı. Örneğin SSCB ve onunla aynı safta yer alan ülkeler ve partilerin ortak faaliyetlerinin simgelediği "proletarya enternasyonalizmi" —aynı anlama gelmemekle birlikte "uluslararası dayanışma" da deniliyordu— yaşayan sosyalizmin çözülmesinin ardından ortadan kayboldu. 19. Yüzyılda işçi sınıfının enternasyonalist, burjuvazinin ise ulusalcı olduğu saptaması yapıldı; yaklaşık on yıldan beri (gelişme daha önce başlamıştır) bunun tersinin doğru olduğu görülmeye başladı.

Ülkeler arasındaki ilişki yoğunluğunun dünyanın geriye kalan bölgelerine göre daha ileri olduğu Avrupa Birliği (AB) içinde bile, tekeli burjuvazi, işçi sınıfından daha enternasyonalisttir. AB, üye ülkelerin tekeli burjuvazileri için eski "ulusal pazar"ın yerini almış bir iç pazardır; buna karşılık sendikaların AB çapında örgütlenmesi oldukça zayıftır. Avrupa Sendikalar Birliği (ASB) yıllardan beri varolmakla birlikte etkili değildir. Dil sorunu, ulusal sendika örgütlenmelerinin farklı özellikleri gibi etkenler, sendikaların AB çapında daha iyi örgütlenmesini engellemektedir. Ulusal çapta sektörler bazında geçerli olan toplu iş sözleşmelerinin, AB çapında tek tek işyerleri için ayrı olarak yapılması yönünde gelişen eğilim, sendikaların bu alandaki örgütlenmesini daha da zayıflatacaktır.

Sol partiler için de benzer bir durum söz konusudur. Arada bir tartışma toplantıları düzenlenmekle birlikte, AB çapında bir örgütlenme yoktur; bu yönde yapılan bazı girişimler de farklı uluslardan partilerin anlaşamaması nedeniyle daha başlarken bitmiştir. Ne AB çapında bir grev, ne de sol ve komünist partilerin ortak bir faaliyeti bugüne kadar gerçekleşmemiştir.

LİBERAL KÜRESELLEŞMEYE KARŞI HAREKET

Bu hareket, yıllardan beri işçi sınıfında zayıf olan özelliklere sahiptir:

Birincisi, güçlü bir uluslararası özellik taşımaktadır. Birakalım sol partileri, sendikaların dahi, değil dünya çapında, Batı Avrupa gibi dünyanın

geri kalan bölgelerine göre daha fazla iç bütünselleşmeye sahip alanlarda dahi güçlü bölgesel eylemler yapamadıkları bir dönemde, liberal küreselleşmeye karşı hareket gerek Sosyal Forumlarla, gerekse de —son örneği Evian'da olduğu gibi— protesto eylemleriyle bölgesel ve daha da geniş çapta eylemler yapmaktadır. Bu hareketin kendisini barış mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak belirlemesinin ardından, barış hareketi de küresel bir özellik kazanmıştır. 15 Şubat 2003'de Avustralya'dan Kanada'ya kadar barış eylemleri düzenlendi. İnsanlık tarihinde ilk kez gerçekleşen bu dünya çapındaki eyleme bazı ülkelerde —her ülkede değil— işçiler de yoğun olarak katıldılar, ama bu eylem işçi sınıfının eseri değildi.

İkincisi, yerel-genel (küresel) bağlantısıdır. Kısaca "küreselleşme" olarak adlandırılan kapitalizmin yeni aşamasında önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de yerel sorunlarla dünya çapındaki gelişmeler arasındaki bağlantının dolaylı olmaktan çıkıp doğrudan kurulmasıdır. Örneğin bir beldede belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi, kısaca GATS adı verilen ve tekellerin kamu hizmetleri alanına yoğun olarak girmesini sağlayan anlaşmayla ilgilidir. Buradan Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü (WTO), başlıca kapitalist ülkeler ve tekellerin son dönemdeki politikalarına kolaylıkla geçilebilir.

Tarihin tekerleğinin dönme yasalarını bildiğini iddia eden ve "küreselleşme her zaman vardı" diyenlerin, kapitalizmin yeni aşamasını anlamaları zordur. Yıllardan beri ulusal devletin klasik çerçevesi içinde faaliyet yürütmüş sendikaların bunu anlaması beklenemez, ama aynı durum sol partiler, işçi sınıfı partileri, komünist partiler için de geçerlidir. Yeni aşamayı anlamak ciddi olarak zorlanıyorlar. Liberal küreselleşmeye karşı hareket "tarihin tekerleğinin hareket yasaları" konusunda iddialı olmakla birlikte, kapitalizmin yeni aşamasının özelliklerini, çalışanların konumlarına yönelik büyük saldırıyı ve buna karşı stratejinin gerekliliklerini işçi sınıfı örgütlerinden daha iyi anlamıştır.

Üçüncüsü, söz konusu hareket çalışanların ve çalışma yaşamında düzenli olarak var olmayan işsizler ve öğrenciler gibi halkın diğer kesimlerini bir oluşumun çerçevesinde birleştirmekte sendikalar ve işçi sınıfı partilerine göre daha başarılıdır. Yıllardan beri hızla üye kaybeden ve ilgi alanları mesleki çıkarların ötesine geçmeyen sendikalarla, yine zayıflayan ve üyelerinin yaş ortalaması sürekli yükselen işçi sınıfı partilerinin, yerelin genelle olan bağlantısını eyleminin merkezine oturtan, üyelerinin ve eylemlere katılanların çoğunluğu 30 yaşından küçük olan bir harekettten öğrenebilecekleri vardır. Tabii bu saptama öğrenmek isteyenler için geçerlidir...

Liberal küreselleşmeye karşı hareket bünyesinde

yer alan çeşitli güçler, hedeflerinin mesleki çıkarlarla sınırlı olmaması, uluslararası bir özellik taşıması yönlerinden; sürekli üye kaybeden ve tekeli burjuvazi -karşısında sürekli gerilemesine karşın savunma stratejisinden vazgeçmeyen —daha doğrusu bugünkü örgütlenme ve programatik yapısı bakımından vazgeçmesi mümkün de olmayan— sendikalardan daha ileri konumdadır. Buna karşılık, sendikalarda faaliyet ve bu örgütlerle birlikte çalışma konusunda daima büyük bir çaba içinde bulunmuş sol ve komünist parti ile örgütlerin, liberal küreselleşmeye karşı hareketle birlikte çalışmayı reddetmeleri, bu harekete büyük bir kuşkuyla yaklaşmaları üzerinde durulması gereken bir konudur.

DÜZEN İÇİ – DÜZEN DIŞI

Konunun "yeniyi anlayamama" yönünü geçelim. Söz konusu örgüt ve partilerin harekete yabancılığının birkaç nedeni vardır:

Birincisi, geleneksel işçi sınıfı bu harekette oldukça az temsil edilmektedir. İşçi sınıfının geniş tanımına giren kesimler —memurlar, öğretmenler, sağlık elemanları, teknik personel, büro elemanları...— ise yıllardan beri daha aktiftir ve söz konusu hareketle daha yakın ilişki içindedir, ama KP'lere de uzak durmaktadırlar. Aslında benzer bir durum işçi sınıfının geleneksel kesimlerinde de vardır. İşçi semtleri olarak bilinen bölgelerde kullanılan oyların KP'lere ve hatta sosyal demokratlara bile değil, sağ ve giderek ırkçı partilere yönelmesi yıllardan beri yaşanan bir gelişmedir, ama kabullenilmek istenmemektedir.

İkincisi, liberal küreselleşmeye karşı hareket "düzen içi" olarak görülmektedir. Gerekçe, bu hareketin açık bir sosyalist perspektifinin bulunmamasıdır. Burada dikkate alınması gereken birkaç nokta vardır:

1. Söz konusu hareketin içinde kapitalizmin aşılmasını hedefleyen ve hedeflemeyenler —"başka bir dünya mümkün" sloganından "başka bir kapitalizm mümkündür"ü anlayanlar— vardır. Bu konuda yürütülen sürekli tartışmalar sonuçlanmamıştır ve yakın bir zamanda sonuçlanacağı da benzememektedir. Ne ki, hareketin açık bir biçimde ortaya çıktığı Seattle ardından geçen dört yıl içinde programatik olarak kapitalizm karşıtlığı yönünde önemli bir gelişme görülmüştür. Hareketin artan sayıdaki bir bölümü kendisini anti-kapitalist olarak görmekte ama bilinen anlamda sosyalist olarak görmemektedir. SSCB'de simgelenen sosyalizmin, dış faktörleri de olan bir iç çözümlü ortadan kalkması burada belirleyici rol oynamaktadır. Başka bir kapitalizm mümkün değil; peki, yaşanmış olanın dışında başka bir sosyalizm mümkün mü? Mümkünse, nasıl? Bu arayış —ki önemli bir pratik faaliyetle birlikte yürümektedir— ayrıntılarına burada girilmeyecek "gelişen program"

anlayışını gündeme getirmektedir. Gelişme yönü, belirgin biçimde daha sola doğrudur.

2. Tekelci kapitalist ülkelerde yasal olarak örgütlenmiş bütün parti ve hareketler "düzen içi"dirler. Programlarında kapitalizmi aşmayı hedefliyor olsalar bile, bunu, düzenin çerçevesi içinde hareket ederek, reform talepleriyle başlayarak gerçekleştirmeye çalışacaklardır. Birçok bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede de benzer bir durum vardır. 1970'lerden başlayarak tekelci kapitalizm, sendikalar, grev, genel grev, ekonomik kriz ve kapitalizm karşıtı partilerle birlikte tanımlanmakta, bunlarla birlikte varolmaktadır. Benzer bir durum değişik düzeylerde diğer ülkelerde de geçerlidir ya da giderek geçerli duruma gelmektedir. Düzeni zorlamaya başlayınca kadar kapitalizm karşıtı yasal örgütlenmeler düzenin sınırları içindedir.

3. Kapitalizmin tarihi boyunca büyük bir esneklik gösterdiği biliniyor. Kapitalizm işçi sınıfının değişik kesimlerini birbirine karşı kullanmakta, sistem karşıtı hareketleri yok etmekte ya da içermekte bugüne kadar sürekli başarı kazanmıştır. Bu nedenle, kapitalizmi aşmanın yeni yolları —sadece teorik çabayla değil— yoğun bir pratikle birlikte aranmalıdır.

Bunları dikkate almadan sadece programa bakarak bir hareketi "düzen içi" olarak nitelendirmek doğru değildir.

SONUÇ

İki kısa belirleme yapılabilir:

■ Liberal küreselleşmeye karşı hareketin nasıl değerlendirildiği, işçi sınıfının ve yaşanmış sosyalizmin değerlendirilmesiyle doğrudan ilgilidir. Bundan ayrı bir olgu değildir.

■ Sol örgüt ve partilerle söz konusu hareket birbirinin seçeneği değildir. Bu hareket içinde çalışmanın ve bu hareketle birlikte çalışmanın yolları bulunmak zorundadır. Bu konuda belirgin bir ilerleme göstermiş olan İtalyan KP'sinin (Refondatione) güçlenmesi dikkatle değerlendirilmesi gereken bir örnektir.

Küresel markalar kültürü

Yalçın Yusufoğlu

Markalara sahip olma veya olmama yeryüzünde sayısız insan için bir övünme ve mutluluk ya da bir eksiklik duygusu ve mutsuzluk nedeni olabilmektedir

Kültür konusu çok sayıda ve farklı öğeyi içeren geniş bir alan kapsıyor. Bu bakımdan sahiplerinin küreselleşme dedikleri fenomenin kültürel etkilerine kısaca değinmeyi amaçlayan bu yazıya kültürün tanımıyla ya da ne olup olmadığıyla ilgili bir giriş yapmak metni hantallaştıracağı için gereksiz. Sadece kültürün konumuzla ilgili öğelerine yazı içinde değinmek yeterli olacak. Esasen kültür gibi soyut ve belirsiz yanları pek fazla olan çok geniş bir kavramı tanımlamalara sokmak onu kalıplaştırmak ve kısıtlamak anlamına gelir.

Kültür insana dair bir olgu olduğuna göre, a) topluluğa, b) kişiye özgü kabuller, inanışlar, yaklaşımlar, alışkanlıklar, yargılar, davranış biçimleri, beğeniler vb. şeklinde kendini gösterir. Bu bakımdan kültür kavramı "kimlik" kavramıyla yakından ilintilidir. (Kimlik konusu da kültür kadar —hatta ondan da fazla— sözü edilen, spekülasyonu yapılan bir kavram olduğundan, onu da genel tarifler içine hapsedememek gerekiyor.)

Topluluk, ilkel bir kabile de olabilir, bir dinin mensupları ya da günümüzün hakim öğesi ulus da olabilir veya çağdaş toplumda en ileri teknolojinin yaratıcıları olan ve adeta özdeş kavramlarla, kabullerle düşünen, konuşan, yarışan yazılım programcıları da.

Ulus öncesi toplumda belli bir bölge temeli (toprak birliği) üzerinde şekillenen, dil birliğinin önemli bir belirleyici bileşen olarak görev yaptığı ve kültür birliğinin —veya yakınlığının—da rol oynadığı "milliyet" vardı. Kapitalizmin şafağında, genç burjuvazi kapitalist pazarı hakim kılmak ve feodal veya pre-feodal bölünmeleri aşip pazarın bütünlüğünü sağlamak için ulusal duvarları dikti ve ulus-devleti yarattı. Böylece ulus öncesi milliyet çağında ön planda olmayan sosyal bilinçlilik formu milliyet kavramı, milliyetçilik ideolojisi halinde dünya fikir ve siyaset sahnesine kuruldu.

Ulus denilen topluluğun en üst örgütlenme biçimi, ulus-devlet (veya ulusal devlet) dediğimiz siyasal kuruluştur. Tarihin ilk burjuva devrimleri 17. Yüzyılda Hollanda ve Britanya'da

doğduysa da, ulus-devlet daha sonraları şekillendi. Bugün ulus-devlet çoğumuza çok güç ve çok geç aşılabilecek bir kavram gibi gözükse bile genel olarak 1789 Devrimi'nden sonra tarih sahnesine çıkmış bir politik örgütlenmedir. Yani topu topu 200 yıllık bir tarihi vardır. Ve ulusalcılar pek üzülecekler ama, asla bir 200 yıllık ömrü daha yoktur.

Ulus-devlet ve milliyetçilik kavramında da onun mucidi metropol Avrupa'sı tabii ki içtensizdir. Avrupa'nın belli başlı metropol ülkeleri milliyetçilik için ulusal sınırlar üzerine ulusal tel örgüler inşa ederlerken, nedense aynı milliyetçilik hakkını kendi sömürgeleri için tanımıyorlardı. (Ama bir kolonyalist ülke bir başka metropolün deniz aşırı sömürgesini elde etmek istiyorsa, o sömürge milliyetçiliği besliyor, kendi müstemlekesinde ise her türlü ulus-devlet talebini zor yoluyla bastırıyordu. Örneğin koskoca Hindistan, Avustralya, Kuzey Amerika, Afrika'nın bazı ülkeleri Britanya'nın, Mağrip ülkeleri, Çin Hindi, bazı okyanus adaları veya Güney Fransa'nın, Teksas dahil Meksika ve hemen hemen tüm Orta ve Güney Amerika İspanya'nın ulusal toprağı idi. Bugün bile Fransa da genel seçimlerin yapıldığı akşamlar, oy sayım sonuçları televizyon kanallarından duyurulurken, Karaib'lerdeki K. Antiller'den Martinique, Guadeloupe, Pasifik'teki Yeni Kaledonya gibi adalardan gelen oyların Paris, Bordeaux, Lyon, Marsilya gibi Fransız topraklarından gelen oylarla birlikte alt alta yazılmasını insan çok yadırgıyor. Ama sömürgecilik çağında bu kavram hiç de şaşırtıcı değildi. O kadar değildi ki, Aydınlanmacılardan Montesquieu bile, burjuva dönüşümünün fikirlerini savunurken sömürgecililiği aklıyor, yurttaş kavramını yüceltirken bu hakkı sadece Fransız olanlara layık görüyordu.

Sömürgeler sorununa uluslararası hukukta çözüm getiren temel ilke olan ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı (self-determination) ilk

kez Lenin ve Bolşevikler tarafından dile getirilmiştir. 1918 yılında ise ABD Başkanı Woodrow Wilson bu prensibi savunurken ve kurulan Milletler Birliği'nin (o zamanki Türkçe adıyla, Cemiyet-i Akvam'ın) prensipleri arasına katarken, bu öngörünün nedeni, dünya sahnesine yeni çıkmış ABD emperyalizminin diğer metropol ülkelerin elindeki sömürgelere göz dikmesiydi.

Demek ki, milliyet ve özellikle ondan sonra gelen ulus/ulusal devlet, ortak toplu kültürü, toplumsal kimliği ve ister istemez bireyleri çok etkilemiştir, etkilemektedir. Bu alanda koşullandırma o denli akıl dışıdır ki, örneğin ülkemizde on milyonlarca insan Batı Trakya'daki Türkler'in ana dilden eğitim hakkını savunur, ama Türkiye'deki Kürtler'in bırakın Kürtçe eğitim haklarını, kendi dillerinden radyo-televizyon haklarına asla tahammül edemez. Türk saydığı Çeçen'lere büyük sempati duyar, ama ne Türkiye'deki (ne de, hatta, Irak-İran ve Suriye'deki) Kürtler'in siyasal taleplerine hak verir. Ve yaptığının çifte standart olduğunu idrak asla edemez. Dahası da, Federal Almanya'daki Türk azınlığın sahip bulunduğu sosyal ve —din dahil— kültürel haklardan kendisi de, üyesi bulunduğu dernek de, devam ettiği cami de, tuttuğu Türk futbol klübü de bol bol yararlanan, hatta her ilin Açık Kanal adlı kent televizyonundan dernek veya komünote olarak günde 2 saat kadar, sansür edilmeyen yayın hakkı alan Türkler, aynı demokratik ve sosyal hakların Türkiye'de niçin bulunmadığını asla sorgulamaz.

İLK KÜRESEL KÜLTÜRLER SEMAVİ DİNLERDİ

Kısacası kültür ve kimlik konularında topluluk olarak ulus çok önemli bir unsur olmuştur. Ama ulus, adı üzerinde, yereldir. Yeni Kale-donya'daki yöre insanı Fransa yurttaşdır, ama Fransız değildir. Tıpkı, Federal Almanya'da sayıları yüz binleri bulan Türk ve Kürt emekçisinin bugün tek vatandaşlık yasası gereği Alman vatandaşları oldukları halde Alman olmamaları gibi.

Ulus ve ulus öncesi milliyet yereldir, ama yerel olmayan topluluk kültürleri ve kimlikleri milliyet çağından önce de vardı. Küreselleşmeler her ne kadar evrenselleşme olayını kendilerinden başlatırlarsa da —ki onların küreselleşmeleri kapitalizme ve pazara ait olduğu için kendi gözlüklerinden haklıdır— evrensel kültürel öğeler, değil küreselciler, onların ata-

ları olan ilk kapitalistler bile ortaya çıkmadan önce vardılar.

Kültürel bakımdan ilk evrensellik, tek tanrılı dinlerle ortaya çıkmıştır. Çok tanrılı veya pagan dönemde ancak coğrafya veya zaman olarak komşu topluluklar birbirlerinden etkilenmişlerdi (Mezopotamya-Ön Asya, Antik Mısır, Yunan ve Roma, Maya ve Aztek, Töton'lar, Kelt'ler, vb. gibi.)

Oysa, tek tanrılı dinler evrensel oldular. Asya dinlerini bölgesel veya kıtasal saysak bile, Ortadoğu kökenli üç din kıtalar arası yaygınlık kazandılar ve —bugünkü küreselcilere inat— küresel dinler oldular. Yahudi'lik onca baskıya, kıyıma rağmen Ortadoğu'dan Avrupa'ya, kısmen Kuzey Afrika'ya yayıldı. Amerika'ya geçti. İkinci gelen Hristiyanlık ise, daha sonra sömürgeci olacak ülkelerde benimsendiği için kolonyalistler ve onların misyonerleri tarafından bütün kıtalara götürüldü. Bugün, baştan sona, Amerika ve Avrupa kıtaları köklerini Yahudi dininden aldığı için "Yahudi-Hristiyan" da denilen Hristiyan kültürüyle yoğurulmuştur. Afrika ve Asya'da da bu dine bağlı topluluklar vardır.

Üçüncü semavi din olan Müslümanlığa gelince, o Hristiyanlık kadar yayılmasa bile, Ön Asya sınırlarını aşmış, doğuda Filipinler'e, batıda Mağrip ülkelerine (bir ara İberya'ya), bazı Orta Afrika bölgelerine ve Osmanlı ile Balkanlar'a yayılmıştır. 20. Yüzyılın ikinci yarısında ise ABD'deki bir kısım Afrika'lı-Amerikalılara kadar uzanmıştır.

Tabii ki, dinler bir sosyal bilinçlilik formu oldukları halde, ortak dinlere mensup toplulukların çıkarları çatıştığında, birbirleriyle savaşmaktan geri kalmadılar. Ama dinler toplumsal ve bireysel kimliklerde bir çok önemli iz bıraktılar. Örneğin, bugün Avrupa'da (Amerika'da değil, ama Avrupa'da) din ölmüştür, Kilise kurumu insanlara "doğru yolu" gösterme, onları öbür dünyaya hazırlama misyonunda işlevsiz kalmıştır, uhreviyet yaşlılar dahil kimse-nin umurunda değildir. Kilise sıraları, iskemleleri bomboştur, çok az sayıda yaşlı insan dışında kiliseye giden kalmamıştır veya kilise törensel-geleneksel bir işleve indirgenmiştir: kısmen nikah törenleri ve bazı Katolik ailelerde çocuğun vaftiz töreni ile, buluş çağına girdiğinde düzenlenen törenler dışında kiliseye itibar eden kimse yoktur. Hatta, İslamiyet'te insan "öbür dünya"ya uğurlanırken dinsel tören mutlak bir ritüel olduğu halde, Avrupa'da mezarlıkların yanına yapılmış "Cenaze Evleri"nde aile içinde tören yapılmakta, burada genellikle

hiç bir din adamı bulunmamakta, olsa olsa, ses bandından bir İncil ayeti okunmaktadır. Yani bizde fani insanın "Aliah'ın huzuruna giderken" mutlaka Cami'ye bağlı olan cenaze töreni, Avrupa'da büyük ölçüde kilisesizleştirilmiş, yani Tanrı'dan uzaklaştırılmıştır. Bir başka deyimle, din insanların günlük yaşamından çıkmıştır. Belki yeni doğmuş bebek ailesince bir kiliseye götürülerek Katolik yapılmakta, bir de ölünce bir İncil ayeti banttı dinletilmektedir, o kadar. Doğumla ölüm arasındaki yaşamı boyunca ne Baba Tanrı'yla, ne Oğul İsa'yla, ne de Kutsal Ruh'la herhangi bir ilişkisi olmaktadır.

Kilise kurumu hakim sınıftan uzaklaştığı ölçüde, burjuvaziden bağımsız, aydın nitelikli, çok okuyan din adamları yetişmeye başlamış, böylece ABD'de olanca tutuculuğunu sürdürürken, Avrupa'nın bir çok ülkesinde Kilise, çevre sorunları, Üçüncü Dünya'ya yardım, kendi ülkelerindeki sığınmacıların, göçmenlerin, azınlıkların hukuki ve sosyal haklarını savunma, Uluslararası Af Örgütü'ne yardım etme, hatta Almanya'da kimi kiliselerin geniş ve boş zemin katlarını orada burada aylak kalmasınlar diye Türk gençlerinin hizmetine sunma, hafta sonları aynı mekanları onlara diskotek olarak değerlendirme gibi hümanist çabalara yönelmeye başlamıştır. Latin Amerika'da ise, asırlar boyu gericiliğin kalelerinden olmuş, faşizmin banka-kışla-kilise şeklindeki üç ayağından birisini oluşturmuş Katolik Kilisesi içinden çıkan bazı fraksiyonlar, "Kurtuluş Teolojisi" gibi bir isim

altında bağımsızlıkçı, anti-Amerikan —ve cuntalara karşı anti-militarist, anti-faşist— konumlara yönelmiştir.

Avrupa'da dinin göçmesine, Kilise'nin eski işlevlerinden uzaklaşmasına rağmen Hristiyanlık kültürünün topluma derinden işlemiş hali devam etmektedir. (Bu nedenle, AB gerçekten de bir Hristiyan Klübü'dür.) Tanrı'nın, ilk insanı Adem Babamız olarak yarattığını, onun kaburgasından Havva Anamız'ı halkettiğini yazan İncil'in bu bilim-

sel tesbitine, günümüz Avrupa'sında inananların oranı yüzde çok az olsa dahi, İsa, İncil'e inanmayanların kimliklerinde de bir kùltür. O kadar kùltür ki, Che Guevara'nın posterlerinin veya fotoğraflarının milyonlarca genç çocuğun odasını süslemesinde de —onların hiç biri Marksist veya ihtilalci olmadığı halde— Che'yi sevip bir sembol olarak benimsemelelerinde onun sakallı fotoğrafı ile çocukluklarından beri zihinlerine yerleşmiş İsa tasviri arasında bir yakınlık kurmalarının, Che'de "Mesahanik" (Mesih'çe) bir imge bulmalarının rolü büyüktür.

Kısacası, kültürel evrensellik ya da küresel kültür denilecekse, İsa miti ve ona yakıştırılan imge ve öğütler dizisi dünyada en evrensel, en küresel olan imajların başında gelmektedir.

TÜKETİM VE KÜLTÜR

İnsanlığın evrimi, insanın bireyleşmesinin, ve bireyin gelişip yetkinleşmesinin evrimidir ve bu anlamda sonlu olmayan bir özgürleşme sürecidir diye tarif edilebilir.

Bireyleşme sürecinin başlaması, üretici güçlerin belirli bir gelişim aşamasına tekabül eder. Bu bakımdan Homo Sapiens'ten gelen ilkel toplumun insanı insandır, ama birey değildir. Çünkü, ancak en asgari ve doğal gereksinmelerini karşılayarak yaşamaktadır. İnsanın bireyleşmesi, üretimin gelişmesine ve ürünün kullanım değerinin aşarak değişim (mücadele) değeri kazanmasına, yani ürünlerin çeşitlenmesine ve meta olmasına —üçüncü işbölümü dediğimiz ticaretin doğmasına— tekabül eder. Bu sıçrama ise sınıflı topluma geçiştir. İnsanın bireyleşmesi onun ihtiyaçlarının artması ve çeşitlenmesi ile başlamıştır. (Elbette, bu bireyleşmeden yararlananlar toplumun köleleri ve Roma'daki plebleri değildir.) Ama genel anlamında bireyleşme bu evrede başlamıştır.

Şu halde, üretimin genişlemesinin ve ürünlerin miktar ve çeşitlerinin çoğalmasında doğrudan bir ilişki vardır. Sınıflar ve sınıf antagonizmalarının ortaya çıkması bu gerçeği değiştirmez.

Toplumdaki kültürel üretimin gelişmesi de o artan ve çeşitlenen gereksinmenin çok önemli bir türevidir. İlkel insanın av dönüşü törenlerindeki ve dinsel ayinlerindeki canlandırmalar tiyatroya, ilkel borularla, kemiklerle, vurmalarla çıkarılan sesler (lir, harp, panflüt gibi) çalgılara, ritimler melodiye gelişmiştir; tehlikeli avcılık serüvenlerinden çıkan ve doğa karşısında insanın güçsüzlüğünü aşan direnişlerin öy-

küleri veya kabile savaşlarındaki kahramanlık hikayeleri menkıbelere, destanlara, oradan da edebiyata gelişmiştir, ilh... Dünyanın yazılı en eski (5000 yıllık) destanı olan, Ölümsüzlük İksirini (Ab-ı Hayat'ı) aramaya çıkmış Sümer hükümdarı "Gılgamış"ın destanı, Homeros'un yazıya döktüğü "İlyada" ve "Odysseia", Vergilius'un edebileştirdiği, daha gelişkin bir uygarlığı yansıtan "Aeneis", Hint'lilerin "Mahabharata" ve aşk öyküsü "Ramayana", Anglo-Sakson'ların "Beowulf", Fin'lilerin "Kalevela", Germen'lerin "Nibelungen", Orta Asya Türk'lerinin "Yaratılış", "Manas", "Dede Korkut" destanları, vb. bugün bile evrensel kültürün ya da yerel kültürlerin parçasıdır. Hatta ABD'nin tarihin en büyük soykırımı ile yok ettiği Kuzey Amerika Yerlileri'nin bazı destanları, Avrupa'lı beyaz adam kıtaya gelmeden önce Kuzey kıta yerlilerinin efsanevi lideri Hiawatha'nın (Nehirleri Akıtan Adam'ın) adına söylenen, daha sonraki yüzyıllarda Beyaz Adam'ın şairi Longfellow tarafından yazılaştırılan destan lise edebiyat derslerinde okutulmakta veya açık havada, Kızılderili köyü atmosferinde müzikli olarak temsil edilmektedir.

Kölecî rejimlerin en kudretlisi, en yaygını olan Roma'nın, Kuzey Afrika ve Sicilya'dan, Kuzey Avrupa'ya, İberya'dan Ön Asya'ya kadar kontrolü altına aldığı topraklarda inşa ettiği sayısız anfiteatr kültürel etkinliklerin toplumsal bir gereksinme haline geldiğini gösterir. (Aspendos'ta kaç kişi yaşıyordu ki, o denli büyük bir anfiteatr inşa ettiler, bir başkasını da Side'ye kurdular?) Bu açılardan denilebilir ki, tarihte kendi kültürünü en fazla yaymış olan —o zaman için gerçekten küresel olan— Roma'dır. Gelgelelim, koskoca kudretli Roma, kendi kolonilerinden Filistin'de Nasıra denilen bir köyde doğan bir dine teslim olmuş, kendisiyle birlikte tüm Avrupa ve daha sonra sömürgeciler ve istilacılar aracılığıyla Amerika kıtası da Hristiyanlaştırılmıştır.

Kültürel açıdan çok önemli bir olay Rönesans döneminde matbaanın icadıyla gerçekleşti. Böylece matbaanın girdiği ülkelerde okuma yazma yavaş yavaş çok dar bir elitin ayrıcalığı olmaktan çıkmaya başladı.

Bireyleşme sürecinde ilk sıçrama sınıflı topluma geçişle olmuştu, ikinci sıçramayı kapitalizm gerçekleştirdi. Hem üretici güçlerin büyük bir gelişmesine neden oldu, hem de burjuvazi kendisi için savunduğu demokrasiyi genel insan ve yurttaş hakları söylemiyle ifade etti. Burjuvaziyle birlikte tarih sahnesine çıkan işçi sınıfı

bazı başka katmanlarla birlikte bütün 19. ve 20. Yüzyıl boyunca özgürleşme mücadelesi verdi.

İnsanın bireyleşmesinde üretimin artması ve insan gereksinmelerinin çeşitlenmesi bakımından kapitalizmin getirdiği üretim ve teknoloji olanakları sıçrama sağladılar. Bu arada basılı materyalin (kitaba ilaveten, dergi ve gazetenin) sunduğu kültürel olanakların yanısıra, radyonun icadı hem haber ve sözel programlar, hem de müzik açısından çok geniş kitlelere ulaşılmasını sağladığı gibi, güçlü vericilere geçilmesiyle de radyo yayınları ulusal sınırları aşarak yerlere yayıldılar.

Kapitalizmin 20. Yüzyıl'da getirdiği iki dünya savaşı felaketini bir yana koyarak, "küreselleşmenin kültür üzerindeki etkileri"nin sınırları içinde kalalım.

KÜLTÜRÜN METALAŞMASI, MARKANIN KÜLTÜRLEŞMESİ

Teknoloji geliştikçe, genişletilmiş yeniden üretim yaygınlaştıkça, insana getirdiği olanakların yanısıra, kapitalizmin karakteri ve yönetici sınıf burjuvazinin yönelimleri ve iç ilişkilerine dair çeşitli olumsuzluklar da kendisini gösteriyordu.

Bugün insan erozyonu, sığlaşma, yozlaşma, çürüme (dekadans), değerler sarsıntısı, sıradanlaşma, kültürsüzleşme, düzeysizleşme ve benzeri sözcüklerle ifade ettiğimiz insana değgin olumsuz olgular sadece bugüne mi özgüler? Burjuvazi en devrimci, en dönüşümcü ve atılımcı çağında bile insanlığın biriktiremediği bir takım erdemleri, değerleri yıkıyordu.

Cervantes "Mancha'lı Don Quijote"yi 1605'te yayınladığında, yaşlı şövalye insan erdemlerini ve değerlerini kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen insanlarla dolu bir toplumda bencilliklere ve sıradanlıklara karşı savunmaktaydı.

Kapitalizmin "her şey pazar için"i öne çıkaran niteliği, 20. Yüzyılda gitgide gelişti. Pazarda başarılı olmak, aynı sektördeki başka firmaların ürünleriyle yarışabilmek için sadece ürünün niteliği ve o niteliğe göre fiyatı yeterli değildi, tanıtım olmadan pazarda güçlü olunamazdı. Böylece, basılı yayımla başlayan, sesli yayımla güçlenerek devam eden, sesli/görüntülü yayında çok daha büyük aşamalar kaydeden reklam sektörü kapitalizmin kopmaz, ayrılmaz, vazgeçilemez bir parçası haline geldi. Hatta, reklam sektörü —kamu bütçesinden finansman bulan ulusal ya da bölgesel kanallar hariç— televizyon yayıncılığının asıl mali kaynağı oldu.

Kapitalizmin reklamla bu denli özdeşleşmesi marka kavramını da giderek daha fazla, daha fazla ölçekte insan yaşamına sokuyor. Başka bir deyimle, markalar da insan yaşamının kopmaz bir parçası haline geliyor.

İnsanın bireyleşmesi tüketim maddelerinin artmasıyla ve ihtiyaçların çeşitlenmesiyle başladı, demiştik. Vardığımız noktada ise ürünler markalaşmışlar ve adeta bireyin kültürünün de, kimliğinin de bir parçası olmuşlardır. Ne var ki, ürünlerin yerini marka kültürünün alması, ihtiyaçların çeşitlenmesi ve karşılanması değildir. Çünkü aynı tip ürünlerdeki markalar ayrı ürün türleri anlamına gelmez, bu yüzden marka kültürü bir yanılsamadır ama, tekrarlamak gerekiyor ki, bireyin kimliğini bütünleyen öğeler olmuşlardır. Nike veya Reebok spor ayakkabı arasında önemli ya da önemsiz farklar olduğunu ileri sürebilirsiniz, ama o fark sadece sizin öznel tercihinizdir. Esasen, reklamlarda kendi ürününü tanıtan firmalar o ürünü, o markayı kullanmanın bir ayrıcalık olduğunu ileri sürerler hep. O ürünle "farkedileceğinizi" bile sık sık yinelerler. Siz de kendi kullandığımız markanızı öyle sayabilirsiniz. Ya da tam tersine, daha pahalı bir markayı kullanmadığınız için bedbaht olabilir, hatta komplekse kapılabilirsiniz. Örneğin, T-shirt'ünüz Adidas ise, tabii ki, Lacoste'a ve hele hele Yves Saint Laurent'a imrenecek, o markaları alamadığınız için hayıflanacaksınız.

Kapitalizmin küreselleşme kültürünün kitlelere —tüketiciye— yansıyan en önemli özelliği markalarda kendini gösterir. Pazarın küreselleşmesi demek, malların küreselleşmesi demektir, bunun da somutu küresel markaların ortaya çıkması ve hayatımıza girmesidir. Tekrar edelim, daha da önemlisi, onların ürün/marka olmaktan çıkıp, kültüre ve kimliğe dönüşmesidir.

Dünyadaki en geniş pazarlardan birisini kozmetik oluşturuyor. Bir kadın için şu parfüm, bu ruj, o fondöten, öbür deodorant, erkek için şu traş losyonu, bu traş kremi, öteki deodorant tabii ki bir tercih sorunudur, ama aynı zamanda bir marka sorunudur da ve kozmetik fiyatları göz önüne alındığında, aynı zamanda parasal olanaklar sorunudur.

Otomobil markalarına bağımlılık üzerine söz etmeğe ise hiç gerek yok.

Markanın bir kişilik özelliği haline gelmesi özellikle sosyal katmanı, gelir düzeyi aynı olanlar arasında daha belirgindir. Fiyatları birbirine yakın markalardan veya modellerden şunu ya da bunu tercih etmek bir kimlik öğesi olmuştur.

Markalara sahip olma veya olmama yeryüzünde sayısız insan için bir övünme ve mutluluk ya da bir eksiklik duygusu ve mutsuzluk nedeni olabilmektedir.

İSİMLERİN MARKALAŞMASI

Küresel kültür denilince, en fazla akla gelen McDonald's ve Coca/Pepsi Cola kültürü oluyor. Hatta o kadar ki, küreselleşme karşıtlarının çoğu Cola kültüründen yola çıkarak ve kolonizasyonu çağrıştıracak şekilde "Colonisation" terimini bile kullanıyorlar.

Ama konu cola ve hamburger kültüründen ibaret değildir. Küresel markalara ve firmalara olan düşkünlüğün ya da tutkunluğun önemini görmek için aşağıdaki markaları sadece anımsamamız bile yetecektir. Alfabetik sırayı izleyelim:

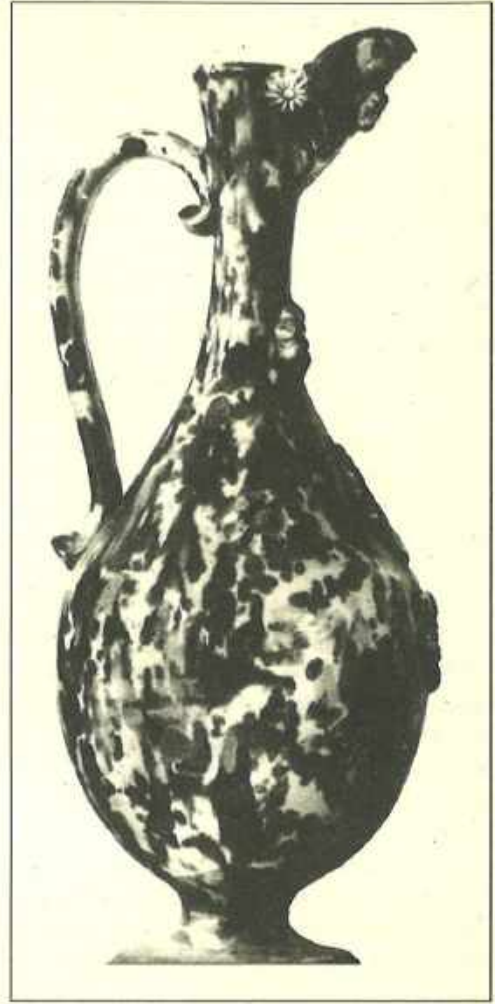
ABC, Absolut Vodka, Adidas, Agfa, Alcatel, Alfa Romeo, Algida, Internet kitap pazarlama firması Amazon.com, American Express, Amora, medya devi AOL, Apple, Austin, Avon, Barbie Bebekleri, Bauhaus, Bayer, BBC, Benetton, Benson & Hedges, Black and White, BMW, Body Shop, Boots (ilaç), Bosch, Boss, Braun, British Petrol, Budweiser, Burger King, Burlington (çorap), Calvin Kline, Camel, Campbell's (çorba), Carte d'Or, Caterpillar, CBS, 20th Century Fox, Chanel 5, Chevingon, Chevrolet, Chevron, Chrysler, Citizen, City Bank, CNN, Coca Cola, Colgate, Dairy Queen, Danone, Datsun, Deutsche Bank, Diesel, Discovery, Disney, Dodge, Dove, Dunhill, Edison, Elizabeth Arden, EMI, Ericsson, Ernst&Young, Esprit, Faber, Fiat, Ford, Fox TV, GAP, General Electric, General Motors, Gillette, Gordon's cin, Guess, Guinness, Heineken, Honda, IBM, IKEA (mobilya), ITT, Jack Daniels, J&B, Kellogg, Kentucky Fried Chicken, Kinko's, Kodak, Knorr, Lacoste, Leonidas (çukolata), Levi's, Lush (kozmetik), Lux, Marks & Spencer,

Marlboro, Martel, Max Factor, McDonald's, Mercedes Benz, Metaxa, Metro, Metro Goldwyn Mayer, Microsoft, Motorola, Mobil Oil, Moulinex, MTV, NBC, Nestle, Nike, Nivea, Nokia, Nordmende, Old Navy (giyim), Old Spice, Olivetti, l'Oreal, Palmolive, Panasonic, Paramount, Pegot, PEN, Pepe Jeans, PepsiCo, Pfeizer, Philip Morris, Pilsen, Polaroid, Reebok, Remy Martin, Renault, Rolex, Saba, Scania, Schwarzkopf, Sharp, Shell Oil, Siemens, Singer, Sony, Squib, Suzuki, Swatch, Taunus, Texaco, Thommy, Tobleron, Tomson, Toshiba, Toyota, Tuborg, Uncle Ben's, United Artists, Universal, Vespa, Versace, Vespa, Viceroy, Virgin, Vog, Volkswagen, Volvo, Warner Brothers, WAT 69, Westinghouse, Wilkinson, WorldCom, Yahoo (dünyanın en büyük uluslararası pazarlama firmalarından), Yakoma, Yamaha, Yves Saint Laurent...

Tanınmış otomobil, kozmetik, giyim, yiyecek, içki ve sigara markalarının daha bir çoğu bu listede yok, Paris'in ünlü Haute Couture (Moda evleri) ürünleri zaten hiç yok. Ama bu listedeki marka adlarına şöyle bir göz atmak bile onların bir çoğunun bizi nasıl da kuşatmış olduğunu göstermeye yeter.

Özellikle genç kuşaklardan yüz milyonlarca insan —satın alma güçleri olsun ya da olmasın— giyim, otomobil, motosiklet, kozmetik markalarını ezbere bilirler. Çünkü o markalar küresel kültürün kopmaz bir parçasıdır.

Burada bir anımı aktarmadan geçemeyeceğim. 15 yıl kadar önce İtalya'da bir tren koridorunda 30-35 yaşlarında kasıtlı bir adam görmüştüm. Yanındaki genç kadına tam maço edasıyla tahakküm ediyor, vagondaki çocuklara yüksek perdeden konuşuyor, herkese tepeden bakıyordu. Sırtında bembeyaz bir T-shirt vardı ve göğsünde koca koca harflerle BOSS yazıyordu. O zamanlar marka cahiliydim, içimden adama "megalomanyağa bak, beyaz T-shirt'ünün göğsüne Boss bastırılmış" dediydim. Bağışlayın ama, boss'u sadece enternasyonal anlamıyla, patron diye biliyordum. Gündüz geçen uzun bir tren yolculuğunda biz Boss gömlekli ve aşırı boss tavırlı adamın cakasına, fiyakasına katlandık. Sonra genç kadın indi. Bizim patron da Sicilya'da benim indiğim küçük ama ünlü bir tatil köyü istasyonu olan Taormina'da indi. 5 dakika sonra baktım patron, sırtına demiryolu üniformasını geçirmiş, başında kasketi, dolanıyor! O trendeki boss'un afra-tafrasından eser kalmamıştı. Hele hele üniforma içinde daha da sıradanlaşmıştı. Boss'un

bir giyim markası olduğunu daha sonraki aylarda öğrendim. Bu anımı yazımın konusuyula ilgili olduğu için naklettim. Kapitalizm ve küreselleşme çağında markalar sadece hayatımızın bir parçası olmadılar, aynı zamanda kültürümüzün ve dolayısıyla kişiliğimizin, kimliğimizin de bir parçası haline geldiler, diyordum. İşte o kişi buna iyi bir örnekti, kendisini iri harflerle anons eden Boss marka gömleği giyince adam aslan kesiliyor, fakat meslek üniformasını geçirince sıradan bir şimendirferci oluyordu. Kimbilir belki de firmanın marka olarak Boss sözcüğünü seçmesindeki amaç da buydu.

Gelgelelim, reklam söktörünün kendilerine kreatif (yaratıcı) direktör diyen dahi çocukları o denli profesyonelleşmişlerdir ki, bazı idol haline gelmiş büyük spor yıldızlarının da adlarını satın alıp marka yapmışlardır: Bu isimlerden en bilineni Micheal Jordan'dır. Jordan adı marka yapılmış ve bu isimle satış mağazaları bile açılmıştır.

Firma, marka ve reklam literatürü kuramlar,

kavramlar ve kendine özgü bir jargon geliştirmiştir. Örneğin yeni bir ürün mü piyasaya süreceksiniz, kamu oyu araştırmaları yapan ticari bir firmaya "piyasa araştırması" yaptıracağınız ve kabataslak o ürünün tutulup tutulmayacağını belirleyeceksiniz. Değişik sosyal kesimleri ve farklı yöreleri içeren üstüste anketler yaptırmanız ve "hedef kitle" yi saptamanız, o kitle içindeki tipolojiyi iyi belirlemeniz, iyi tanımanız gerekir. Buna da "müşteri profili" deniliyor. Pazardaki hedef kitleye ürünü sunduktan sonra satış istatistiklerinin yanısıra düzenli anketleri sürdürmek gerekir. İlk hedef kitleyi yakaladıktan sonra, birinci derecede önemli olan, o müşterilerinizi korumaktır. Bunun için, hedef kitlede "marka bilinci" yaratmanız tavsiye ediliyor. Marka bilincini yaratırsanız, bu kez "marka sadakati" diye bir kavram ortaya atıyorlar. Bu terimin basitçesi, müşteriyi markaya bağlamak ve elinizden —aynı alandaki başka markalara— kaçırmamaktır. Eldeki müşteriyi tutmasını bilmek önem taşıırken, hedef kitleyi genişletmek zorundasınız.

Bütün bunlar süreklilik isteyen pahalı çalışmalardır. Gene firma olarak reklam şirketlerine kucak dolusu para vereceksiniz, o reklamların yazılı basında yayınlanması ve özellikle televizyonlarda gösterilmesi daha da pahalıdır. Firmalar her yıl bu alanda milyonlarca dolar harcamaktadırlar.

Meselenin can alıcı noktası tam da buradadır: Bu denli yüksek tutarları üretici ve pazarlayıcı firmalar kendi bütçelerinden mi harcamaktadırlar? Muhasebe sistemine göre öyle. Ama onların piyasa araştırmalarına, müşteri profillerine, marka bilincine, marka sadakatine ve reklamlara harcadıkları paralar ürünlerin maliyetine dahil edildiğine göre, o tutarların tamamı sizin cebinizden çıkmaktadır. Siz TV'de, gazete ve dergilerde tanıtımını gördüğünüz şu-şu-şu markaları satın almayabilirsiniz, ama aynı tür ürünlerde o-o-o markalardan birisini alıyorsunuzdur. Yani o-o-o dediğimiz markaların reklam giderleri bizzat sizin cebinizden çıkarken, şu-şu-şu dediğimiz markaların tanıtım tutarlarına da yakın arkadaşınız, kardeşiniz, akrabanız katılmaktadır.

Siz, şifreli harem, TV kanallarını bedava izlediğinizi zannediyorsunuz, oysa o kanallar markaların reklamlarından besleniyor, tıpkı devlete ödediğiniz dolaylı vergiler gibi. Yani siz de TV kanallarını finanse etmektesiniz.

Dünya sosyalizminin yıkılmasından ve o ekonomilerle yakın işbirliği içinde olan çeşitli

Üçüncü Dünya ülkelerinin de kapitalist pazara entegre olmalarından sonra, Yerküre tek pazarlı bir dünya haline geldi. Küreselcilerin "karşılıklı bağımlılıklar" üzerine bu denli vurgu yapmalarının tercümesi de zaten budur: Siz hepiniz kapitalist pazara bağımlısınız, ona mahkûmsunuz, ne ürünlerinizi satın alacak bir sosyalist blok kalmıştır, ne de size 40 yıl vadeli ve yüzde 2,5 faizli kredi verecek, teknoloji ve eleman gönderecek Sovyetler Birliği vardır artık. Bu pazarın sahipleri ve hakimleri kimse siz onlara bağımlısınız, onların ürünlerini satın alacaksınız; eğer onlara satacak ürünleriniz, verimli işletmeleriniz varsa, merak etmeyin onlar gelip "joint venture" modeliyle sizin şirketlere ortak olurlar, kârlarını transfer ederler, veya hepten satın alırlar, özelleştirme yoluyla avantajlı kamu üretim birimlerini kendi mülkiyetlerine geçirirler ve belki de en önemlisi, gelip sizin ülkede fabrika açacak, yeni sektörler yaratacak veya var olanları genişletecek yerde, ülkenizi borçlandırarak, şirketlerinizi satın alarak, borsanızda spekülasyon yaparak, döviz kurlarındaki oynamalardan yararlanarak, ülke içi finans piyasasına girip, yüksek faizli devlet istikrazlarına katılarak, vb. ekonominizi TOPTAN satın alırlar.

Küresel kültürün bir boyutu markaların kültürleşmesi ve bireyin kimliğinin markalarla bütünleşmesi ise, diğeri de kitle haberleşme araçlarının da etkisiyle, beğenilerin, zevklerin, alışkanlıkların birbirine benzemeleri, insanların prototipleşmesi ve biteviyeleşmesidir.

Theodore Levitt, 1983'te küresel pazar üzerine yazdığı bir yazıda, yerel alışkanlıklara, beğenilere boyun eğen tüm firmaların kaçınılmaz olarak mağlubiyete mahkûm olacağını söylüyordu.

Bugün ABD nin en büyük ihracatı kültür ihracatıdır. Yılda 200 milyar dolarlık ihracat yapmaktadır. Yani kültürün metalaşması dışında, o pazar bir protokültürün hakimiyetine girmektedir. MTV, Hollywood Sineması, Britney Spears şarkıları ve görüntüleri, Madison Avenue kültürü tüm dünyaya sunulmaktadır. "Kitle kültürü" denilen bu kültür ürünleri, kapitalist pazarı ve bir-iki milyar insanı derece derece etkileyen markalar kültürü ile birleştiğinde, insanların beyinlerinin ve ruhlarının pazara (ister mal, ister kültür üretsin, kapitalist pazara) ne denli bağımlı hale gelmekte olduğu daha iyi ortaya çıkar.

Ne kimliği, ne demokrasisi?

Ömer Bedri Canatan

İşçilerle, emekçilerle AKePe arasındaki çatlak yaklaşmaktadır. Çatlağı ekmek kavgası üzerinden derinleştirmenin imkanları genişleyecektir. Solun dikkatlerini bu noktaya yoğunlaştırması gerekmektedir

AKePe Partisi iktidar oldu da, kim iktidar oldu? Bu soruya işkembeden atılmış bin bir cevap var. Herkes kendi cevabının doğrulandığını görmek için AKePe Partisi'nin bir bölgesine bakıyor. Aradığını göremezse "vakit erken" diyor; AKePe Hükümeti de bu fırsattan yararlanıp gideceği yere doğru hızla gidiyor.

Bir kanı, AKePe'nin iktidar olmasıyla birlikte Cumhuriyet'in ve Kemalizm'in koyduğu "Batılılama" çerçevesi içine girmediği için devlet ve siyaset alanı tarafından hep dışlanmış olan "halk sınıfları"nın talep ve özlemlerinin siyasetin merkezini ele geçirmiş olduğu biçimindedir. AKePe iktidarını böyle açıklamaya meyilli olanlar nezdinde sorun aynı zamanda bir "kimlik sorunu"dur da. Yani AKePe Partisi bugüne kadar kaale alınmamış "halk"ın temsilcisi oluyor, AKePe milletvekilleri de "halk temsilcileri"!

Çıplak bir gerçekten bu kadar çarpık bir sonuç çıkarabilmek için, ufkunu bir ara sola da çevirmiş türünden ulema olmak gerekir. Hangi yanlış kanıdır bu? Sandıktan bir meclis çıkacak ve bu, "halkın temsilcileri"nin meclisi olacak! Kapitalizmin sandığı "halk"a teslim ettiği ve dönüp sonuçlarına razı olduğu nerde görülmüştür? Ya da yerinde oturup dururken önüne sandık konulunca uyanıp "Halk Meclisi" kuran bir halk nerde vardır?

AKePe hakkında bir diğer yanlış kanaat, aslında buna kanaat de denmez, kasıt, Kemalistlerde olanıdır. Kemalist odaklar ve aydınlar AKePe'nin devleti sinsice ele geçirip şeriat düzeni kurmak isteyen malum odakların partisi olduğundan emindirler. Kemalistler AKePe'nin, halkın "dini duygular"ını istismar ederek iktidar olduğunu söylemektedirler. Yani, örneğin halkın ezilmişlik, yoksulluk, itilip kakılmışlık, çaresizlik gibi gerçeklerini asla değil de, illa ki "di-

ni duyguları"nın... Yalan. Halkı istismar etmek öyle kolaysa, sen et de görelim! AKP'nin aslında istismar ettiği şeyi saklayarak Kemalistler halkı kandırmaya çalışmaktadırlar. Böylelikle AKePe'nin gerçek sınıfsal kimliğini gizlemesine ve gerçek sınıfsal ilişkiler temelinde alaşağı edileceği günlerin gecikmesine neden olmaktadır.

AKePe kim, demokrasi ne?

AKePe hakkında en çok kafa karıştıran kafa tipi AKePe'nin "bizi en iyi bunlar anlıyor" deyip parlattığı tiptir. Mehmet Altan, Ali Bayramoğlu, Cengiz Çandar, vb... Yakasını bir cumhuriyetten kurtaramadan öteki cumhuriyete kaptıran, kendi marjinal ama ifade ettiği çıkar marjinal olmayan bir burjuva sınıf çıkarı olduğu için etkileri de marjinal olmayan bu aydınlar göre, AKePe despotik devletle sürekli çatışma halinde varolup gelen bir tarihsel damarı temsil etmektedir. Bu damar laik Kemalist devlete karşı İslami halk eğilimidir. Dışlanmış kimlik budur. Toplumun gerçek sivil damarı da budur ve sivil toplumu geliştirecek ve ona dayanacak Batı tipi bir demokrasi bu hareketten çıkacaktır. Askerler AKePe'nin getireceği demokratikleşmenin önünü kesmektedirler, akıllı olan ve demokrasinin sınırlarının genişletilmesinden yana olan herkes bu çatışmada AKePe'yi desteklerse Türkiye hem demokrasiyi, hem AB üyeliğini, hem de refahı kazanacaktır.

Devlet engellemezse ve biz de AKePe'yi desteklersek, Türkiye hem gerçek kimliğini kazanmış, hem de demokrasisini genişletmiş olacak!

Demokrasinin böyle algılanması ile hiç anlaşılamamış olması arasında bir fark yoktur. Bunun Kemalist demokrasi anlayışından da bir farkı yoktur. Devlet AKePe'nin üstüne gitmesin ki demokrasi gelişsin! Demek ki demokrasiyi AKePe değil, devlet geliştirecek. Devlet AKePe'nin kimi taşkınlıklarını tolere edecek ki bize demokrasi gelsin. Biz de AKePe'nin ne olup olmadı-

ğını olaki sınıf ve sermaye gerçekliği açısından sorgularsak Türkiye'nin yakaladığı demokratikleşme şansına zarar vermiş olacağız...

Ve AKePe durupdurduk yerde işçiye "sıfır" ücret artışı önerecek!

Ne demek kendini ezilmiş, dışlanmış "hisleden" İslami kimlik? "Kimlik?" ne demek? Son dönemde solun diline de fazlasıyla bulaştı. Sınıf yok mu, insanların yaşadığı somut ve gerçek her hangi bir durum yok mu da "hissettikleri" bir "hal"den söz ediyoruz? Ezilmişlik, dışlanmışlık gibi sorunlar kimlik sorunları olamazlar; din sorunuymuş, kültür sorunuymuş gibi ele alınamazlar. Her yerde herkesi sınıksı kuşatmış ve belirlemiş olan dünyevi gerçeklerimiz "İslami kimlik" diye uydurma bir ideolojik safsata içinde eritilemezler.

Sermaye sahibi sınıf ve zümrelerin pek çok partisi var. AKePe de bunlardan her hangi biridir. Bir "taban hareketi" görüntüsü mü vermektedir; sermayenin de bir "tabanı" vardır. Sermaye ülkenin tepesinde avize gibi asılı duran bir şey değildir. Bin bir ilmi atarak sivil toplumu kuşatması ve hegemonyası altına almıştır. Tabanı olmasa şimdiye kadar çoktan tabanları yağlamış olurdu. Bir zaman solun bir kesiminin "keşfettim" diye "sarmaşık" fidanı dikmeye heveslendiği yer, her yer, önceden tutulmuştur. Orda giriştiğiniz her kavganın sesi bu nedenle siyasetin merkezinden gelmektedir. AKePe'nin geldiği "taban" da sermaye tarafından tutulmuş böyle bir tabandır.

Halkın Müslüman olduğuna bakarak "İslami siyaset" in Türkiye'de "halk" temelli bir itiraz olduğunu ileri sürmek kurnazlıktır. AKePe'nin devlet ile bir alıp veremediği olduğunu ileri sürmek de yalancılıktır. AKePe'nin "Merkez" denilen devlet üzerinde bir basıncı ve iddiası oluştursa, "İslami siyasettir" denilerek arkasına bakılmayan bir sermaye geleneğinin basıncı ve iddiası olarak oluştu. Yok türban yasağı, yok bilmem ne yasağı denilerek üstesinden geline miyorsa, sermaye olduğu ve bu kadar büyüdüğü içindir. Ne kadar büyüdüğü, Özalcı sermaye gruplarına (örneğin Uzan grubuna) saldırmasından bellidir. Belki daha gözü kara bir sermaye kesiminin temsilcisi olduğu söylenebilir AKePe'nin. Nitekim elini tutamamış, aynı kaptan çıktığı Kombassan grubunu kendi "Ülker" ine yem etmek için operasyonu başlatmıştır. Petkim özelleştirmesinde ortalıkta dolaşan, onu alamazsa Tüpraş' ı alırım hesabıyla sütre gerisine yatan Zorlu, SANKO gibi Anadolu'dan bitme grupların AKePe'nin toplumsal dayanakları olduğunu, bunların maddiyatını ve manevi-

yatını "merkez" e taşıdığını bilmeden —veya bilerek— ahkam kesenlere kulak asmamak gerek.

Kaldı ki, AKePe'nin kendisi bile kendi gerçek yüzünü örtbas etmede, AKePe'den demokrasi bekleyenler kadar ölçüyü kaçırmıyor. AKePe'ye şurdan burdan ideoloji hazırlayan entelektüel potansiyel bile bir partinin kendi gerçek yüzünü faşetmekte bu kadar acele davranmasına şaşıyorlar. Çünkü onlar AKePe'ye bazı sıfatlar yakıştırmada, "soldan gibi" konuşanlardan daha samimidirler. AKePe'ye bir de kendi arkasındaki bu entellektüellerin gözüyle bakalım.

AKP ile devlet arasındaki çatışma, toplumda tarihsel derinliği olan çatışmalardan hangisine tekabül etmektedir? Batılılaşma ile İslam'da kalma tercihlerinin çatışması mı? Emperyalizmin ya da mazlum halkların yanında olma mücadelesi mi? Merkez olma veya dışlanma ikilemi mi? Hangisi?

Önce şunu ayırmak gerekir: Modernleşme süreçlerinin ilk dönemlerinde Batılılaşma ile İslam'da kalma tercihleri arasındaki çelişkilerle bugün su yüzüne vuran çelişkileri, söylem benzerliğine veya M. Akif sevgisine bakarak karıştırmamak gerekir. Artık modern toplum sınıflarını sözünü ettiğimiz. Eşraf, tefeci bezirgan elindeki "İslam" sopası ile AKePe'nin dilindeki İslam aynı şey değildir. AKePe'nin İslamlığı, İslamcı entelijansiyanın da farketmediği gibi, emperyalizm karşısında "mazlum bir direniş" olarak belirmeye aday İslam'a karşıdır.

İslamcı aydınlar bunun dozunu algılamakta güçlük çekmektedirler. Şöyle düşünmektedirler: AKePe hükümeti Irak'ın boğazlanmasında ülkeyi emperyalizmin koridoru haline getirdi. Ortadoğu'nun "halli"nde kullanılmak üzere bütün limanlarını ve havaalanlarını, bu işe yardımcı olacak bütün ülkelere açtı, devamında ABD ile her türlü işbirliğine hazır bekliyor

ama bütün bunları "istemeyerek", mecbur ve muhtaç olduğu için yapıyor. Yani AKP'nin iddası doğru da, eylemi yanlış!

Böyle düşünce olmaz, böyle felsefe yapılamaz. Topluma bu köksüz düşüncelerle tarihsel devinin mekanı hazırlanamaz. AKP'nin icraatına yön veren belirleyici temel olgular, kıytırık mahcup eleştirilerle düzeltilecek rota sapmaları değildir. Temelden sapmadır, tarihsel doğrultusundan sapmadır. AKePe için zorunlu doğrultu budur. Sermaye birikimini, bugün bile modern kapitalist çerçeve içine oturtursa ayakta kalamayacağını bilen bir sermayenin "demokratikleşme" gibi, "bağımsızlık" gibi, "mazlumlar" gibi el yakan konularla uğraşmasını beklemek, AKePe'ye bundan başka misyonlar biçmek "İslam saflığı" veya siyaset körlüğü demektir. Bu körlük islam entelektüellerinin dünyayı ve ürettiği sorunları kavramasını engelleyen bir körlük değil. Bu alanda düşüncelerini derinleştirmekte güçlükleri yok. Tarihin içinden geçtiğimiz kıvrımına ilişkin sezgileri, tezleri, analizleri değme Kemalist aydından çok daha ilerde seyrediyor. Ama önerileri eksik ve yanlış. Bir açmazı işaret ediyorlar. Çıkılmaz bir yoldan çıkış gösteriyorlar. Bir tarih şuurları var ama sanki bu ta-

rih "şuur olarak" yaşanmış. Hiç öyle değil. Sınıfların mücadelesi olarak yaşanmış. Tarih şuru da burdan çıkmış. İslam aydınlarının tarih şuurunda Batı ve Batı karşısında mazlumlar kavramı var da "sınıf" kavramı yok. Bu olmazsa, söyledikleri hayatın gerçekliğinde nereye oturacak? Hiç olmayacak yerlere, gidip AKePe'ye oturması bu nedenledir.

Bunu hınzırcasına biliyor da buna rağmen "sınıf"tan konuşmanın kapsayıcı islam felsefesini paramparça edeceğinden korkuyorlarsa, bunun da ecele faydası yoktur. Arkalarında oraya buraya savrulan, asker postalarını görünce sinip oturan bir kitle'den fazlası bu nedenle olamıyor. Ortaya koydukları felsefe, düşünce ve inanç Cumhuriyet burjuvasının kalıplarını, hatta Cumhuriyetin tarihsel doğrultusunu bile kırıyor, zorluyor ama arkasındaki şekilsiz kitle hiç bir şeyi zorlamıyor. Yaratıkları akım bir siyasette yaratıyor ama modern burjuvanın her kılıç darbesinde bölünüyor. Çünkü sınıf değil, belirlenmiş ortak çıkar değil. Belli bir sermaye kesimi mi bu aydınları kullanıyor, belli değil. Kendi yerleri sözde Kemalist devlete karşı ama besledikleri ve beslendikleri siyasetin devletle bir çelişkisi mi var?

AKePe'nin devletle ne çelişkisi olacak ki? Çelişki varsa demokrasi konusunda mıdır?

Saçmalık! Onun esas çelişkisi halklardır.

Çözümsüz çelişkisi bu çelişkidir. Bu çelişkiyi kılıçla çözecek kılıcı olmadığı için "suyunda" çözmeye çalışmaktadır, güya "ince siyaset" yapmaktadır. Günübirlik bocalamaları, çözümsüz bir çelişki üzerine oturuyor olması nedeniyledir.

AKePe kendine atfedilen değerler sisteminden de kopmuştur ve esasen ona iktidar verilmişse, bu nedenle verilmiştir. Örneğin Erbakan çizgisi ile uzak yakın hiç bir ilişkisi kalmamıştır. Erbakan'ın tarif ettiği yerde, "Bush tarikatı"nın içindedirler.

Dışişleri Bakanı Gül, tam da ABD'nin istediği yerde ve zamanda, Tahran'da İslam Konferansında İslam ülkelerine "dininizi değiştirin" çağrısı yapmıştır. Bu çağrı, Arap, Türk, Fars, Kürt, vd. İslam halklarına, çıkarlarınızı ABD çıkarları ile bütünleştirmenize engel tarihsel "takıntı"larınızı hayatınızdan ve siyasetinizden ayıklayın

anlamına gelmektedir. Oysa Erbakan dinde bulunduğu "direniş" noktalarına sarılmaktadır. Böyle olunca AKePe için "felsefe" üretmeye değmediği açıkça görülecektir.

AKePe'nin tabanında da böyle bir saflık bulunduğu asla ileri sürülemez. Sermayenin tabanını her ne ise AKP'nin "taban"ı da odur. Uzağa gitmeniz gerekmez. İstanbul'un merkezinden biraz açılın, AKP'yi hazine arazilerini parselleyip gecekonduculara satarken yakalarsınız. Üçe alıp beşe satan, kısa günün kârı deyip tesbih çeviren marketçi olarak yakalarsınız. Altı depodükkan kirada, her tür ticari lobi faaliyetlerinin kubbesi altında toplandığı estetik rezaleti camilerde bağış toplarken yakalarsınız. Otopark kahyası odur, fırıncı odur, toplu taşıma mayfası odur. Deprem hepsini yıkacak dediğiniz İstanbul'u, kat kat ve kaçak, o kurmuştur. Kaç para getireceğini kesin bilmeden, dinden imandan asla söz etmeyen de odur.

Bu tabanı evirip çevirenler ve sömürü birikimini merkezileştirenler, servete veya daha büyük sermaye yapılarına dönüştürenler ise o partide liberal, bu partide sosyal-demokrat, öteki partide muhafazakar olarak dolaşıp durmuş siyaset kurtlarıdır. Belki bir kategoriye daha eklemek gerekir. "Milli burjuva"ları!..

Bu "Milli burjuvalar" sağın da dilindedir, solun da. Burjuvadan milliyetçi olur mu? Olduğu zaman olmuştur. Olması gerekmediği zamanda da olmamıştır. Şimdi zaman, olmadığı, olamayacağı zamandır. Türkiye'de zaten hiç olmamıştır. MÜSİAD çevresinde toplanmış bir sanayi kuşağı eskiden Erbakan'ın, bugün AKePe'nin arkasına, ama öyle varsayıldığı gibi anti-emperyalist nedenlerle değil, iç piyasa üzerindeki sermaye rekabetinden dolayı geçmiş ve yığınak yapmıştır. Bu yığınak bugün elini Petkim özelleştirmesine uzatacak kadar büyümüştür. Bu yığınak kendi içinde de rekabet halindedir. A. Latif Şener-R. Tayyip Erdoğan'ın özelleştirmeler konusundaki çelişkileri bu "kaplanlar"ın kendi aralarındaki pençeleşmelerdir. Özelleştirme pastasına, Koç'u, Sabancı'yı, Doğan'ı bile ürkütecek bir cavarlılıkla saldırmaları, bir yerden nereye geldiklerini göstermektedir. "Milli sol" diye "yükselişe" —veya çöküşe— geçen solun üzerine varsayım kurduğu "taban" da bu tabandır.

Bu "taban"ın İslam felsefesiyle veya demokrasi talebiyle ne ilgisi olabilir ki? Halkı evirip çevirmesinin ve kandırmayı becermesinin nedenlerine gelince, bu zaten siyaset biliminin çoktan çözdüğü bir meseledir. Bu "taban" halkın boynuna ne ilmiçler geçirmiştir! Ne tarafa

çekerse, halk o tarafa sürüklenmektedir. 3 Kasım'da ip AKePe'ye çekilmiş, halk oraya, Türkiye de buraya gelmiştir.

Demokrasi ve demokratikleşme için bir çıkış yolu varsa, bugün bu, AKePe'ye karşı mücadeledir. AKePe etrafına yerleştirilmiş bir demokrasi veya tarih tartışması içinde, demokrasilere bakınca ilk gördüğümüz şey olan "işçi, emekçi" hakları, "sendikal örgütlenme hakkı" ve "grev özgürlüğü" gibi konularda tek bir kelime dahi konulmaması rastlantı mıdır? Demokrasi çıkacaksa, işçi ve emekçi hakları için mücadeleden çıkar. Ancak işçi ve emekçi hakları için mücadeleden başka şeyler de çıkabilir. Bu "başka şeyler"den duyulan korku nedeniyle demokrasi lafına işçi ve emekçi hakları asla ve zinhar dahil edilmemektedir. Bu aydın canbazlığıdır. İşçi ve emekçi haklarını dahil ettiğiniz zaman ortada her hangi bir AKePe illüzyonu kalmamaktadır. (AKePe muhibleri böyledirler de AKePe'nin Kemalist muhalifleri işçi hakları hangi birinin dilini eşek arısı sokmuşa çevirmiyor? Aynı illüzyona onlar da muhtaçtır.)

Sosyalistler elbette ordunun ve devlet bürokrasisinin AKePe üzerinde uyguladığı baskıyı onaylamayacaklardır. Çünkü bu baskı ne türbana baskıdır, ne namaza, ne niyaza. Bu baskı TUSİAD adına baskıdır. Doğan grubu, Koç, Sabancı için baskıdır. Özelleştirme pastasının gürültüsüz paylaşılması için baskıdır. "Şeriat gelir!"le bir ilgisi yoktur. Demokrasi gelir mi gider mi ile hiç bir ilgisi yoktur.

İşçilerle, emekçilerle AKePe arasındaki çatlak yaklaşmaktadır. Bu çatlağı türban, namaz, şeriat simgeleri üzerinden yürütüp asker desteğini yanına almaya çalışan CHP'nin "muhalefet"ine hiç bakmamak gerekir. Çatlağı ekmek kavgası üzerinden derinleştirmenin imkanları genişleyecektir. Bu ülkenin insanlarına, "Gözünüzü toprak doyursun!" demek dilinin ucuna kadar gelen ve orda kalmayan bir hükümetten kimseye bir hayır gelmez. Gitmelidirler ve büyüüp derinleşecek ekmek kavgası üzerinden gönderilmelidirler. Başka türlü -28 Şubat benzeri bir manevra, mesela- hiç bir işe yaramaz. Ha bunlar, ha ordan gelecek başkaları... Ne ki, yerlerine başkaları, daha da beterleri gelecek olsa dahi, "sıfır zam" cılığa çalışanların doğrudan tepkisiyle gönderilmeleri, salt bu bile, ilerisi için paha biçilmez bir kazanım olur. Mümkün mü? Pek ala mümkün. Mümkün ama, mümkün olmayı isteme iradesi yoksa, imkansız!

Solun dikkatlerini bu noktaya yoğunlaştırması gerekiyor. Ama bu haliyle değil elbette, kendi durumuna yeni çareler arayıp bularak.

“Muhafazakar demokratlar”

Kim bunlar? Kendi bindikleri dalı keserler mi? Kazara kesmeye kalksalar, kim kestirir..? Mukavemet etmeye güçleri yetmez, çünkü niyetleri elvermez

Siz hiç sözünün eridir diyebileceğiniz bir “İslam’cı” ya da “muhafazakar demokrat” — MNP’li, MSP’li, Refah’lı, Fazilet’li olmuş ya da bugün Saadet Partili ya da AKP’li— siyasetçi biliyor musunuz? Boşuna yorulmayın, yorulduğunuzla kalırsınız. Sözünden dönmek hepsinin şanıdır, çünkü hepsi son derece pratik, pragmatik, gerçekçi, tam ve her anlamıyla reel politik tiplerdir: burjuva siyasetinin has adamları. Bunu her halleriyle hiç çekinmeden belli ederler. İki, üç, beş anlamlı konuşmanın, yalan yeminin ve kandırmacanın üstadıdır. Herkesin, en çok da kendi yandaşlarının gözlerinin içine baka baka, yüzleri kızarmadan yalan söyleyebilirler. Dürüstlük üzerine bin vaaz verir, kendi kusurları yüzlerine vurulunca hiç tınmadan inkar yolunu seçerler ya da güler geçerler.

Hoş, böyle olmayan, hangi partiden kimi tanıdık ki diyebilirsiniz. Ama yıllardır siyaset alanını demokrasi ve özgürlük, hakkaniyet misyonerleri edasıyla işgal edenler onlar değil mi? İslam’ın yüksek insani ve ahlaki değerlerinden sayılan ve her Müslümanın bilincine beşikten başlayarak kazınmak istenen kimi düşünüş, duyuş, davranış biçimleri, ahlak düsturları yok mudur? O değerler adına siyaset yaptıkları varsayılan kişilerin “kitapsız” siyasetçilerden farklı davranışları, hiç değilse öyle davranıyor “görünmeleri” beklenmez mi?

Görünen ne, oysa? İstisnasız hepsi, “İslami” denilen düsturlara taban tabana zıt bir pratik sergiyorlar. Siyasal eylemlerinde olsun, hayat tarzlarında olsun, dünya görüşlerinde ve “ahret” beklentilerinde olsun uhrevi heyecanın, mistik vecdin hemen hiç yeri yok. Aralarına öylelerinin karışmasından da hiç hazzetmezler. Biri zuhur edecek olursa hemen ayıklanır. “Meczip” sıfatını (öyleleri için) en çok onların ağzından işitirsiniz. Kendileri soğukkanlı, kasıtlı ucuz ajitasyonu, demagojiyi yeğlerler. En düşük kişisel ve toplumsal içgüdülere hitap ederler. Sözlerinde de, dillerinde de, içinden çıkıp geldikleri taşra muhitinin özellikleri, idealleri, hayat anlayışı yansır. Hepsi iyi eğitimden geçmiştir, çoğu Amerikalarda, şuralarda burarlarda en azından “kurs” görmüştür, ama kültür denildiğinde kültür fukarası, sanat deyince sanat düşmanındırlar. Tarih adına tarihi tahrif eder, güzellik diye çirkinlik yayarlar. Hayat derken ölümü kutsarlar.

Bir yerlere varmak, vardıkları yerin hakkını almak, tadını çıkarmak için yanar tutuşurlar. Hükmetmeye bayılırlar. Gösterişe, debdebeye, servet

ve kudret sergilemeye aşırı düşkündürler. Hepsi Mersedesci ve el öptürücüdür. Yaşadıkları hayatla taban militanlarının ve onlara oy verenlerin hayatı arasında derin uçurumlar vardır. Çoğu ticaretten, yabancı şirket mümessilliğinden ya da ucuz inşaatçılığa bulaşmış toprak ağalığından hatırı sayılır servet yapmış, zengin kişilerdir. Uzun yıllar bürokrasinin orta ve üst kademelerinde çalışmış olmaktan devlette ve iş aleminde yakın ve sıkı ilişkiler edinmişler, “deneyim” kazanmışlardır. Kapıları silahlı bekçilerce korunan ayrıcalıklı sitelerde oturur, çocuklarını yurt dışında okutur, karılarının türban kumaşını İtalya’dan filan getirtilir. Oylarını almak için yollara düştükleri, camilere üşüşükleri ahalinin ağız kokusuna burun direklerinin hiç mi hiç tahammülü yoktur. Ayakkabısını kendi eliyle boyayanı varsa, tanıyorum diyeni beri gelsin!

Yoksulun hakkını savunur görünür, zenginin işini görürler. Ben zenginleri severim demesiyle ünlü T. Özal gönüllerinin piridir. Ucundan kenarından da olsa iktidara ulaşmak için —aynı onun gibi— yapmayacakları şey, feda etmeyecekleri ilke yoktur. O uğurda şeytanla bile uzlaşmaya, işbirliğine her an yatkın ve hazırındırlar. İktidar imkanlarını en olmadık biçimlerde ve fırsatlarda kör kör parmağım gözüne kullanarak kendilerine, yakınlarına, yandaşlarına ne menfaat koparabilirlerse (mal, mülk, para, mevki, vb...) kâr sayarlar. Amaçlarına ulaşmak için her menfaati kollar, her aracı kullanırlar. Akşam taktikle yatar, sabah taktikle kalkarlar. Dün doğru dediklerini bugün yanlış ilan etmekte hiç tereddütleri yoktur. Ne olmadıklarını iddia ediyorlarsa, odurlar. Olduklarını iddia ettikleri neyse o olmadıkları yüzlerine vurulduğunda işi pişkinliğe vururlar. En “Allahtan korkmaz”lar onlardır. Ben korkanını biliyorum diyen beri gelsin!

Yanar dönerlikte kimse onlarla yarışamaz. Bugün devlette işleri bakanı olur, bakanlığın her kademesini kendi yandaşlarıyla doldurur, işkenceye göz yumar, işkenceciyi korur, yarın ayakları kayıp ortada kalınca aynı devletin zulmünden yakınırlar. Zorlunun karşısında alttan alıcı, uzlaşmacı, uslu ve edeplidirler; zora çatinca eğilip bükülmekten gocunmazlar. Zoru ve zorluyu arkalarında görünce yırtlazlaşıp, dağı tepeyi biz yarattık havalarında efelenirler. Niçin böyle oldukları sorulduğunda, göz göre göre inkara kalkışmazlarsa, “ülkeye ve millete hizmet”in başka yolu olmadığını söyleyeceklerdir. Cizvit sinisizmi üzerlerine biçili kaftandır!

Hak, hukuk, hakkaniyet... umurları olduğunu ne zaman, hangi birinde gördünüz? Yalanı dolanı, hileyi, iftirayı ve inkarı meslek edinerek, zorunlu ihtiyaçlara hulûl edip talihsiz zaafı fırsat bilerek yollarına adam kazanmak, yanlarına gelmeyenlerin kuyusunu kazmak, dün hırsız dedikleriyle bugün "beytülmal"ı satışa çıkarmakta işbirliği yapmak, bir vakitler vatana, millete ihanet saydıklarını sonradan "hayırlara vesile" ilan etmek, her türlü yolsuzluğu, hırsızlığı, uğursuzluğu, hukuksuzluğu, devlet terörünü, devlet içinde illegal devleti, vb. örtbas etmek ya da şantaj vesilesine çevirmek... ve daha nicesi hep onların şanındandır. Doğıldır diyen beri gelsin! Uzun yıllar açlık çekip de günü gelince doyumun ucunu tadanların açgözlülüğü ve hırsıyla, iktidar nimetlerine konmak için yapmamacakarı şey yoktur.

Ne zaman, ne kadar iktidar oldularsa işçi hakları için, katılımcı demokrasi için, fukaraya şartlı şurtlu sadaka dağıtarak kendilerine sadakat ve oy devşirmenin ötesinde sosyal adalet için ne yaptılar? Kıyasıya muhalefet ettikleri kapitalist iktidarlara aynı yolu izlemekten, onların politikalarını, uygulamalarını sürdürmekten, çalışanlar üzerinde sermayenin sömürsüne yeni yollar, alanlar açmaktan başka ne yaptılar? Toplumda yükselen özgürlük, insan hakları taleplerini muhalefette kendilerine malettikten sonra, başa geçince devletin her türden baskıcı işlevini şöyle değilse böyle yine devreye sokup çalışanlara, yoksullara, ezilenlere "hadlerini" bildirenler onlar olmadı mı? İşçi düşmanlığı iliklerine işlemiştir. Damarlarındaki kanın her bir akyuvarı emeğin her değerine zehir kusmaya adanmıştır. MGK'de altına imza attıkları 28 Şubat darbe muhtırasıyla hükümetten alaşağı edildiklerinden sonra sergilemeye özen gösterdikleri çalışanlardan yana tavırların sahteliği şimdiki konumlarının "gerekli" kıldığı tüm amellerinde görülüyor.

Bütün siyasi/düşünsel muktesebatlarını, kişisel kariyerlerini, özel camia ve cemaat ilişkileriyle edindikleri servetlerini borçlu oldukları eski üstadlarına pervasızca ihanet ederek —insanlık adına utanılacak her "haslet"i de onlardan tevarüs ederek— bugün ülke yönetimi ve devlette yine ikbale adım atmış olanlar da onların arasından çıktı. Gençlik yıllarını ve daha birkaç yıl öncesine kadar siyasi duruşlarını adadıkları Batı karşıtı söylemi bir çırpıda terkedip söylemde de, talip oldukları işlerde ve görevlerde de AB'ciliğin ve Amerikancılığın en hasını sergileyenler yine onlar oldu. Irak'a ABD'nin saldırısına yataklık etmek için pazarlığa oturduklarında ne "din kardeşliği", ne komşuluk, ne de bağımsızlık umurlarıydı. Filistin halkına yandaş tavırla-

rını yıllar yılı Yahudi düşmanlığıyla besledikten sonra şimdi İsrail gericileriyle stratejik ortaklığa yatırım yapıyorlar. Bu gibi insanlardan bu ülke insanlarının hayrına ne beklenebilir?

Şu yılan hikayesine dönen türban sorusunda da izledikleri hat takıyyenin ta kendisi: *kendi yandaş tabanlarına takıyye!* THY ya da Petkim, Tüpraş, Tekel gibi KİT'lerin, Milli Piyango'nun özelleştirilmesinden kapılacak talan payını ve politik rantı Müslümanlık ya da demokratlık uğruna feda edeceklerini sanmak onları hiç tanımamak ya da tanımazdan gelmek demektir. Madem öyle, biz de karılarımızı, kızlarımızı eve hapsederiz diyerek mağdur ve mazlum pozlarında üç yüz altmış beş kişi önünde bağıra çağıra nutuk atmaları, onları o kürsülere taşıdığını iddia ettikleri "milli irade"den ne anladıklarını —ve, tabii, bu arada, "milli irade"nin de ne olduğunu ve ne olmadığını— bir kez daha gösteriyor.

Şimdilerde kendilerine "muhafazakar demokrat" diyorlar. Bu ülkede demokrasi, özgürlük, hakkaniyet özleyen, dürüstlüğü hasret çeken nice aklı başında "kanaat önderi" aydın kişi, yazar da, neyin hangi demokrasiyle muhafaza edileceğini doğru dürüst irdeleyip sorgulamadan, onlara bir "fırsat" tanınması için uğraşıp duruyor.

Boşuna uğraşıyorlar.

Bu gelenekten ya da onunla yer yer örtüşen ya da çelişen başka İslamcı çevrelerden "Müslüman demokrat" bir siyasal hareket çıkmaz. Adına "muhafazakar demokrat" denilmekle de çıkmaz! Tıpkı, Türkiye gerçekliğinde, merkez sağ denilen geleneğin sağın da, merkezin de neresinde duracağını bilememesi, Halk Partisi geleneğinden de "doğru dürüst" bir sosyal demokrat hareketin bir türlü çıkamaması gibi... Bunun maddi zemini ve koşulları yok çünkü. "Çağdaş", "insancıl", vb... bir siyasal İslam tasarımı, en masum, ard niyetsiz içeriğiyle, harekete dışardan bakıp ona kendi kafalarındaki fantazileri yakıştıran "kanaat önderleri"ne âriz nafi bir düştür. Yeterli ilk birikimden nasipsiz, emperyalist baskı altında eli kolu bağlı, ufkı kapalı, uluslararası ekonomik işbölümünün esiri bir egemenlik sisteminin varlık koşullarında böyle bir "oluşum", önündeki gelişim perspektifi ve dayandığı insan malzemesiyle, daha baştan o koşullarla belirlenmeye, doğmadan çarpılmaya mahkumdur. Ekonominin kısıtlı iç rekabet ortamından beslenerek büyümenin zorluklarıyla cebelleşen, çalışanlar üzerinde sömürden daha çok pay kaparak, memleketin doğasının ve doğal kaynaklarının satışa çıkarılmasından nemalanarak zenginleşmeye bel bağlayıp büyük sermaye safhalarına duhul etmenin yollarını zorlayan çıkarların temsilcisi bir hareket...

Böyle bir harekete demokrasi, özgürlük

ve hakkaniyet adına bağlanan beklentiler tümüyle anlamsız ve boşunadır: "Batı taklitçisi" bir özentidir. Bunların başarılarına —eleştirelliği elden bırakmadan da olsa—

"duacı" olmak, onları besleyip bugünlere getirmiş olan

sisteme de onay vermekten başka bir şey değildir.

Bu hareket, ona sunulan ya da eline geçirdiği hiç bir "fırsat"ı demokrasi, özgürlük ve hakkaniyet için kullanıp "heba" etmez, harcamaz. "Fırsat" fırsat olmaktan çıkar çünkü o zaman!

"Muhafazakar demokratlar"ı, "herşeye rağmen" desteklemeyi üzerlerine vazife bilenlerin temel yanılgısı, bu hareketi sistem karşıtı ya da dışı saymaları ya da öyleymiş gibi değerlendirmeleridir. Burdan yola çıkarak merkezi devlet despotizmi karşısında böyle bir hareketten bir hayır geleceğini umuyorlar. Çoğunun umutları saygıya değer ama, kiblelerini şaşır-mış olmaları bağışlanamaz.

Türkiye'de bugün ona yakıştırılan sıfatla "muhafazakar demokrat" hareket hiç bir zaman sistem karşıtı ya da sistem dışı olmadı. Olmadı, çünkü sistemle arasında hem İslam'ın insanın insanı sömürmesine asla karşı olmayan ekonomi ve toplum anlayışından, hem de burjuva cumhuriyetin kuruluşundan gelen kopmaz organik bağlar var. Bugün o bağlar daha da pekişmiş bir halde kendini yeniden üretip durmaktadır. Ekonomik süreç, eşitsiz gelişme olgusuyla el ele, hareketi sistem karşıtı ya da dışı olduğu zehabını uyandırabilecek her emareden arındırıldı: epeydir, ne olduğunu ve ne olmadığını açıktan ele veriyor. "Muhafazakar"lığına denilecek bir şey yok, çünkü kurulu sistemi muhafazaya kendini adamıştır... "Demokrat"lık ne oluyor? Hangi demokrasi? Ne özgürlüğü? Ne kadar hakkaniyet?

Kısacası, "muhafazakar demokrat" hareket, kökeni itibarıyla de, sahip olduğu insan malzemesiyle de, ona atfedilen misyonu yüklenip taşıyabilir olmasına elverir nitelikleri haiz değildir: temsil ettiği ve savunduğu temel sınıf çıkarları bakımından öyle bir misyona taban tabana ters karakterdedir. Kendi bindiği dalı kesmez. Kazara kesecek gibi olursa da, kestirmezler... Mukavemet etmeye gücü yetmez, çünkü niyeti elvermez. Tarih tekerrür eder...

Demokrasinin ve özgürlüğün — şu kadar ya da bu kadar da olsa— burjuvazinin kendi iç kavgasının bir yan ürünü olabileceği tarihsel evre bütün dünyada çoktan kapandı. Saflar belli. Ya kızıl, ya kara... Ara tonların hepsi kara!

Burası neresi?

Şimdiden ağarmaya yüz tutmuş top sakalı, arkadan öne taralı Roma imparatoru saçıyla tonton mu tonton, gençten bir dahi! Hani o 18 dil bilir diye tanıtılan bilim adamlarından. Yer bilimci. Yedi düvelin en seçkin bilim literatüründe yeri varmış; buralarda *Cumhuriyet*'ten başka yerde imzasını göremezsiniz. Dili keskin mi keskin, hükümleri itiraz kabul etmez cinsten. İrtica ve mürteciler üzerine söz etmeye başlayınca ağzından alevler fışkırıyor. Tam bir dehşet... YÖK'e ve başkanına yan bakanın vay haline! "Fikri hür, vicdanı hür" Cumhuriyet yurtdaşı.

Cumhuriyet okurlarından esirgemediği yazılarında "... Türk Silahlı Kuvvetleri, en güzel örneklerini büyük komutanları Atatürk'ün yaşamında gördükleri bilim ve aklın bekçiliğini yapmayı, bilim ve akla cephe alan hiç bir harekete izin vermemeyi, uluslarını ve vatanlarını korumanın ilk şartı olarak benimsemişlerdir," gibi cümleler kuruyor. (*Cumhuriyet*, Bilim-Teknik eki, 3 Mayıs 2003.)

Türk Silahlı Kuvvetleri bu anlayışı, "Ben manevi miras olarak hiç bir ayet, hiç bir dogma, hiç bir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum..." diyen Atatürk'ten "miras" almış!

Ne diyebilirsiniz?

Ne deseniz —hiç bilinmez— suç olabilir!

Bir kere bunu kavramış... hep buradan saldırıyor.

Bundan da eğer bir şey anlaşılıyorsa, en azından, ölümden yarım yüzyıl sonra böyle genç dahiler yetiştiren bir cumhuriyet kurmakla Atatürk'ün kendi dehasını nasıl boşa harcamış olduğu anlaşılıyor!

Atatürk, bizim biddiğimiz, Cumhuriyet'i gençliğe "emanet" etmişti, askere değil. Toplum yönetimi (siyaset) boşluk kaldırmaz gerçi ama, bileşik kaplar misali, sivil neyse askeri de odur. Bunu en iyi bilen Atatürk kendisiydi. Askerle de iş gördüyse de asker meftunu değildi. Sivillerin işini askere emanet etmenin bir sivil katakullisi olduğunu bilirdi. Vaktiyle —Osmanlı'nın son demlerinde ve ilk Cumhuriyet yıllarında— bahriye/harbiye üniforması giydirilmiş kısa pantolonlu bayram çocuklarının yıllar sonra hiç büyümemiş beberuhiler olacaklarını öngörmediyse, kusur onun mu?

Evet, daha fazla ne desek belki suç olur ama, akla ve bilime aykırı olmaz. Olsa olsa, akıl ve bilim diye belleklerini "ayet, dogma, donmuş ve kalıplaşmış kural" olarak muska yapıp Amerikan askerlerinin künye plakası gibi boyunlarına asan YÖK savunucularının havsalasını zorlar. Nedenini şimdi burda uzun boylu izaha girişmeye değmez.

Söylenecek tek şey var: Genç dahi, *Cumhuriyet*'in "79. yıl, 28326. sayı, s.1" başyazısından aktarıyor: "... dünyanın diğer ülkelerinde egemen sınıfların, tutuculuğun, sömürünün aleti olarak görülen askerin Türkiye'de tam tersine halkın, ilericiğin, tam bağımsızlığın temsilcisi olduğu..."

Bu kadar akla ve bilime ziyan hilafı hakikat saçmalığa onay vermek için onca düvelde nam salmış bilim adamı olmak mı gerekiyor? Her PepsiCola mirasyedisi altına imzasını atabilirdi.

12 Martlar, 12 Eylül'ler nerede yaşandı?

Burası Türkiye değil mi?

Neresi?

Unutulmadılar

"Sizi adil yargılamayacağız, sizi sadece öldüreceğiz, bunu bilesiniz demek istiyorlardı."—Julius Rosenberg.

Julius ve Ethel Rosenberg 19 Haziran 1953'te —on üçüncü evlilik yıldönümlerinden bir gün sonra—Sing Sing hapishanesinde elektrik sandalyesinde idam edilmişlerdi.

Julius Rosenberg Polonya göçmeni bir Yahudi işçi ailesinin çocuğudur. 16 yaşındayken ABD Komünist Partisi'nin gençlik örgütüne yazılmış bir militandır. Elektrik mühendisliği öğrenimi yapar, üniversite yıllarında tanıdığı, kendisi gibi göçmen bir Yahudi ailesinden Ethel Greenglass'la evlenir. 1940'ta ABD ordusunda teknik bir hizmet bölümünde çalışmaya başlar. Ethel'in kardeşi David ise dünyanın ilk nükleer bombasını yapacak olan, Los Alamos'daki ünlü Manhattan Projesi'nde çavuş rütbesiyle ve önemsiz bir görevde çalışmaktadır.

ABD 1945 Ağustos başında Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atar. Sovyetler Birliği'nin ilk nükleer denemeyi yapması ise 1949 yılındadır.

İki ülke arasında savaş yıllarındaki anti-Nazi ve anti-faşist ittifak çoktan sona ermiş ve Soğuk Savaş başlamıştır. Soğuk Savaş'ın ilk sıcak savaşı olan Kore Savaşı da başlamıştır. Oysa SSCB'nin müttefikler içinde olduğu yıllarda gerek ABD'de, gerekse Britanya'da her fırsatta Sovyet propagandası yapılmıştır. General McArthur ve Winston Churchill bile Sovyetler'in Nazilere karşı ne denli kahramanca ve fedakarca dövüştüklerini söylemişler, iki ülke halkında da Sovyet sempatisinin yayılmasına yardımcı olmuşlardır. Şimdi ise bu sempatiyi tam tersine çevirmek gerekmektedir.

1950 başlarında ABD'nin nükleer programında çalışmış olan kişilerden bazıları gözaltına alınır. Aralarında Greenglass da vardır. Greenglass proje yıllarında bazı bilimsel verileri ablasına ve eniştesine verdiğini, ablasının onları daktiloya çektiğini, eniştesinin ise Sovyet ajanlarına ilettiğini söyler. Önce Julius, sonra Ethel tutuklanır. FBI'ın ünlü haydudu, azılı-antikomünist başkanı ve Soğuk Savaş'ın önde gelen isimlerinden Edgar Hoover, elemanlarına bu dava için kanıtlar bulmaları talimatını verir. Senatör Joseph McCarty tam da o haftalarda ilk çıkışını yapmış, Dışişleri Bakanlığı'nda 200 komünistin çalıştığını öne sürmüştür.

Rosenberg'ler, David Greenglass ve iki başka sanığın 1951 Mart'ında bir ay süren yargılanmaları sonucunda, Rosenberg'ler ölümüne, Greenglass 15 yıl, diğer iki sanık 30'ar yıl hapis cezasına çarptırılırlar. Rosenberg'lere verilen cezanın tek dayanağı Greenglass'ın ifadesidir. Bu kişi 1990'larda yazdığı kitapta, ablasına iftira attığını, yalan söylediğini, bunun nededinin de kendi eşi Ruth'un tutuklanmasını önlemek olduğunu itiraf etmiştir. Yani verdiği ifade bir

pazarlık sonucudur.

ABD'nin demokratik, hatta liberal çevreleri bile bu davanın dönemin özel koşulları gereği olduğunu, Federal Mahkeme, FBI, CIA ve Adalet Bakanlığı'nın işbirliği ile gerçekleştiğini, mahkemede isnat edilen suça ilişkin hiç bir maddi kanıt ortaya konulmadığını, Rosenberg'ler aleyhine hiç bir istihbarat raporunun bulunmadığını, ama duruşmalarda onların gençliklerinden beri süregelen komü-

nist militanlıklarının bol bol sergilendiğini, ayrıca sanıklarının Yahudi olduklarını, anti-komünizmin altında gizli bir anti-semitizm de bulunduğunu, çünkü Avrupa'dan gelmiş Yahudi göçmenler arasında komünizmin yaygın olduğunu, üstelik "Ruslara" verildiği iddia edilen bilgilerin hiç de önem taşımadığını, o bilgilerden nükleer bomba yapılamayacağını, esasen, sanıkların önemli bilimsel verileri öğrenebilecek kadar önemli kişiler de olmadıklarını söylerler.

Rosenberg'lerin idam edilmemesi için ABD'de ve bütün dünyada iki yıl boyunca sürdürülen kampanyayı esas olarak komünistlerin yürüttüğü bilindiği halde, liberaller ve dini çevreler de hareketi desteklemişlerdi, hatta Papa XII. Pius bile Başkan Eisenhower'a Rosenberg'lerin affedilmesi için çağrı çıkarmıştı.

Infazdan üç ay sonra Rosenberg'lerin avukatı Emanuel Bloch, Julius Rosenberg'in kendisine şöyle dediğini açıklar: "Bu idam hiç de şaşırtıcı değil. Çünkü olması gerekiyordu. Bir Rosenberg davası olmalıydı, çünkü Kore Savaşı'nın Amerikan kamuoyu tarafından kabul edilmesi için ülkede ıstırap verilmeliydi. Savaş bütçesinin artırılması için Amerika'daki histeri ve kuşku artırılmalıydı. Ve nihayet solun kalbine hançeri saplamak gerekiyordu. Sizi adil yargılamayacağız, sizi sadece öldüreceğiz, bunu bilesiniz, demek istiyorlardı."

Melih Cevdet Anday'ın ölümü vesilesiyle yayınladığımız onun ANİ şiiri, bizce Rosenberg'ler için yazılmış en iyi edebiyat parçasıdır:

Bir çift güvercin havalansa/ Yanık yanık koksa karanfil/ Değil bu anılacak şey değil/ Aplansız geliyor aklıma! ... Nerdeyse gün doğacaktı/ Herkes gibi kalkacaktınız/ Belki daha uykunuz da vardı/ Geceniz geliyor aklıma! ... Sevdiğim çiçek adları gibi/ Sevdiğim sokak adları gibi/ Bütün sevdiğimlerin adları gibi/ Adımız geliyor aklıma! ... Rahat düşeklerin utanması bundan/ Öpüşürken o dalgınlık bundan/ Tel örgünün deliğinde buluşan/ Parmaklarınız geliyor aklıma! ... Nice aşklar arkadaşlıklar gördüm/ Kahramanlıklar okudum tarihten/ Çağımıza yakışan vakur, sadel/ Davranışınız geliyor aklıma! ... Bir çift güvercin havalansa/ Yanık yanık koksa karanfil/ Değil, unutulur şey değil, çaresiz geliyor aklıma.

İran'da neler oluyor?

Sokakta kara çarşafa bürünen kadının eğitilmiş eli hastanede neşter tutuyorsa, o ellerin sayısı artmaktaysa, gelecek o ellerindir. Kara çarşafın günleri sayılıdır

• ki şey oluyor.
1) Yirmi küsur yıllık "gerici Molla rejimi" bugün daha özgür ve modern bir toplumda yaşamak isteyen büyük bir gençlik kitlesi yetiştirdi. Aynı özlemleri paylaşan bir orta sınıf öne çıktı. Bu insanlar gökten zembille inmediler. Kadın, erkek demeden hayatın her alanında, her meslek dalında çağdaş teknoloji ağırlıklı sektörlerde etkin eğitim gördüler. Kadınlar her meslekten iş gücü sahibi olabiliyor: askerlikten, mühendislikten, cerrahlığa kadar. İran parlamentosunda Türkiyede olduğundan daha çok kadın milletvekili var. Kırsal alanda okul çağındaki kız çocuklarına pozitif ayrımcılık uygulanıyor. Dünyanın en yaygın ve iyi işleyen aile planlaması—doğum kontrolü dahil— "gerici Molla rejimi" tarafından yürütülüyor.

Okullarda bilgisayarlı eğitim var. Üniversiteler harıl harıl çağdaş meslek erbabı yetiştiriyor. AR-GE (bilimsel araştırma) çalışmaları bizdekini fersah fersah aşıyor. Evlere çanak antenli TV girmesi yasak değil. Büyük çoğunluğuna giriyor. Mollalar evlerde kapalı kapılar ardında kadın-erkek nasıl yaşadığını—bizim medyada gizli casusluk işiymiş gibi yayınlanan fotoğraflardaki manzaraları— sanki bilmiyorlar mı? Önlemleri mümkün değilse, önleyemeyecekleri bir şeyi önlemeye kalkmayacak kadar akıllı ve dirayetliler demektir.

İran sinemasında kadın yönetmenden geçilmiyor. Dünyanın en iyi, usta işi filmlerini yapıyorlar. Hepsisi de özellikle erkek egemenliğini somut örnekleriyle hedef alan, eleştiri dozu yüksek ve ağır sosyal içerikli konuları işliyor. Sinema sanatı yüzlerce insanın birden çalıştığı kolektif bir uğraştır. Totaliter bir rejim istemediği filmlerin çekilmesini önlemekte zorlanmaz.

İran, Ortaçağ karanlığında yaşayan, yaşatılan bir toplum değil, kısacası. 21. Yüzyıl dünyasında kendi iç dinamikleri saikiyle ileri atılım yapma yolunda yürüyen bir toplum. Sokakta kara çarşafa bürünen kadının eğitilmiş eli hastanede neşter tutuyorsa, o ellerin sayısı artmaktaysa, gelecek o ellerindir. Kara çarşafın günleri sayılıdır. Bugünün kara çarşafı da on yıl öncesine benzemiyor zaten.

Gerçek şu ki, "gerici" Molla rejimi İran toplumunu kalkındırma, ilerletme çağdaşlaştırma yolunda, emperyalist işbirlikçisi başı taçlı despot Şah

rejiminin göstermelik Batı'cı uygulamalarıyla kıyas kabul etmeyecek bir atılım gerçekleştiriyor. Bunu inkar, ancak, olguları ve olayları dünyayı amuda kalkmış beyinlerle algılama yeteneğiyle mümkündür! Bizdeki bakmadan görmeyi, öğrenmeden bilmeyi meslek edinmiş "Atatürkçü düşün" erbabı bugün İran'da olanların kühüne varamaz. O yüzden, malum ve mahut yavelerle oyalanıp duruyor. Yirmi yıl önce ne düşünüp ne dediyse bugün aynıni düşünüyor, aynıni söylüyor.

Peki, İran'daki dinci, teokratik Molla rejimi altında bunlar nasıl oluyor?

İran'ın dört beş bin yıllık toplum, devlet, kültür ve siyaset geleneğinin zenginliği ve sağlamlığı bir yana, Molla rejiminin ardındaki temel dinamik din değil; düpedüz kapitalist gelişme. Rejim bunda çıkarı olan kesimlerin temsilcisi. Molla kılıklı olsa da, Molla kafalı değil. Olmadığını her haliyle gösteriyor. Kapitalist gelişme toplumda yeni ihtiyaçlar, o ihtiyaçların ardından gelen yeni dinamikler doğurur. Toplum dış dünyaya açılmadan edemez. Ticaret, uluslararası alışveriş, teknoloji akışı onun can damarıdır. Rejimin kendi başlattığı işin mantığı doğrultusu budur. İran'ın mollaları aptal değil-

ler. Bunu görüyorlar. Bu yolda gelişen bir toplumda daha çok demokrasi, daha çok özgürlük, daha iyi bir hayat taleplerinin yükselmesinden daha doğal —ve hayırlı— ne olabilir? Bu talepler doğrultusunda Hatemi ardarda iki kez C. başkanı seçildi, 6-7 yıldır iş başında. Kendinden bekleneni tam yerine getiremiyorsa işin içinde bir iktidar sorunu —bir yanıyla, kavgası— olduğundandır. Yirmi küsur yıldır emperyalist zorbalarca ağır ekonomik/siyasi baskı altında tutulan, on yıl Irak'la ve Batı'lı destekçileriyle sa-

Hangi gelecek uğruna endilerini yakıyorlar?

vaşmak zorunda bırakılan ve sonunda “şer ekse- ni”nden olduğu ilan edilen bir ülkede reformcula- rın, istedikleri zamanda, istedikleri gibi başarılı ol- maları kolay iş değildir. Bu arada, istenmeyen ge- lişmeler karşısında rejimin iç dengesinin bozulma- sının sertlik ve katılık yanlısı tutucuların elini güçlendireceğini de düşünmek gerekir.

Reformların seyri, hızı, kapsamı konusunda re- jimin kendi içinde görüş ayrılıkları olabilir. Her- birinin ardında farklı toplumsal/ekonomik alt di- namikler vardır. Bunlar çeşitli kesimlerden gelen özgül reform taleplerine merkezin tepkisini etkil- ler, çeşitlendirir. Ülke ekonomisinin, kamu düze- ninin ülkenin bağımsız varlığının korunmasına ilişkin kaygılar da o tepkinin biçimi, usul ve tar- zı, şiddeti, vb. üzerinde belirleyici olur. İktidar kavgası böylesi durumlarda salt mevki, makam koruma, çıkar imtiyazı sürdürme dalaşından ibaret değildir. Öyle basitinden, ideolojik inatlaşmaya da indirgenemez.

2) Amerika Birleşik Devletleri İran’ın genç ve dinamik toplum potansiyeline, petrol zenginliğine ve Avrasya genelindeki özel stratejik konumuna göz dikti. Bir punduna getirip bunlara el koyma- yı yıllardır planlıyor. İran’a “komşu” gelince işi azıttı. Rejimin, Irak savaşında kendi ülkelerine karşı savaşmış sürgündeki muhaliflerine —onları daha düne kadar “terörist örgüt” listesine almış- ken— şimdi açıktan destek vererek, dışardan kış- kırtıcı, bozguncu radyo ve TV yayınlarını devre- ye sokarak ve çok muhtemeldir ki —tıpkı üç yıl önce Yugoslavya’da Miloseviç’e yaptığı gibi— içerde kendine işbirlikçiler satın alarak ülkenin iç işlerine doğrudan müdahale ediyor. Ülkeyi karış- tırıp sözümona demokrasi ve özgürlük için rejim değiştirecek. Kendine yar olacak işbirlikçi yeni yöneticilerle hem “İran çıbanbaşı”ndan kurtulacak, hem —yine— petrole el koyacak, hem de Rusya ve Çin gibi uzun vaade hedef tahtasına yazdığı ülkelerin İranla stratejik/ekonomik ilişkilerine darbe vuracak.

Bu işte yanında görmek istediği baş destekçisi, Türkiye’nin bugünkü yöneticileri. Kendilerine bi- çilen rolü üstlenmek ve geçmiş “falso”larını bağışlatıp bundan böyle istenildiği gibi üstesinden gelmek için şimdiden eşiniyorlar.

Bu tezgahın değirmenine su taşıyan başkaları da var. Kimileri, Ankara-İstanbul-NewYork-Washing- ton arasında “amatör” diplomasi ağı kurarak ABD siyasetini Türkiye’ye satmayı üstlenen ma- ruf işadamlarıyla boğazlarına kadar “enerji işi”ne, vb. batmış patronlara bağlı bazı medya madra- baları; “yeni Ortadoğu realitesi”ni cebe atılacak pa- raya tahvil etmenin “vatanperver” gayreti içinde- ler... Kimileri, hazır İran karışmışken şu gerici Mollalar rejiminin Türkiye’nin “laik, demokratik sosyal” devleti için ötedenberi temsil ettiği “teh-

like”nin ortadan kalkacak olmasına seviniyorlar. “Yayılmacı” İran rejiminin yayılmacının dikalası ABD tarafından tepelenmesine yataklık etmeye hazırlar. Sanal tehlikeden kurtulma fırsatının, ABD saldırısı altında İran halkının bütün kesim- lerine neye mal olacağı ve Irak gibi İranın da sömürgeleştirilmesinden Türkiye’ye suç ortağı ola- rak düşecek pay hiç umurları değil... Kimileri ise, Mollalar İran’da yirmi küsur yıldır ne yaptılar, ne yapmadılar ve gidiş ne yöndedir hiç irdelemeden, hiç bir muhasebe (somut durumun somut tahlili) yürütmeden, sırf “Molla”dırlar, yani “çağdışı din- ci gericiler”dir diye, yerine gelecek olanın ne ola- cağını hiç düşünmeden, şimdiki rejimin yıkılıp gi- deceği günü adeta iple çekiyorlar.

İran’da gençlerin ve başka halk kesimlerinin öz- gürlük ve demokratikleşme taleplerinde haklı ol- duklarını bilmek ve bu taleplerin arkasında dur- mak gerekir: İran halkı, Mollaların onlar için öngördüğü hal ve gelecekle yetinmek zorunda değil. Ne var ki, tam da bu nedenle, dışardan bakanların, İran’ı sonunda ne getireceği şimdiden belli bir kaosa sürükleyip ülkeyi ve insanlarını içinde yaşadığımız yüzyılın büyük Amerikan oyu- nuna kurban edecek ihtimaller ve gelişmeler kar- şısında düşünsel ve siyasal teyakkuza elden bırak- mamaları gerekiyor. Bunun yalın Türkçesi, şim- diden başlamış olduğu görülen saldırı karşısında “Kimileri desteklemek bize düşüyor!” kompleksi- yle “ne o, ne bu”culuğa kapılmadan “Mollaların İranı”na destek çıkmaktır.

virgül

AYLIK KİTAP ve ELEŞTİRİ DERGİSİ

Virgül dergisi yayın hayatına 1 Ekim 1997 tarihinde başladı. Bu ay 64. sayısına ulaştı. Tarihten doğa bilimleri ve teknolojiye, edebiyattan antropolojiye, felsefeden folklorla, bilimkurgu ve polisiye gibi popü- ler türlerden tıp ve psikiyatriye, iktisat ve siyasetten edebiyat kuramına kadar yayın dünyasının her alanı...

MEBUSA N YOKUŞU AKYOL SOKAK EVEN APARTMANI NO: 55/3 CİHANGİR-İSTANBUL
TEL: 0212 252 42 60 • FAKS: 293 15 44 E-POSTA: pusula@pusula.com • WEB: www.pusula.com

Ocağa eğri odun sokmayan adam Memet Fuat'ı Anlamak

Öner Ciravoğlu —

*Bir vakitler ona "soldaki sağcı" nitelemesini
reva görenler bugün mahkûm olma durumundadırlar*

Kitap ve dergi yayıncılığında yenilikçi tutumyla düşünce ve eleştiri dünyamıza farklı bir bakış açısı getiren, bize insan olmanın erdemlerini anımsatan Memet Fuat'ın ölümü ardından çok şey yazıldı. Şimdi serinkanlı düşünmenin zamanı. Memet Fuat'ın edebiyatımıza getirmek istediği yenilikler nelerdi? Yapıtıyla, eylemiyle izleyicilere ve okurlara hangi farklı bakış açılarını sağladı? Bunları tartışmanın tam sırası.

Memet Fuat'ın düşünce ve yayın dünyasına girişi (Tuna Baltacıoğlu ile ortak öykü kitabı ve *Yaşadığımız* dışta tutulursa) 1950 sonrasında. O döneme kadar kimi çevirilere imza atmış, Nâzım Hikmet'in etkisi ve annesi Piraye Hanım'ın ısrarlarıyla bazı kalem denemelerine girişmiştir.

Edebiyata önceleri şiirle başlamak isterken, öyküye geçerek farklı bir yol arayışına girecektir. Bu dönemde kısa öykü dünya edebiyatını kasıp kavurmakta, birbirinden çekici yazarların yapıtları çevrilmekte. Türkçeye. Saroyan, Steinbeck, Capote, Mansfield... Bunların bir bölümünü kendisi çevirmeye başlamıştır. Birbiri ardından yayımlanan kısa öykü kitapları cep kitapları halinde Varlık ve Yeditepe yayınları arasında yer almaktadır.

Memet Fuat, çeviriyle uğraşırken, Türkçeyi kullanma konusunda şaşırtıcı deneyimler edinir. "Söyleyeceğini en açık ve duru bir biçimde kısaca söylemek" diye özetlenebilecek yazınsal ilke, artık onun öteki yazdıklarına da yansıyacaktır. Bu bağlamda hazırladığı *Dünya Tiyatro Tarihi* ve tiyatro eserleri çevirisiyle yavaş yavaş Türk edebiyatı içinde Memet Fuat olgusunu görmeye başlıyoruz.

Bu dönemde yazdığı bir oyunla Şehir Tiyatroları Yarışmasına katılmak istemiştir. Ancak gönderdiği dosya "kaybolmuş"tur. Dosyanın "ellerine geçmediğini" bildiren Şehir Tiyatroları bu kısa yanıtla konuyu kapatmak istemiştir.

Bu olay, dönem için çok anlamlı olsa gerek. Soğuk Savaş dediğimiz karabasan, tüm hızıyla Türkiye'de esmektedir. Bu yönde ihbarlar, solcu avı, tutuklamalar ve yıldırma kampanyaları ortalığı kasıp kavurmaktadır. Edebiyat ve yaratıcılık adına ülkede hangi kıpırdanış varsa, hepsi "Moskova uşaklığı" ile damgalanmakta, en küçük girişim en sert kampanyalarla bastırılmaktadır.

Balaban'ın çizdiği öküzin boynuzunu orak çekice benzetmeler; sevgilisine yazdığı (Attila İlhan) mektubun içindeki şiirden gocunmalar; barış yanlısı şiirleri Sovyet güdümlü saymalar ve düzmece bir yargılamayla Nazım Hikmet'i hapiste çürütmeler... Üniversitelerin baskı altında yeniden yapılandırılması, kimi bürokratik mekanizmaların "Hür Dünya"nın isteklerine göre yönlendirilmesi de bu bağlamda ele alınmalıdır. Sovyetlerin yumuşak karnında antikomünizmin diri tutulması siyasal ve jeopolitik Amerikan çıkarlarının birinci koşulu olarak görevdeki tutucu siyasetin ev ödevidir adeta.

Doğrusu bu ev ödevi öylesine titizlikle yerine getirildi ki, işte Memet Fuat'ın Şehir Tiyatroları Yarışması'na gönderilen piyesi bile sırf Nazım Hikmet'in üvey oğludur diye görmezlikten gelindi. "Yasalar karşısında herkes eşittir", "suçun şahsiliği" ilkeleri soğuk savaş döneminde asla hatırlanmaması gereken bir ritüel miydi? Kimbilir belki de bu ilkeleri tekrarlayıp savunmak bile Sovyet yandaşlığı suçlamasına doğurmuştur. Sovyet yandaşlığının suçlama konusu olması da dönemin ruhuna uygun bir çarpılmaydı.

Yazın dünyasının bu denli kuşatılmışlık altında bir tür "inziva" hali 1960 sonrası yeni Anayasa ile gelen açılımlarda bir ölçüde hayat ve renk bulur. Memet Fuat'ı bu dönemde iki etkinlik içinde görüyoruz: Bir yandan *Yön*, *Ant* gibi dergilere yazarken, bir yandan da kitap yayıncılığına başlamakta, *Yeni Dergi*'nin hazırlıklarını sürdürmektedir.

1960 sonrası dönemin getirdiği görece özgürlük ortamı başta işçi sınıfı olmak üzere çeşitli toplumsal kesimleri, özellikle öğrenci ve öğretmen katmanlarını harekete geçirmeye başladı. Bu bağlamda öğrenme, bilgi edinme ihtiyacı dergicilik ve kitap yayıncılığı alanında yeni taleplerin oluşmasını da sağladı. Bir yandan Marksizmin klasik yapıtları birbiri ardısıra çevrilirken, toplumcu siyasetin güncel sorunları dergilerde işleniyordu.

Bu açıdan Memet Fuat'ın yazılar yazdığı *Yön* ve *Ant*'in toplumsal dönüşüm merkezli birer bilinç odağı olmaları doğal sayılmalıdır. Ama Memet Fuat'ın siyasetin kendi kurallarının ötesinde bir kültürel atılım olarak farklı düşünceleri vardır. Bunun için önce kendi yayınevini (de yayınevi) ardından *Yeni Dergi*'yi kuracaktır.

*Yeni Dergi'*ye ve "de yayınevi"ne baktığımızda iki ayrı mecra görmek mümkün. Bunlar Memet Fuat'ın kendi kişiliğiyle, dünya görüşü ve ütopyasıyla doğrudan bağlantılı olarak ortaya çıkıyor.

*Yeni Dergi'*de Batı'da henüz eskitilmemiş kimi kavram sorunları kapsamlı dosyalar halinde, sağlıklı çevirilerle, inceleme yazılarıyla dergiye taşımak bir aydın sorumluluğu olarak görülecektir. Benzer biçimde, bu dosyalarda konu olarak işlenen kimi özel sayılarda görünen yazarlar "de yayınevi"nin programında yazar ya da çevirmen olarak görünmeye başlayacaklardır.

Yeni Dergi', kabaran sosyal hareketlere serinkanlı yaklaşmayı seçer, slogançı üsluba karşı asıl kalıcı olacak olan yenilikçi tutumu getirmek ister. Dünyada varolan, insanları etki altına alan sosyalizmin yanı sıra öteki akımları da gözucuyla izlemek ister. *Yeni Dergi'* adı sadece "eski"nin karşısı değil, aynı zamanda çağdaş ve yenilikçi bir bakış açısını da simgeleyecek bir kavramdır.

Örneğin, Varoluşçuluk akımı dünya aydınları arasında yankı bulmaktadır. O halde bu akımın tüm kökenleriyle birlikte ele alınması gerekir: *Dostoyevski'den Sartre'a Varoluşçuluk* (Çeviren: Akşit Gökürk), *Sartre, Yazarlığı ve Felsefesi* (Çeviren: Selahattin Hilav). Camus düşüncesi de öyle: Sartre'ın yorumuyla *Yabancı'nın Açıklaması* ve Sartre'ın tartışma yaratan romanı *Sözcükler...* (Çeviren: Bertan Onaran).

Epik tiyatro gündemdedir. Brecht'in oyunları Türkiye'de birbiri ardı sıra oynanmakta, yankı bulmaktadır: *Epik Tiyatro Üzerine* (Çeviren: Kâmuran Şipal). Gerçeküstücülük akımı Türkiye'de kimi şairleri etkilemiş önemli sanat olayıdır. Bu konuyu Selahattin Hilav, Ergin Ertem ve Sait Maden'in hazırladıkları antolojiyle öğrenecektir Türk okuru.

Sosyalizm konusunda Bertrand Russell'in neler söylediği çiçeği burnunda genç çevirmen Murat Belge'nin Türkçesiyle öğrenilmelidir.

Evet, gençleri çeviri konusunda yüreklendirir Memet Fuat. Faulkner'in *Döşegimde Ölüren* romanı da Belge'nin çevirisiyle dilimize kazandırılacaktır.

Türkiye'de belki ilk kez, tek perdelik kısa oyun kitaplarıyla bir başka yenilik yine Memet Fuat'ın ısrarlı çabasıyla okurla buluşacaktır. Onun girişimiyle Lorca, Ionesco, Çehov, Buchner, Saroayan, Eliot'un kısa oyunları yayımlanmaya başlar.

Memet Fuat'ın Seçtikleri başlığı altında bütün bir yılın edebiyat ürünlerinden yapılan seçmelerin yer aldığı yıllıklar ise başlı başına bir edebiyat olayı olarak yankı bulur. Bu yıllıklar adeta Türk edebiyatı için bir okuldur. Bu okuldan yetişenler şimdi çok önemli şairler, romancılar, eleştirmenler olmuşlardır. Çok önemli bir edebiyat kuşağı yetişmiştir. 1960 Kuşağı dediğimiz şairler, özellikle İsmet Özel, Atol Behramoğlu, kendilerini üne kavuşturan kitaplarını "de yayınevi"nden Memet Fuat'ın desteğiyle yayımlamışlardır: *Bir Gün Mülaka*, *Evet İsyen*.

Gelelim eleştiriye... Memet Fuat, esas yazınsal iş-

levini ne çevirmenlikte, ne yayıncılıkta, ne de dergicilikte gösterecektir. Belki bütün bunların da katkısıyla eleştiri alanında başından beri getirdiği sağlam ölçütleriyle yapıta edebiyat tarihi içindeki konumu ve estetik değeri açısından bakacaktır. Dönemin kimi eleştirmenlerinin "nesnel" olmak iddiasıyla adeta adam kayırmaya, yazarı siyasal rütbelerle değerlendirmeye ya da dile getirdiği ülküsel motifleri yüceltmeye yönelik yaklaşımlarını doğru bulmamıştır.

Bu açıdan çok eleştiriye uğramıştır. Ona bir vakitler "soldaki sağcı" nitelemesini reva görenler, bugün mahcup olma durumundadırlar.

Memet Fuat tutarlı bir eleştiri geleneği kurma yönünde bu türden olumsuzluklarla savaşmak zorunda kaldı. Hem kimseyi kırmama, hem de tek başına kalma pahasına... Eleştirenler, ona "sporcu, müteahhit, öznel" suçlamalarını getirdiler. O bu saldırılara karşı hiç bir zaman edebiyatın enstrümanlarından başka bir dil kullanmadı. Yapıt ortadaysa, onu irdelemek yazınsal ölçütlerle olacaktır. Yapıtın öteki işlevleri, bu ölçütlerle uyuyorsa ödüllendirilmeye hak kazanacaktır.

Memet Fuat'ın 1980 sonrası *Yazko Edebiyat* dönemi de böyledir. Aynı ilkelerle sürüp gitmiştir. Kuşkusuz *Yazko Edebiyat* bir kurumun, YAZKO'nun (Yazarlar Kooperatifi) dergisiydi. Onun üyelerinin belirli bir önceliği olacaktı. Ancak kurum içinde oldukça özerk bir yapısı olan dergi bu dengeyi Memet Fuat sayesinde ustaca kurmuş ve sürdürmüştür.

Ancak aynı şeyleri *Adam Sanat* için söylemek ne yazık ki zor... Burada özellikle derginin o dönemdeki mutfak ürünlerine ayrıcalıklı yaklaşmadığını söylemek mümkün değil. Zaten Memet Fuat bir süre sonra hastalığını öne sürerek *Cumhuriyet'e* ve *Adam Sanat'a* yazmayı kesmiştir.

Edebiyatçıları, edebiyata emek veren araştırmacıları öldüklerinde anmak, ardından o dosyayı bir daha açılmamak üzere rafa kaldırmak Türkiye'de alışlagelen bir tutum. Memet Fuat da böyle oldu. Şaşmamak gerek. Kapsamlı, irdeleyici, yeni kuşaklara bilgi aktarıcı çalışmalar için beklemekten başka yapacak bir şey yok.

Memet Fuat'ı yitireli çok olmadı. Sıcaklığı belleklerde duruyor hâlâ... Onun bir edebiyat düşünürü olarak yazın dünyasına getirdiği yenilikleri unutturmak mümkün değil.

Memet Fuat'ın ölümüyle, kuşkusuz ardından yazılanlarla yine bellekler tazelendi. Ancak bunların bir bölümünü son yolculuğuna yakılan ağıt niyetine saymak gerekir, bir bölümü de öteden beri yinelenen "merhumu iyi bilirdik" tarzında "geçistirme" yazılarıyla. İşin en komik yanıysa onun ardından yazılan çocukça şiirlerdi. Memet Fuat deyince gündeme gelmesi gereken, onun kişisel yaşamıyla özdeşleşen yazınsal etiği olmalıydı. İnsan duruşu gösterilmeliydi.

Bu yazının amacı bunu vurgulamaya çalışmak... Bu alanda gerekli ipuçları, kendi çocukluğunda, ilk heveslerini anlattığı *Yazarlığın Eteklerinde* adlı tanıklık kitabındadır.

Ödül kazandık: kork dünya geliyoruz!

Refik Zerengil —

Parçanın İngilizce söylenmiş olması beni ilgilendirmiyor, ulusal onuruma da dokunmuyor. Onuruma dokunan, kadınıma göbek dansı gibi bir erkek eğlence objesi maço kafanın kompleksli medyadaki egemenliği

Türkiye'li sanatçılar geçtiğimiz haftalarda uluslararası düzeyde üç ödül aldılar.

Önce Orhan Pamuk'a *Benim Adım Kırmızı* romanıyla —dörtte biri İngilizce çevirmene olmak üzere— 100.000 EU'luk IMPAC Dublin Edebiyat Ödülü verildi. Pamuk bu ödülün yedi yıllık bir emekle kazanıldığını, romanın dört yılda yazıldığını, üç yılda çevrildiğini belirtti.

Hemen arkasından Riga'daki Eurovision müzik yarışmasını *Every way that I can* (Senin için her şeyi yaparım) parçasıyla Türkiye ekibi kazandı.

Ertesi akşam Cannes Film Festivali'nde *Uzak* filmi ikincilik anlamına gelen Jüri büyük ödülünü (Grand Prix'yi) alırken, filmin iki erkek oyuncusu Muzaffer Özdemir ile —artık hayatta olmayan— Mehmet Emin Toprak en iyi erkek oyuncu ödülüne layık görüldüler.

EUROVISION BİR YANA, DÜNYA BİR YANA

Medya çağındayız, kitle kültürünün sevimsizliklerine çokça tanık oluyoruz. Ülkemiz insanı önemli bir uluslararası edebiyat ya da sinema ödülüyle değil, medyatik Eurovision birinciliğiyle göneniyor. Çünkü, medyanın kendi deyişiyle, 28 yıllık hasret bitmişmiş. 28 yıldır kamuoyu öylesine koşullandırılmış ki, Eurovision bir ulusal kompleks haline gelmiş. (Son zamanlarda her lâfın başına bir "ulusal" sözcüğü geçirmek adet oldu, her ulusalın pozitif olmadığını, toplumun benliğine sinmiş aşağılık kompleksinin de ulusal'ın olabileceğini ulusalılık meraklılarına anımsattım.) O denli kompleks haline gelmiş ki, bir birincinin solistini —Johnny Logan'ı— magazin basını "eniştemiz" ilan etmiş, bir başka birincinin —İsviçre yapımı bir parçanın— bestecisi Türk diye avunulmuş, ilh. Türkiye'nin parçası birinci olunca da kompleksimiz tavana vurmuş. Oysa, yarıştığımız Batı'da kazanılan bir Eurovision birinciliğinin o ülke gazetelerinin iç sayfalarında küçük bir haber olarak geçtiğine bir kaç kez tanık oldum.

Bizden ise işte bir örnek: *Radikal*'in haber başlığı "Kork dünya geliyoruz!" du. Dünya önce Galatasaray, sonra milli futbol takımından korkmaya başlamıştı, bunlara bir de Sertab Erener ve rakkaseleri

eklendi.

Dünyayı korkutmak ne demek? Bu ne biçim zihniyettir? Ne menem sakat bir böbürlenmedir? Attila'nın Hun orduları Avrupa'yı korkutmuştu, İtalyan-cada hâlâ korku deyişi olan "Mamma, le Turco!" o devirlerden kalmaz. Sonra, Viyana önlerine kadar giden, oralara minareleri ve ezan-ı Muhammedi'yi götürün, Avrupa'yı tir tir titreten yeniceşlerimizle övündük durduk. Şimdi de, sanatçılarımızı, yazarlarımızı "Allah Allah" nidalarıyla hücum eden yeniceşlerle bir mi tutuyoruz? [Doğrusunu isterseniz, bu ülkede dünyayı korkutan yok, ama —camisiyle, kışlasıyla— kendi halkını korkutan çok.]

Kazanılan birinciliğe devlet büyüklerinin gösterdiği ilgi, tam da geri bir Üçüncü Dünya ülkesi ilkeliliğinde oldu. Geçen yaz dünya üçüncüsü olan futbol takımının İstanbul'a varışındaki program alel acele uygulandı. (Ama Taksim'deki tenhalık bizim kamu oyununda Eurovision'a ilgisinin azaldığını gösteriyordu.) Derken, devlet ricali ekibi kabul etti, iş o kadar ucuzlatıldı ki, Sertab Erener, bakanlar kurulu toplantı salonunda birincilik şarkısını okudu!

Eurovision yarışması salt ticari bir yarışma. Önceden yoğun bir tanıtıma girişmeden, kulis yapmadan, sıkı ilişkiler kurmadan birincilik kazanmak olası değil. Ekibin sorumlularından birisi, önceden nasıl yoğun bir çalışma yaptıklarını uzun uzun anlattı. Her ülkenin ilgili kurumlarıyla, ayrıca ticari kuruluşlarla gerçekten başarılı ve ısrarlı bir ilişki ağı kurulmuş, gereken her şey yapılmış. Nitekim yarışmadan önce *Cumhuriyet*, "Sertab"ın birinciliğe çok yakın olduğunu yazmıştı. (TRT'nin bu işe ne kadar para yatırdığı hiç açıklanmadı, birinciliğin parasal bedeli öyle anlaşılırdı.)

Ortaya konulan müziğin kalitesi benim için çok düşük. Yoz bir müzik. Batı ile Doğu'nun sentezi filan değil. İlkel bir özenticilik içinde. Rap ağırlıklı ve diskotek için çok elverişli bir parça. Ritm var, melodi yok. Shakira başta olmak üzere göbek dansı figürlerinin yer aldığı klipler de akla getirilirse, bu parçanın nakaratı tam tamına bir göbek dansı müziği. Esasen müzik olmaktan çok, müzik eşliğinde yapılan bir gösteri. Daha doğrusu show. Çünkü ticari ve turistik.

BATI SENDROMU

Parçaya ve görünümüne birtakım komplekslerden kurtulup eleştirel bakabilenler, gösterinin temel anlayışını "Doğu'ya Batı'dan bakmak" veya "Doğu'da durup Batı'ya bakmak" gibi nitelendirmelerle tartışıyorlar. Ne ki, bu ikisi birbirini dışlamıyor, tamamlıyor. Çünkü, ikisi de Batı'nın üstünlüğünü ön veri kabul ediyor. Onlar bize en iyimser yorumla egzotik, efsunlu Şark ülkesi diye bakıyorlar, biz de kendimizi onlara beğendirmek için, bizde bulup seçtiklerini, ya da yakıştırdıklarını kendimize yakıştırıyoruz, onlara istediklerini sunuyoruz. Avrupa'lı bizi kabul etsin diye çırpınırken, kendimize biçtiğimiz esas rol turistik, yani Avrupa'nın garsonu, resepsiyonisti, plaj şemsiyecisi olmak.

Hazırlanan tanıtım klibinde Türk hamamı var ve gösteride baş göbek dansözünü olmayı kabul eden seçkin ses sanatçısı, hamamın göbek taşı üzerine uzanmış. Bunda gönenecek ne var?

Türkiye'yi hamamıyla, lokumuyla, şiş kebabıyla, haremi ve rakkasesiyle tanıtmak kafası, demek ki, "Batı'ya açılıyoruz" diye diye, yarım yüzyıldır değişmemiş. Türk hamamının göbek taşı, göbek dansı ve bozuk bir İngilizce bütün Cumhuriyet boyunca resmi ideoloji zihniyetinde kaç arpa boyu yol aldığımızı gösteriyor.

Müziğin solisti ve Demir Demirkan'la birlikte müşterek bestecisi Sertab Erener, bu birincilikle kariyerinde tırmadığına emindir. Tabii, sanat kariyerinden ne anladığınıza bağlı. Benim açımdan Sertab Erener'in sanatında bu bir irtifa kayıdır. (Hele hele, sanatçıyı Fazıl Say'ın *Nazım Oratoryosu*'ndaki olağanüstü yorumuyla dinlemiş olanlar için kesinlikle öyledir.) Sezen Aksu okulundan yetişmiş Erener'i bir çok özgün ve kalıcı şarkıyla tanırız. Sertab Erener'i Sertab Erener yapan ve onu ülkemizin en üst düzey bir kaç müzik yorumcusundan birisi haline yükselten müzikten bu parçada eser yok. Kendisi kazandığı ödülle göklere de uça, bu parçanın onun kariyerinde bir parantez olmasını dilerdim. Zira birileri "Sertab'ı Avrupa'da nasıl pazarlarız, onu nasıl uluslararası bir star yaparız?" diyorlar. Tabii ki, tercih sanatçının kendisine ait. Sertab Erener'in mutlaka Türkiye'ye birincilik ödülü kazandırmalıyım diye çaba göstermesinin bu görsel ve işitsel melezin ortaya çıkmasında rol oynadığı anlaşılıyor. Kazanılan sonuca erişmek için gösteride her şey, ama her şey kullanılmış. Şaşırmayın ama, Batı'da bu tür show'larda son zamanların geçerli motiflerinden olan lezbiyenlik bile bir şekilde var. Figürlere dikkatle bakın: Vokalist oryantaller solist oryantale saldırıyorlar, o ise kızları itiyor, çünkü erkeğine kayıtsız şartsız bağlı. Ne diyor şarkıda? "Senin için her şeyi yaparım," diyor. (Garip bir rastlantı olarak, bu sözler bize Erener'in diskografisindeki "Yeter ki sen sev, kullun olayım"ı anımsatıyor.) Zaten övündüğünüz mekân

harem olunca, Batılının imgesinde öyle bir öge de canlanacaktır. Tıpkı İtalyan yapımı turistik "Hamam" filminde erkek eşcinselliğinin yer alması gibi.

İnsanların tercihleri ve özel yaşamları kimseyi ilgilendirmemeli, ama eşcinselliğin ticari amaçlarla kullanılması, cinselliğin kullanılması demek.

Parçanın İngilizce söylenmiş olması ise beni ilgilendirmiyor. Ulusal onuruma da dokunmuyor. Onuruma dokunan, kadını-

mızı göbek dansı gibi bir erkek eğlence objesi gören maço kafanın ulusal televizyonumuzdaki ve parçayı göklere çıkaran kompleksli medyadaki egemenliğidir. Konu müzikse, aslolan, müziğin estetik düzeyidir, dilinin ne olduğu değil. Bu parçanın İngilizce' sine itiraz, solistin İngilizce'sinin yetmediği olabilir. Eminim, Erener kimbilir kaç yüz kez prova yapmıştır, ama sesinin güzellik ve eğitilmişliğini İngilizce diksiyonu bozuyor, kulak tırmalıyor. Türk jazz solistleri başta olmak üzere ülkemizde bu işi yapabilecek başka kadın yorumcular var. Nitekim daha şimdiden gelişkin İngilizce'leriyle aynı parçayı söylemeye başladılar bile. Tanıtım malzemelerinde Erener'in kariyeri üzerinde oldukça durulduğu belirtiliyor, sanatçının Ricky Martin'le yaptığı *Emotion* adlı düetine de tanıtımda yer verilmiş olmalı, belki sanatçının bu kariyer düzeyi jürileri etkilemiştir. Ama şu da unutulmasın ki, sadece İngilizce şarkı dünyada iş yapar, Türkçe yapmaz diye düşünmek doğru değil. Bugün pek çok ülkede yaygınca dinlenen Sezen Aksu'nun da, Tarkan'ın da şarkıları Türkçe'dir.

BELLEKLERDE KALANLAR

Eurovision'un ticari niteliği orada yarışan parçaların ya da birinci gelenlerin illa ki kötü müzik olduğu anlamına gelmiyor. Kayıtlara kısaca göz atarsak: Avrupa Yayın Birliği'ne (EBU) üye devlet televizyonlarının katılımıyla ilk kez 1956'da Lugano'da düzenlenen ve Türkiye'nin 1976'dan itibaren girdiği yarışmalarda, İrlanda 7, Fransa 6, Lüksemburg 5, Britanya 4, İsrail 3 kez birinci gelmiş. Eniştemiz Logan iki kez birinci seçilen tek yarışmacı. İrlanda 92,93,94,96 yıllarında —üçü üst üste— beş yılda dört birincilikle bir başka rekoru elinde tutuyor. Yaşı elverenlerin anımsayacakları *Waterloo* parçasıyla İsveç'li Abba grubu (1974), İsviçre adına Attila Şereftuğ'un *Ne partez pas sans moi* (Bensiz gitmeyin) bestesiyle Kanada'lı Celine Dion (1988), birinci gelmemekle birlikte Yunanistan'lı Nana Mouskouri (1963), 1969'da birinciliği Fransa, Hollanda ve Britanya ile paylaşan *Vivo cantando* (Yaşasın şarkı söylemek) şarkısının yorumcusu İspanyol Salome ilk kez Eurovision sayesinde uluslararası şöhret olmuşlardı. Yarışmaları son iki yılda iki küçük Baltık ülkesi Estonya ve Letonya'nın alması da ilginçti. Gene, belleklerden silinmeyen parçalar arasında, 1976'nın birincisi Brotherhood of Man grubunun *Save your kisses for me* (Öpüş-

lerini bana sakla), 1977'de Fransız Marie Myriam'ın yorumladığı *l'oiseau et l'enfant* (Kuş ve çocuk), 1982'de Federal Almanya'lı Nicole'un sunduğu politik içerikli *Ein bisschen Frieden* (Biraz barış), 1986'da 13 yaşındaki Belçika'lı solist Sandra Kim'in yorumladığı *J'aime la vie* (Hayatı seviyorum), 1987'de Johny Logan'a ikinci ödülü getiren *Hold me now* (Tut beni şimdi), 1990'da Toto Cutugno'nun icra ettiği, gene politik içerikli —Av-

Nuri Bilge ve Ebru Ceylan

rupa Birliği—*Insieme* (Hep birlikte) sayılabilir. Bütün bu anımsatmalardan da görüleceği gibi, 13 yaşındaki bir solistin veya Lüksemburg, Estonya, Letonya gibi ülkelerin ödül kazandığı bir yarışmada —Kıbrıs Cumhuriyeti jürisinin "Kıbrıs'a Barış, Avrupa'ya Barış" gibi açık politik mesajla verdiği 8 puanın (ve Yunanistan'ın puanlarının) yardımıyla— kazanılmış bir birinciliği abartmamak gerekir. 1997'de Şebnem Paker'in seslendirdiği parçanın kazandığı 3'cülük bu gibi politik ayrıcalıklardan yoksundu. [Politika denilince eklemekten olmaz: Sertab Erener, 1 Haziran'da Diyarbakır Festivali'nin kapanışında 30 bin kişiye konser verdi. Yarışmayı kazanan parçayı okurken, izleyiciler orta yaşlılarıyla, genciyle, kadını ve erkeğiyle sallanarak ona eşlik ederken, iki kolları havadaydı ve parmaklarında zafer işareti vardı. Avrupa'da kazanılan ve Türk milliyetçiliğinin hizmetine sunulan birincilik, rap/disko+göbek dansı müziği ve Kürt'lerin politik simgesi bir mücadele işareti. Ülkemizdeki kültür kargaşasını varın siz hesabedin.]

Son bir nokta daha: Şu anda Türkiye'de Eurovision yarışmasının düzenlenebileceği bir salon yok. Uzmanlar, yarışacak ekipler için bölümlere ayrılmış 30x35=1000 kişilik bir sahne arkası gerektiğini belirtiyorlar. Mevcut salonlardan birisinin yarışmaya kadar tadil edilmesi gerekiyormuş. Ayrıca, akustik bakımından yeterli bir büyük salonumuzun da bulunmadığını ekliyorlar. Düşünün bir kez, geçen yılın birincisi 2,5 milyon nüfuslu, 64.000 km. karelik Letonya'da veya önceki yılın birincisi 1,5 milyon nüfuslu, 45.000 km. karelik Estonya'da var olan elverişli müzik salonu, 70 milyonluk Türkiye'de yok. Dünya bizden nasıl korkmasın?

Her şeye rağmen, milli egomuzun 15 yıl önce Namık Süleymanoğlu'nun halter başarılarıyla, sonraki yıllarda Galatasaray'la ve nihayet geçen yıl, iki kez yenildiğimiz Brezilya hariç doğru dürüst bir takımla oynamadan dünya üçüncüsü olan milli futbol takımıyla tatmin olduğu akla gelirse, bu birincilik hiç değilse "futbolmanya"nın dışında diye, insan memnun oluyor.

CANNES'DAKİ BAŞARI

Gelgelelim, medya da, devlet erkânı da 2003 Eurovision birincilerine yönelttikleri ilginin yüzde birini ne 2003 Dublin ödülü sahibine, ne de Cannes'da ödül kazanan sinema sanatçılarına gösterdiler. Pamuk'un sisteme karşı muhalefeti biliniyordu, Nuri Bilge Ceylan ise törende o ödülü Yılmaz Güney'e adamıştı,

çünkü, 1982'de Costa Garvas'ın *The Missing* (Kayıp) filmiyle en iyi film ödülünü paylaşan *Yol* için Yılmaz Güney'e verilen ödülü sanatçı yurduna götüremeden hayatıtan ayrılmıştı. Son derece kısıtlı bütçeyle çalışan, hatta tasarruf olsun diye Çanakkale'deki annesini, babasını, arkadaşlarını oynatan Nuri Bilge Ceylan, *Uzak* yapımını Berlin festivaline vermemiş, Cannes'a sadece tek sayfalık bir tanıtma metniyle götürmüştü, ama yılın en büyük sinema pazarı olan

bu festivalde sayısız filmi geçerek yarışma listesine girmişti. Ceylan, ödül gecesinden önce filmi çok iyi fiyatlarla sattığını söylüyor. Ben filmi seyretmediğim için hakkında bir fikrim yok. Ödüllü de olsa, hiç bir filmi başkalarının yargılarıyla izlemem. Bu bir sanat yapıtıdır, futbol maçı değil. Onun hakkındaki fikirlerimi eleştirmenlerin yazdıklarına göre oluşturmam. Sinema yazarları büyük kent yaşamı, yabancılaşma, yalnızlık, insanlar arasında iletişimsizlik gibi günümüzde evrensel nitelikli olan insan sorunlarının işlenmesinin ve filmin plastik güzelliğinin bu başarıda rol oynadığını belirtiyorlar.

Bugün dünyanın bir çok kentinde uluslararası film festivalleri düzenleniyor. Ama saygınlık ve pazar bakımından en önde gelen üç büyük festival sırasıyla Cannes (Altın Palmiye), Venedik (Altın Aslan) ve Berlin (Altın Ayı) yarışmalarıdır.

Cannes'da kazanılan başarı, hiç bir kulis, hiç bir ön ilişki olmadan, tanıtıma kayda değer para harcanmadan, pahalı hediye veya rüşvetler verilmeden, elde edilmiş bir sonuç.

Uzak'ın kazandığı başarı ve umulmadık ticari getiri, dileriz ki, sinemacılarımızı örneğin *Gönderilmemiş Mektuplar* türünden düzeysiz filmlerden ziyade, düşünsel ve ruhsal derinliği estetik düzeyle birleştirmiş yapımlara teşvik eder.

Ülkemizin düşün ve sanat yaşamı son derece dinamik ve zengindir, aydınlarımız tüm çağdaş sorunların bilincindedir ve dünyayı yakından izlemektedirler. Ayrıca Türkiye toplumu bütün özellikleriyle düşünce ve sanat üretimi için son derece zengin malzemeler sunmaktadır. Metropol kentlerden çeşitli Anadolu illerine kadar yurdun dört bir yanında sürekli sanat ve kültür etkinlikleri artık gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Ya da, herhangi bir kitapçı dükkanına giriniz, yeni çıkan kitaplar bölümündeki kitapların adlarına ve yazarlarına göz atınız, dünyada yayınlanan tüm kayda değer düşün ve kültür yapıtları dilimize çevrilmektedir, bir çok edebiyatçımız, sanatçımız, bilimcimiz kendi alanlarında kitaplar yayınlamaktadır. Yüksek öğrenimdeki yüz binlerce genç arasında okuma, sanata eğilme, kültürel etkinliklere katılma çok benimsenen bir ilgi alanıdır. Bu süreç sayısız genç aydını pasif izleyici ve okuyucu olmaktan çıkarıp, aktif üretici yapmaktadır. Bunca kültürel canlılık ve yaratının getireceği ürünler, önümüzdeki yıllarda yeni yeni uluslararası başarılarla namzettir.

Bayağılığa methiye

Yarışmada İngilizce yazılıp söylenen şarkıyla ve ite kaka, ayarı cuk oturan politik torpille birinci gelmek olay oldu. Hop oturuldu hop kalkıldı. Bir zaferki, o kadar olur! Kırk yılda bir doyum fırsatı yakalamış aşağılık kompleksi. Başka ne izahı olabilir?

Müzik... bir matah değil. "Zafer"den mestolanlara layık sulukule/kalça kakafonisi, görücüye çıkmış alaturka bayağılığın dikalası! Şarkıcının güzel sesi de, usta şarkıcı sahne alımı da o kakafonide güme gidiyor. Ona da yazık oluyor. Zavallı, başına ne kuşu konduğunun farkında değil. Nasıl olsun? En kıytırık köşe yazarından devletin en üst katınadek herkes mestoldü. Olmayanı da olmuş gibi yaptı. Vatan vazifesi gibi bir şey!

Kazanan şarkının İngilizce yazılıp söylenmiş olması bir çoklarını ayrıca mestetti. Böylesine önemli bir "stratejik" tercih yapılmış olmasının isabeti üzerine ne inciler dök-türüldü!

Bu konuda en âlâ yazıyı, tuhaftır, bu işlerden en anlayanlardan biri yazdı. (Doğan Hızlan, *Hürriyet*, 26 Mayıs 2003.) Okurken hicap duymamak mümkün değildi. Ne gibi duygularla yazıldı acaba?

"Önemli olan dil değil, müziği," dedikten sonra, malum küreselleşmeci lafazanlıklar arasında, "Thank you Sertab... her ülkenin kendi ana dili yanında ortak bir dil olması gerekiyor," diyen de o. O dil "şimdi İngilizce"ymiş! Çok güzel... tam da zamanı. Bozulma araları tamire yarar. Every Way that they I can...

Önemli olan neymiş peki? İngilizce miymiş müzik miymiş?

Belçikalı yarışmacının uydurma bir dille söylediği şarkının ikinci olduğunu söylüyor. Ardından ekliyor: "Müzikte... belli bir dile ait olmanın önem taşımadığını göstermesi açısından ilgi çekici..." Ne demek istediğini anlayan var mı? Onu mu demek istiyor, bunu mu?

"Uluslararası yarışmalar, bir çok dilin konuşulduğu Babil Kulesi değildir."

Bunu diyen, yine de, Türkçenin tadını, dilin ne olduğunu en iyi bilen, ülkenin önde gelen bir kaç edebiyat eleştirmeninden biri. Dört dörtlük kültür adamı. Klasik musikinin, Doğu'dan da olsa, Batı'dan da, tutkunu Uluslararası her yarışmanın Babil Kulesi olduğunu —olması gerektiğini— bilmez mi?

Aşağılık kompleksiyle beslenen bayağılığa methiye böyle bir kaleminden çıkıyor.

İşin içinde bir iş olmalı.

Ne acaba?

A. Copland, L. Hughes, E. Hemingway

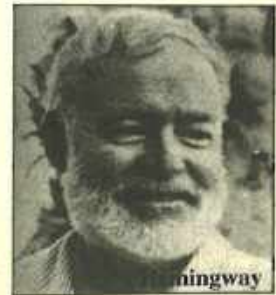
McCarthy'izm nedir, McCarthy denilen adam kimdi..? Bilenlerin sayısı giderek azalıyor olsa gerek.

1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde "komünist bozguncu"ların kökünü kazımak için cadı avına çıkan ABD senatörüyü McCarthy. Başkanı olduğu Senato alt komitesi, işini layıkıyla görebilmesi için sınırsız yasal yetki ile donatılmıştı. Sayısı beş yüzü aşan tanınmış, tanınmamış yazar, gazeteci, sanatçı, şair, sinemacı, bilim adamı, "anti-Amerikan faaliyetler"i araştırıp soruşturan McCarthy komitesinin yasal —çoğu kez de yasal olmayan— akıl almaz baskılarının kurbanı oldu.

Geçenlerde bu komitenin tutanakları —aradan 50 yıl geçtiği için, yasa gereği— yayınlanınca McCarthy engizisyonunun peşine düştüğü sanatçılar arasında ünlü Amerikan klasik müzik bestecisi Aaron Copland'ın da yer aldığı görüldü. Bir başkası, zenci şair Langston Hughes'du. FBI, Copland'ı gizli ve aktif bir komünist olduğu şüphesiyle izlemeye almıştı. Gittiği her yer, görüştüğü kişiler, dostları, konuşmaları... hepsi gizli ajanlarca bir bir tesbit edilmiş, 50 yıl gözlerden saklanan kayıtlara geçmişti. Langston Hughes da uzun yıllar McCarthy komitesinin elinden kurtulamadı.

Bu soruşturmalarda bir çok ünlü kişiye, komünist ya da Sovyetler Birliği dostu olarak kimi tanıyorlarsa ele vermeleri için ağır baskı uygulandığı ayrıca biliniyor. Çok azı —en hafifinden, işsiz kalma korkusuyla— bu baskıya direnebildi. Direnemeyenlerden biri Viva Zapata filminin çok ünlü yönetmeni Elia Kazan'dı.

Ernest Hemingway, hayatının son yıllarında ciddi ruhsal bunalım geçirirken, sık sık, polisin kendisini izlediğinden yakını olmuştı. Yakınları ve dostları bunun paranoya olduğunu, hayal gördüğünü söyleyip durdular ona. Oysa Hemingway'in "paranoya"sı paranoya değildi. Amerika içinde ve dışında uzun yıllar FBI tarafından izlendiği öldükten sonra ortaya çıktı!

Inter net te KIZILCIK turu

Emekçiler üzerinde sömürü ağırlaşıyor: Yeni iş yasası ve getirdiği "esneklikler", kamu işçilerine sıfır zam baskısı (Başbakan Erdoğan, işsizleri düşünün, zam istemeyin diyerek "yedek ordu"nın rolünü iyi kavradığını gösteriyor), çalışanların daha az ücretle daha uzun ve yoğun çalışması (ki bu istatistiklere "verimlilik artışı" olarak yansıyor), vb... Bu koşullarda emek sitelerini dolaştık.

www.disk.org.tr

(Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu)

DİSK, 13 Şubat 1967'de altmışlı yıllarda yükselen

işçi sınıfı mücadelesinin bir sonucu olarak Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş ve Zonguldak Yeraltı Maden-İş tarafından 30 bin üyeyle kuruldu. Grevler, direnişler, referandumlar, 15-16 Haziran, DGM, 1 Mayıs, Faşizme İhtar eylemleri, Demokrasi Mitingleri ile gelen ve Kurucu Başkan Kemal Türkler'in de aralarında olduğu bir çok üyesinin katledildiği bir dönem ardından DİSK, 12 Eylül cuntası tarafından 1980'de kapatıldı, varlıklarına el konuldu, grev çadırları söküldü, Başkan Abdullah Baştürk ile 1500 DİSK'li askeri mahkemelerde yargılandı, hapsedildi. 1991'de yeniden faaliyete geçen DİSK'in bugün 375 bin üyesi (Ocak 2003), 21 sendika ve 12 bölge temsilciliği var. 2004 Şubatında yapacağı 12. Genel Kuruluna hazırlanıyor.

DİSK'in anasayfasında güncel haberler yer alıyor. Menü üzerinden gidilen "DİSK hakkında" bölümünde tarihçe, kurucular ve yaşam öyküleri, örgüt yapısı, bazı genel kurul ve başkanlar kurulu kararları, tüzük, kuruluş bildirgesi bulunabiliyor. Üye sendikalarından ikisinin (Birleşik Metal-İş, www.birlesikmetal.org ve Lastik-İş, www.lastik-is.org.tr) web siteleri var. Diğer bölümler ise, "disk-ar" (araştırma raporları, projeler), "basın ajansı" (son bir yıllık açıklamalar), "platformlar" (Demokrasi ve Emek Platformları tarihi, programı, kararlar) ve "yayınlar" (DİSK'in sesi'nin bir sayısı, diğer DİSK yayınları). Uluslararası Özgür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) üyesi DİSK'in hukuk, eğitim, sorularınız ve uluslararası ilişkiler sayfaları hazırlık aşamasında. Ayrıca sitede,

DİSK'i tanıtıcı İngilizce sayfalar, sendika ve meslek birliklerine bağlantılar, genel merkez ve bölge temsilciliklerinin iletişim bilgileri, ekonomik krizle ilgili bir tartışma forumu (halen görüşler izlenmiyor) ve sayfalarda arama olanağı var.

www.kesk.org.tr

(Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu)

KESK, 28 sendikadan delegelerin katıldığı kurultayın ardından 8 Aralık 1995 tarihinde kuruldu. 1960 sonrası gelişen kamu emekçileri örgütlenmesinin 12 Mart ve 12 Eylül darbeleriyle kesintiye uğramasına karşın, 1990'larda eğitim, sağlık ve belediye emekçileriyle başlayan yeni sendikalar, 89 Bahar Eylemleri, Ankara yürüyüşleri, 94 yılı ile birlikte yoğunlaşan eylem, miting ve iş bırakmaların ardından KESK'i oluşturdu. KESK'e bağlı 11 sendikada 350 bin (Eğitim-Sen 170 bin, SES 50 bin, Tüm Bel-Sen 38 bin, BES 36 bin) kamu emekçisi bulunuyor ve sendikalarından bazıları uluslararası birliklere (ör. Eğitim Enternasyonal, PSI, ITF) üye.

KESK anasayfasında farklı bölümlere yönlendiren menülerin yanında güncel tutulan bir haber akışı yer alıyor. Üst menüden haberler, basın açıklamaları, basında KESK hakkında çıkan haberlere ve eylem resimlerine ulaşılıyor. Bu sayfalar arşivden yazı getirme, başkasına gönderme olanakları ve çok sayıda resimle iyi hazırlanmış (genelde basından taranmış kimi yazıların okunmadığını belirtelim). Diğer menüden tarihçe, üye sendikalar (kimini daha önce tanıttığımız 8 sendikadan ayrı siteleri mevcut), yayınlar (son iki-üç yılın KESK'in Sesi, özel sayı ve broşürler, eğitim dizisi, afişler, bildiriler), hukuk ve TİS (dilekçe, toplu sözleşme örnekleri), kadınlar (afiş ve broşürler), dış ilişkiler (çeviriler, PSI bültenle-

ri), KESK tüzüğü ve kamu emekçileriyle ilgili istatistik bölümlerine erişiliyor. Bundan başka sitede yönetimi kurulu üyeleri hakkında bilgilere, iletişim adresi ve mesaj grubu üyelik olanağına yer verilmiş.

LabourStart

www.labourstart.org

(İşçi haber sitesi, çeşitli dillerde) Labourstart, "sendikacılar internete güne buradan başlar" sloganıyla 1998'de kurulmuş, 140 kadar gönüllü muhabire dayanan her gün güncellenen bir işçi haberleri sitesi. İngilizce bölümde (kapsamları daha dar da olsa 10 dilde yayın var, Türkçede pek az haber var) dünyanın dört bir tarafından haftanın işçi haberleri görülüyor. Genellikle sendikal faaliyetler, grevler ve direnişlerle ilgili gazete ve haber ajanslarından alınan haberlere (daha doğrusu bağlantılara) yer veriliyor. Haberle ilgili ülkenin üstüne gidip tıkladığınızda o ülkeye ilgili son 1-2 aylık tüm haberlerin listelendiği sayfalara erişiliyor, istenirse de son 4 yıllık haberler arşivden taranabiliyor (eski haberlerin bağlanılan siteden kaldırılmaması gerekli tabi).

Haberler dışında anasayfanın sağındaki menüden bazı dayanışma çağrılarına, arama sayfasından arşiv taraması, kıta ya da ülke haberlerine, kendi sitenize buradaki güncel haberleri ekleme bilgisine, haberleri e-mail ile alma olanağına, görüş bildirme, iletişim kurma ve bağış sayfalarına, ayın ya da yılın sitesine, muhabirler için sayfalara, site hakkında bilgilere, tartışma forumlarına, web yayıncılığı üzerine yazılara, sendikaların iş ilanlarına, www.labournet.org, sendika dizini gibi başka sitelere bağlantılara, vb. erişilebiliyor. Özetle site, tüm dünyadan haber bağlantılarını derleyerek işçi hareketini izlemek isteyenlere kolaylık sağlamanın ötesinde de yararlı bir uğrak oluyor.

Kadın örgütlerinin yeni TCK Tasarısı üzerine ortak duyurusu**Kadın bakış açısı'ndan Türk Ceza Kanunu****Kadın Bakış Açısından Türk Ceza Kanunu**

Geçtiğimiz hafta, Yargıtay 5. Dairesi, İzmir'de reşit olmayan bir kızı kaçırıp tecavüz eden sanığın cezasının "kızlık zararının bozulup bozulmamasına" göre düzenlenmesi gerektiğini açıkladı. Tüylerimizi diken diken eden bu açıklama, Türkiye'de yasaların cinsel suç vakalarında kadınların bedensel ve cinsel bütünlüklerini değil, ilkel gelenekleri korumakta olduğunu açıkça gözler önüne seriyor.

TCK Kadın Çalışma Grubu olarak, cinsel suçların, namus cinayetlerinin, zorla evlendirmelerin ve bekaret kontrollerinin temel mağdurlarının kadınlar olduğu gerçeğinden yola çıkarak, yürürlükteki Türk Ceza Kanunu'nu, gündemdeki Tasarıları ve Avrupa ülkelerinin ceza kanunlarını inceledi. Türk Ceza Kanunu reformunda cinsiyetçiliğin önüne geçilmesi için yapılması gereken değişiklikleri ve taleplerimizi "Kadın Bakış Açısından TCK" başlığı altında bir araya getirdik.

Öğrenmiş bulunuyoruz ki, AKP hükümeti, TCK Tasarısı'nda bir önceki hükümet tarafından yapılan bazı olumlu değişiklikleri tasarıdan çıkartmıştır. Bunu protesto ediyoruz.

Türk Ceza Kanunu ve Tasarı, kadınları BİREY olarak algılamamakta ve kadın bedeni üzerinde topluma ve aileye tasarruf yetkisi vermektedir. Tasarı, yürürlükteki TCK'nun bir adım ilerisine gidememekte ve Türkiye'nin altına imza koyduğu uluslararası sözleşmeleri ihlal etmektedir. Tasarı bu haliyle yasalaşırsa, milyonlarca kadının maruz kaldığı insan hakları ihlallerini yasa eliyle teşvik edecektir.

- Cinsel suçlar "Topluma Karşı" değil, "Kişilere Karşı" işlenen suçlardır! Kadınların bedenleri topluma değil, kendilerine aittir!

- Tecavüz, taciz, cinsel istismar gibi suçlar sadece ve sadece kişilerin "cinsel bütünlüğüne" karşı işlenen suçlardır! Tasarıda yer alan "Edep töreleri" kavramının evrensel hukukta yeri yoktur!

- Evlilik tecavüzü meşru kılmaz! Evlilik içi tecavüz TCK'da açıkça suç olarak düzenlenmelidir! Tecavüz kapsamı genişletilmeli ve tecavüz suçunun takibi şikayete bağlı olmamalıdır!

- Kadınları tecavüzcüleri ve kendilerini kaçırانlarla evlenmek zorunda bırakmak tecavüzcüyü korumak ve ömür boyu tecavüzü meşrulaştırmaktır!

- Namus cinayetlerinin önüne geçilmesi için,

namus cinayetleri de tıpkı kan gütme saikiyle işlenen cinayetler gibi ağırlaştırıcı sebep sayılmalıdır!

- Tasarıda "Ayrımcılık" maddesi tüm alanlarda ayrımcılığı önlemeye yönelik düzenlenmeli ve kişilere "cinsel yönelim" sebebiyle ayrımcılık uygulanması açıkça suç olarak düzenlenmelidir!

- Göz altında cinsel taciz ve tecavüzün önüne geçmek için tüm yasal tedbirler alınmalıdır!

- "İş Yerinde Cinsel Taciz" açıkça suç olarak tanımlanmalıdır

- Çocuklara karşı işlenen cinsel suçlarda "rıza" aranmaz!

- Türk Ceza Kanunu "evli-bekar", "bakire-bakire olmayan" kadın ayırımından tamamen arındırılmalıdır!

- Bekaret kontrolleri suç olarak düzenlenmelidir!

TCK KADIN ÇALIŞMA GRUBU:

İzmir Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi

İzmir Barosu Kadın Komisyonu

İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi

Diyarbakır Barosu Kadın Komisyonu

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Kadının İnsan Hakları /Yeni Çözümler

Cumhuriyet Kadınları Derneği

İstanbul Valiliği İnsan Hakları Masası

İstanbul Valiliği Kadının Statüsü Birimi

DESTEK VEREN KURULUŞLAR:

ÇANAKKALE KADININ EL EMEĞİNİ DEĞERLENDİRME DERNEĞİ / KADIN DANIŞMA MERKEZİ

GAZİ MAHALLESİ KADININ İNSAN HAKLARI GRUBU

EDİRNE KADININ İNSAN HAKLARI VE EL ÜRÜNLERİ GİRİŞİMİ

FİLMOR: KADINLARIN SINEMA ATÖLYESİ

İRİS EŞİTLİK GÖZLEM GRUBU

KADINLARLA DAYANIŞMA VAKFI (KADAV)

KADIN ADAYLARI DESTEKLEME VE EĞİTME DERNEĞİ (KA-DER)

KİBELE KADIN KOOPERATİFİ

KATAGİ

OKMEYDANI ATÖLYE MORKAĞIT

SİNCAN TOPLUM MERKEZİNİ KORUMA VE GELİŞTİRME DERNEĞİ

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ TÜRKİYE ŞUBESİ

Kadın hakları mücadelesinde Sufrajat hareketi

İnsan hakları kavramı burjuva devrimleriyle başladığı için, o mücadeleler kapitalizmin öncüsü Avrupa'da geçti. Çeşitli Batı dillerinde insan sözcüğü, erkek sözcüğüne eşittir. Kazanılan insan hakları da daha çok erkek haklarıydı. Örneğin, kadınlara hiç bir siyasal hak tanınmamıştı. Kadınlar siyasal ve sosyal hakları için çok uzun mücadeleler vermek zorunda kaldılar.

İngiltere'de kadınların genel oy hakkı (general suffrage) için verdikleri mücadeleler, "sufrajat (sufrajette) hareketi" olarak anılır.

1832'de Mary Smith adlı bir kadın, mülkiyetli sınıftan kadınlara oy hakkı tanınması için Parlamento'ya bir dilekçe verir ve bu istem Avam Kamarası'nda kahkahalarla karşılanır. On yıllar boyunca bir çok kadın aynı yolu izleyerek, benzer dilekçeler sunmaya devam ederler. Ama çabaların bir kadın hareketi biçiminde gelişmesi 20. yy. başlarında başlar. Kadınlar Şehir Meclisleri'nde ve okulların yönetim kurullarında görev almak, fabrika müfettişi olmak, hatta belediye başkanı seçilmek gibi talepler ileri sürerler. O zamana kadar bütün bu kuru'lar ve mevkiler salt erkeklerin elindedir. Bu arada, Ann Knight'ın başkanlığında Siyasal Kadın Derneği kurulur. 1906'da 125.000 sufrajeti temsilen seçilen 300 kadın ve erkek delege oy hakkı için başbakan Campbell-Banermann'la görüşür. Liberal Başbakan, mücadeleyle devam etmelerini öğütür.

Çok geçmeden hareket iki ayrı derneğe bölünür: ılımlılar Millicent G. Fawcett başkanlığında, militanlık yanlısı olanlar ise Emeline Pankhurst (ve kızı Sylvia) liderliğinde örgütlenirler.

1908'de davalarını duyurmak için pencereden taş attıkları gerekçesiyle 300 kadın tutuklanır. 1909'da Marion Wallace hapiste açlık grevine başlayan ilk kadın olur. Diğer kadınlar onu izler. Hareket basında geniş yankı bulur. Cezaevi yetkilileri, grevdeki kadınların boğazlarına çelik boru

Emily Davison

sokarak onlara zorla besin verince, kamuoyu büyük tepki gösterir. Kadınlar "zayıf cins" sayıldığından, tepki, "kadına işkence yapılması" nadir. Muhafazakar milletvekilleri bile Parlamentodaki protestoya katılırlar.

1910-12 arasında 150 yi aşkın yerel konsey karar tasarıları geçirerek sufrajat hareketini destekler. 1913'te uzlaştırıcı bir yasa tasarısı parlamentoya getirilirse de, reddedilir. 18 Kasım 1918'de Sylvia Pankhurst polisle çatışarak, tutuklanır. 4 Haziran 1913'te bir olay, harekette dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Olayı yaratan Emily Davison'dur.

Davison 1872'de doğmuştu. Üniversitede iki yıl edebiyat okurken, dul annesi dönem harcı olan 20 sterlini yatıramadığı için üniversiteden atılmış, Emily de öğretmenlik yaparak para biriktirmiş, Londra Üniversitesi'nde öğrenimini tamamlamıştı.

1906'da Sosyal ve Siyasal Kadın Birliği'ne ve İşçi Eğitim Derneği'ne katılan Davison, 1909'da başbakan Asquith'in eline dilekçe vermekten tutuklanır, çıkınca Lloyd George'un konuşma yaptığı salona girmek istediği için tekrar tutuklanır. Açlık grevi yapınca serbest bırakılır. Aynı yıl pencereden taş atması nedeniyle, 2 ay daha hüküm giyer, ama açlık grevi yapınca, gene serbest bırakılır. Çıkınca, New Castle'da Lloyd George'un arabasını taşlamaktan —Mery Leigh ve Constance Lytton adlı arkadaşlarıyla—

bir kez daha tutuklanır. 2 ay ağır iş cezasına çaptırılır.

Kendisini hücrelerine içeriden kilitlediği için gardiyanlar içeriye hortumla su verirler, hücre suyla dolunca, basınç kapıyı patlatır, mahkum boğulmaktan kurtulur. Serbest kalınca, 1911'de bu kez 6 ay hapis cezası alır. Daha sonra, sufrajelerin sesini duyurmak için 10 m. yükseklikteki bir ızgaradan atlamak ister, ama aşağıya ağ gerdikleri için sadece belkemiği incinir.

4 Haziran 1913'te Kral V. George'un atının yarıştığı bir derbide, barikatları aşarak atın üstüne koşup geminden tutmak ister, fakat hızla çarpan at onu da joke-yini de savurur. Emily Davison kaldırıldığı hastanede ölür.

Dünya Savaşı sufrajat hareketini yavaşlatırsa da, önceki mücadeleler nedeniyle kadınlar önemli sivil hizmetlere verilirler. Bunun kazandırdığı prestijle kısmi oy hakkı tanınır (1918). Erkeklerle eşit oy hakkı ise 1928'de gerçekleşir. Demek ki, bu kazanım 100 yıllık mücadelenin ürünüdür.

Kadınlara ilk oy hakları: ABD Wyoming Eyaleti 1869, Y. Zelanda 1893, Avustralya 1902, Finlandiya 1906, Norveç 1913, Danimarka, İzlanda 1915, Sovyetler Birliği, Hollanda 1917, Avusturya, Çekoslovakya, Polonya, İsveç 1918, Almanya, Lüksemburg 1919, ABD 1920, Britanya 1928, İspanya 1931, Brezilya, Siam (Tayland) 1932, Seylan (Sri Lanka), Küba, Türkiye, Uruguay 1934, Burma, Romanya 1935, Filipinler 1937, Fransa 1944... BM Siyasal Kadın Hakları Sözleşmesi 1952. (Bazı sömürgelerde hakkın metropol Britanya'dan önce gerçekleşmesi de ilginç bir olay değil mi?)

Ülkemizde siyasal ve sosyal hakların tanınmasında Tanzimat (1839) ve İslahat (1956) fermanlarından beri, Batı'daki kazanımların rolü olmuştur. 2003 Haziran'ında bile, Uyum Yasaları diye onlardan ithal demokratik kuralların monte edilmesine çalışılıyor. Ve tutucu kurumlar karşı koyuyorlar.